

OLEON

ILLUST
REERI
TUD
KUU
KIRI

NR 7-8 3UULI-AUGUST 1932

F. J. Snell:

GARIBALDI

Elulugu pildiga ja Itaalia kaardiga, 148 lk., hind 1 kr. 75 s., köites 2 kr. 25 s.

Kes on Garibaldi? Suur inimene, suur sõjakangelane ja suur isamaalane, kes enda elutööks valis võitluse oma rahva ja oma maa vabaduse ja ühtluse eest. Garibaldi on üks neid Vahemeremait tõusnud iseloome, nagu olid Hannibal, Caesar, Napoleon enne teda ja ehk Mussolini peale teda. *A. P., Postimees 11. VI. 1932.*

Varemini ilmunud: Michelangelo, Beethoven, Washington, Darwin, Pasteur, Aleksis Kivi, Vergilius, Edison, Aleksander Suur ja Victor Hugo.

Ilmunud: E. Kilkson — Michael Faraday, suure füüsiku elu.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus

Müncheni
Pilseni
õlu

Mõdu
Karamel
Limonaadid
Sidruni sooda

tunnustatud kõrges häduses

TARTU ÕLLETEHAS
LIVONIA

Laod kõigis linnades

J. SONNENSCHN

H
O
P
F
E
N

PRAHA — SAAZ
NÜRNBERG — NEW YORK

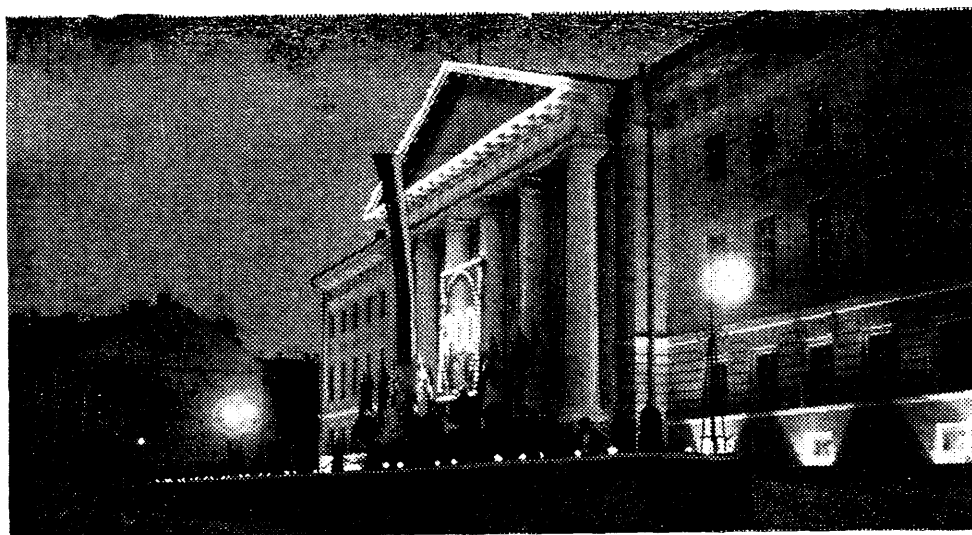
TEL.-ADR.:
SONNENHOPS PRAHA

OLION

KOLMAS AASTAKÄIK

N 7/8 (31-32) JUULI-AUGUST 1932

AD
LIIPI
RAHVUS-
KOGU

TARTU ÜLIKOOL OMA 300-A. JUUBELI-PIDUSTUSTE EHTES

TOIMETAJA JA VÄLJAANDJA GEORG NAELAPEA
TOIMETUS JA TALITUS
TARTUS, RIIA T. 64-3
TELEFON 5-42
ADDRESS: OLION — TARTU

OLION

KEELELINE TOIMETAJA MAG. JOHANNES AAVIK
OLION ILMUB KORD KUUS
TELLIMISHIND: AASTAS 6 KROONI
POOLAASTAS 3 KR. 75 S.
SELLE NRI HIND 1 KR.

TARTU ÜLIKOOLI REKTOR PROF. DR. JOHAN KÖPP

Tartu Ülikool 1632—1932

TARTU ÜLIKOOLI asutamine langeb aega, kus peaaegu sajandi pikkune võitlus Baltimaade pärast Poola, Vene ja Rootsi vahel lõppes viimase kasuks. A. 1629 kindlustas Rootsi enesele Altmark'i vaherahuga kestvalt Liivimaa, praeguse Lõuna-Eesti ja Põhja-Läti halduse. Baltimaade pärast võitlevatest riikidest oli protestantlik Rootsi see, kes kõige intensiivsemalt mõtles hariduse levitamisele. Juba Karl IX oli, vallutades a. 1601 mõõdaminevalt Liivimaa, kavatsenud asutada siia kõrgemat õppeasutust. Selle mõtte võis aga teostada alles tema poeg ja järeltulija Gustav Adolf.

Lähedases kaastöös äsjamääratud Liivimaa kindral-kuberner Johan Skytte'ga asutas haridussõbralik kuningas a. 1630 Tartu gümnaasiumi. Varsti päälle gümnaasiumi avamist hakati, arvestades selle edukat tegevust, kooli ümber kujundama ülikooliks. Juba mõni aeg tegutsenud ülikool sai ametliku kinnituse asutamisiiriku näol 30. juunil 1632. a. keset sõjakära väljalaagris Nürnbergi all. Gustav Adolphi poolt anti Tartu uuele ülikoolile hiltuti väljatöötatud Upsala ülikooli privileegid ning kons-titutsioonid, mis kindlustasid ülikoolile väga laialdase

autonoomia. Ülikooli ülalpeoks doneeriti suured maa-alad Ingerimaal.

Gustav Adolphi poolt asutatud *Academia Gustaviana* tegutses esialgsel kujul Tartus kuni 1656. aastani. Tal oli Baltimaade suhtes päälle puhtharidusliku külje ka suur praktiline tähtsus, ette valmistades kohalikke kirikuõpetajaid ja ilmalikke ametmehi. *Academia Gustaviana*st käis läbi üle 1000 üliõpilase, suuremalt osalt rootslased ja soomlased. Kohalikud saksa ringkonnad olid asja vastu võrdlemisi passiivsed. Samuti ei pääsenud ülikooli vastu Gustav Adolphi esialgselt kavatsust eestlased ja lätlased, sest nende jaoks puudusid vastavad koolid eelhariduse saamiseks.

A. 1656 oli Tartu ülikool sunnitud oma kodukohast lahkuma vene vägede sõjalise sissetungi eest. Osaliselt jätkas ülikool oma tegevust Tallinnas 1665. aastani. Rootsi riigi areneva rahanduskitsikuse tõttu katkes riigikassast väljamaksetavate summade ärajäämisel ülikooli tegevus varsti täielikult. Alles siis, kui Karl XI oli Rootsis läbi viinud rahandusreformid, võis a. 1689 ülikool jällegi tegevust jätkata, endisega võrreldes veidi

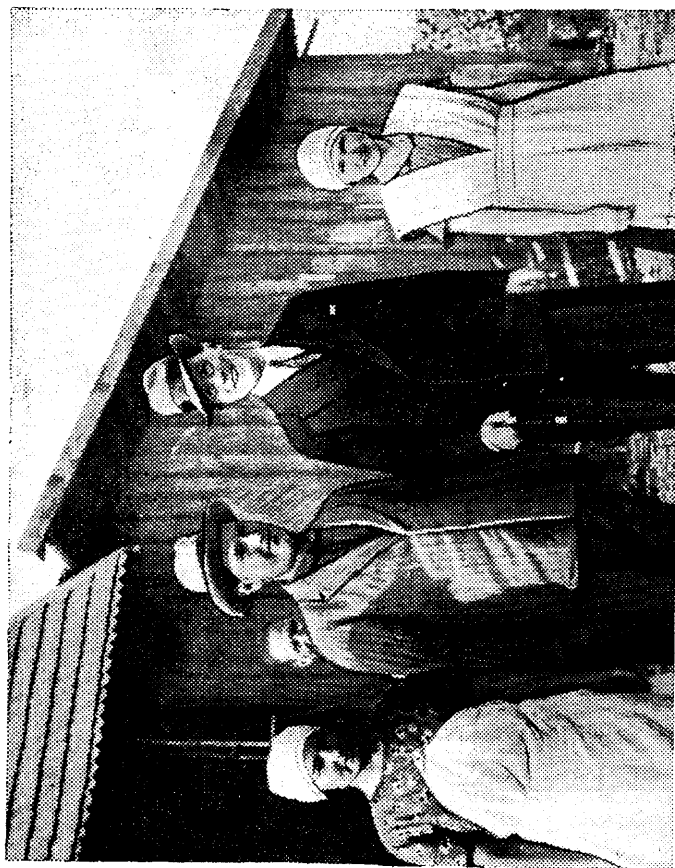

ROOTSI KROONPRINTS GUSTAV ADOLF
Tartu ülikooli audoktor

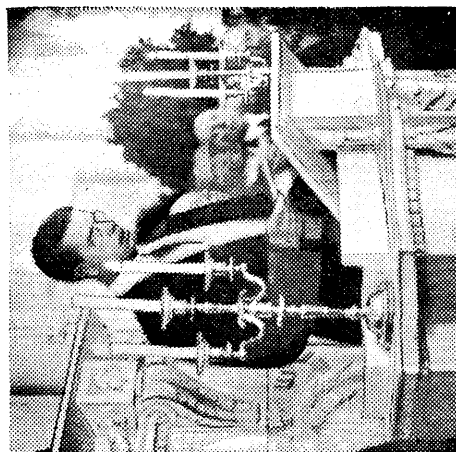
Rootsi kroonprints Gustav Adolf Eesits

Rootsi kroonprints Gustav Adolf Tallinnasse jõudmisel. Tema kõrval riigivanem Jaan Teemant

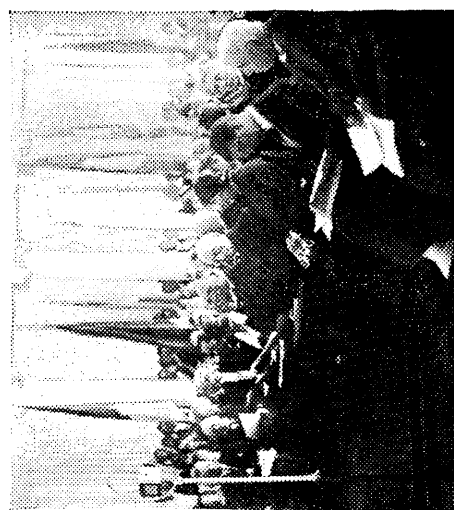
Rootsi kroonprints asunik August Sikk'i talus Vana Kuustes. Vasakult alates: Pauline Sigurski, Aug. Sikk, kroonprints, Meeta Nanelson

Kroonprints peab tervituskõnet Tartu Ülikooli 300-a. juubeli aktusel

Kroonprints ühes rektor prof. Joh. Köppuga ja riigivanem Teemant'iga kuningas Gustav Adolfi ausambale pärga asetamiseks lahkumisel

Osa Ülikooli pidulikust aktusest. Ees istumas riigivanem Teemant, tema kõrval Rootsi kroonprints j. t. külalised

Tartu Ülikooli raamatukogu ja end. toomkiriku varemed

uuendatud alustel. *Academia Gustavo-Carolina*'ks nimetatud ülikooli asukohaks oli jällegi Tartu. Mitmesuguseil kaalutlusil viidi ta Karl XII-nda poolt a. 1699 Pärnu. Suurtes Põhjasõja tormides oli temagi sunnitud oma tegevust katkestama.

Kuigi kohalikud rüütelkonnad, kapituleerudes Peeper I-le, olid Vene tsaarilt välja kaubelnud lubaduse ülikooli tegevust jätkata, ei tulnud asjast alul midagi välja. Alles 18-nda sajandi lõpul võttis tsaar Paul I, juhitud püüdest luua vastukaalu esilekerkivatele Prantsuse revolutsiooni ideedele, mõtte uuesti üles. Lõplikku teostamist leidis mõte aga Aleksander I-se poolt. Baltimaade ülikool avati a. 1802 Tartus. Lähedases koostöös ülikooli esimese rektori G. F. Parrot'iga määrati riigi poolt kindlaks küllaldaste rahaliste vahenditega varustatud ülikooli üldine seisukoht ja ilme. *Universitas Dorpatensis* sai võrdlemisi suure autonoomia ja oli sõltuv peamiselt ainult riigi keskvalitsuse kontrollist. Ta õppekeeleks oli rootsiaegse ülikooli ladina keele asemel saksa keel. Sellest ja ülikooli geograafilisest asendist tingituna kujunes ka üliõpilaste koosseis suuremalt osalt saksakeelseks. Maa pärisrahvastele oli ülikool kättesaadav ainult erandjuhtumil. Teataval määral segasid ülikooli rahulikkude tegevust Vene keskvalitsuse poolt siin ja seal ette võetud katsed ülikooli kasutada oma russifitseerimis- ja uniformeerimistendentside rakendamiseks. Hoolimata sellest arenes ülikool positiivses suunas niivõrdki oma suuruselt kui ka oma teadusliku töö intensiivsusest. Tartu ülikoolis on õpetust annud ja suurelt osalt siin ka oma hariduse saanud niisugused esmajärgulise kuulsusega mehed nagu embrioloog K. E. v. Baer, täheteadlane Fr. G. W. v. Struve, kuulus kirurg E. v. Bergmann, teadusliku farmakoloogia põhjendaja R. Buchheim, kirikuajaloolane A. Harnack, keemik W. Ostwald j. t.

Süsteemaatilise ilme omandasid venestamistendentsid Tartu ülikoolis Aleksander III-nda ajal. Korraldusega 1889. aastast muudeti Tartu ülikooli õppekeeleks vene keel. Üleminek sündis kuni 1894. aastani. Ainult usuteadus-

konnal lubati endiselt saksa keeles õpetust anda. Ülikooli muutmiseks *Universitas Jurjevensis*'eks käis kaasas tugev rahvuse-vahekorra muutus üliõpilaste hulgas. Enam kui pooled üliõpilased olid nüüd vene rahvusest, samuti kui ka õppejõud. Üleminekuga saksa õppekeelest vene õppekeelele lahkus ülikoolist terve rida endisi teenetega professoreid, mille tõttu ülikooli õppetöö esialgu kannatas. Pikkamööda olude stabiliseerudes tõusis aga ka Tartu vene ülikooli õppejõudude teaduslik tase. Nendegi hulgas võime leida mitmeid väljapaistva nimega teadusemehi.

Eesti üliõpilaste arv Tartu ülikoolis oli ajajooksul tähelepanavalt kasvanud, ulatades a. 1910 juba 287-le. Sama palju, vahest rohkemgi eestlasi oli sunnitud omandama haridust Peterburi, Moskva, Helsingi, Varsavi ülikoolis, sest kombineeritud saksa-vene surve ei loonud eestlastele õppimiseks Tartus vastavat õhkkonda. Eestlaste püüded, luua Tartu vene ülikooli juure kahte-kolme rahvuslike teaduste õppetooli, ei annud tagajärgi.

Lahtipuhkev maailmasõda tõi Tartu ülikoolile suuri vintsutusi. Pääle Riia langemist a. 1917 sakslaste kätte otsustas vene valitsus ülikooli evakueerida Voroneži. Hoolimata kohalike elanike, eriti eesti ringkondade protestidest, teostati evakueerimine suurelt osalt ja ülikooli ning selle instituutide raamatukogud, instituutide rohkearvulised instrumentide kogud ning kliinikute inventar viidi Venemaale. Saksa okupatsiooni vägedele tulekuga 24. veebr. 1918. a. iseseisvaks kuulutatud Eesti Vabariigi territooriumile lõpetas vene ülikool Tartus lõplikult oma tegevuse.

Okupatsioonivõimude poolt püüti kohalike saksa ringkondade kaastegevusel elustada ülikooli nüüd saksa-keelsena. Selle katse pääle vastasid eestlased saksa ülikooli boikoteerimisega, kuna ülikooli korraldamisel oli täiesti mööda mindud eestlaste huvidest ja õigustest oma maa ülikooli suhtes. See küllalt iseloomulik katse jäi nagu saksa okupatsiooniga ainult lühiajaliseks.

Kohe pääle selle, kui võime meie kodumaa territooriumil oli läinud seadusliku Eesti Vabariigi ajutise va-

PROF. DR. PEETER PÕLD (+)
Ülikooli kuraator 1918—1925

PROF. DR. MED. HEINRICH KOPPEL
Tartu Eesti Ülikooli esim. rektor (1920—1928)

Eesti Üliõpilaste Seltsi maja Tartus, Viljandi tän. 1

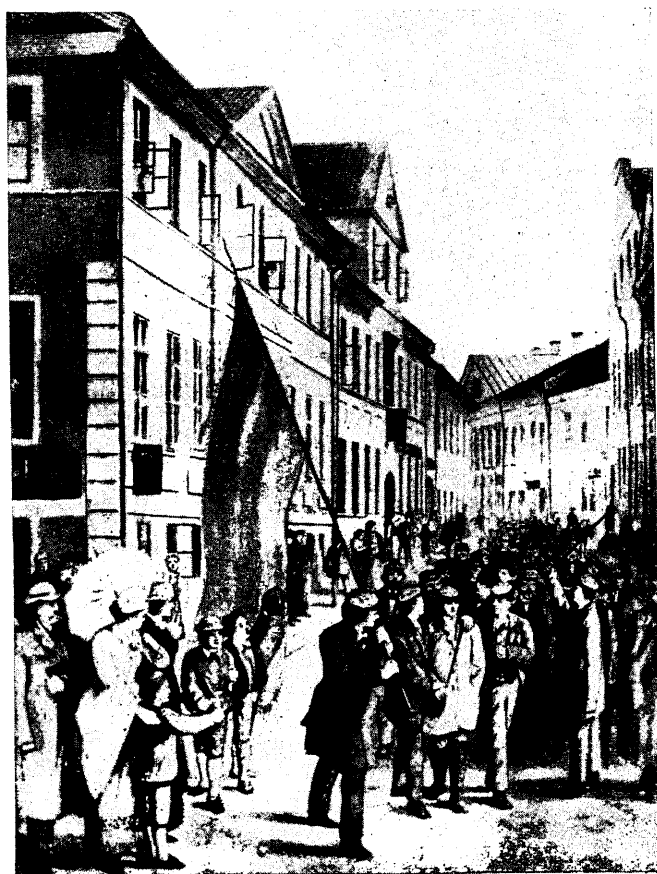
Puiestee Tartu Toomemäel, „Ingli silla” juures

Vene üliõpilastüüpe Tartu veneaegses ülikoolis

Üliõpilaste kartseri sein

Komitaat (umb. a. 1880) R. v. z. Mühleni järele

litsuse kätte, algasid sügisel 1918 kuraator P. Põllu energilisel eestvõttel eesti ülikooli organiseerimistööd. See organiseerimistöö oli väga raske oludes, kus oli puudus nii materiaalsetest kui vaimlistest vahenditest ja Eesti vägedel tuli ühtlasi pidada rindel pingutavaid võitlusi välise vaenlase vastu. Kuid nagu peeti endastmõistetavaks, et Eesti iseseisvus ja eesti ülikool kuuluvad orgaaniliselt ühte, nii viidi Eesti Vabariigi keskasutuste toetusel Tartu eesti ülikooli esialgne organiseerimistöö lõpule veel enne meie välise julgeoleku kindlustamist. 1. detsembril 1919. a. avati ametlikult Eesti Vabariigi Tartu Ülikool, *Universitas Tartuensis*, muutes niimoodi eestlaste poolt asustatud maa südames juba kolme sajandi eest asutatud õppeasutus selle maa tõeliseks ja lahutamatuks osaks.

Siitpäele areneb ülikooli organiseerimistöö, juhitud koos kuraatoriga eesti ülikooli esimese rektori prof. H. Koppeli poolt, jõudsasti. Ühes Tartu rahuga a. 1920, mille põhjal ülikool sai tagasi ka suurema osa oma Venemaale evakueeritud varandusest, avanes rindelt tagasitulnud õppejõududel ja üliõpilastel rahulik töötamise võimalus.

A. 1925 saab Tartu ülikool Riigikogu poolt 18. juunil 1925 vastu võetud seaduse, mis määrab lõpuliikult ülikooli õigused ja korralduse ning kindlustab tema edaspidise rahuliku töövõimaluse.

Dots. dr. phil. Juhan Vasara andmeil koguteosest *Tartu Ülikool sõnas ja pildis* 1919—1932

Karl Laagus

Esimene detsember Anno MCMXIX

VÄLJAS niiskest, jäisest udust ja sompust nõretav sügisilm. Tänavatel pori katteks pisut lumeräämet. Ülikooli hoonetel ja linna majade katustel liiguvad loiuult, nagu väsinult Eesti trikolori udus vettinud voldid. Pea keskpäevani valgustatud äriakende taga siblivad ja askeldavad oma toimingutes inimesed. Rohekat kaitsevärvi „Marsi“ veoautod röögatavad ja ruttavad porist lirtsuvatel tänavatel üks sinna, teine tänna, kandes turjal võib-olla laenguid, raskeid mürske, vaenlase peletuseks eemale kohast, vanast Taaralinnast, kus uus *Alma mater*, *Alma mater Tartuensis* valmistub pidulikult avama oma põue kõigile teadust ja tööd igatsejaile.

Läbi melankoolsusest tiine tänavliiklemise veereb pikkamisi ja leinamarsi helide saatel vaksalist kalmistu poole nende vaprate rong, kes olid ohverdanud isamaale oma suurima, oma elu.

Rahvas tänavatel on tõsine. Paljastab rongi möödudes pää.

Aula, teaduste esinduskoda, on võõraid tulvil. Parterri ja rõdu. Mõlemad.

Ülikooli päähoone front, koridor, aula oma antiikse kolonnaadiga upub rohelisusse ja viimane lühtritest säravasse valgusse.

Näod publikul pühalik-tõsised, nagu mingis harduses. Avamänguks paisutab „Vanemuise“ „kannel“ — sümfoniaorkester helisid, need kostavad esmakordselt ses avaras ja arhitektuurselt toredas saalis.

Proloogina kantakse ette G. Suitsu jõurikas ja sügavalt tuntud:

*Veel purskab tuld ja suitseb sõja kuri kraater,
kui valguse uus andja avand alma mater...*

Selle järele astub pikkamisi ja väärikalt nagu väike jumal kateedri Eesti vabariigi pääminister, J. Tõnisson, avama esimest eesti ülikooli. Avasõnale vastab orkester ja kogu publik nagu paisust pääsenud hünni purskega.

Oli ülev silmapilk, tunnetelt sügav silmapilk, kus paljudel laud niiskused.

See ei olnud temperereeritud teaduse esinemine. See oli rahva hingest tõusev hüüd, hüüd — õiguse järele elamiseks, arenemiseks; elamiseks ajal, kus seda õigust oli küllalt talletatud ja kus teda sõjaliselt otse hävitada püüti, nii idast kui ka läänest.

See oli hüüd — Eesti vabaduse järele, mis varsti saavutati, tänini püsib ning jäädavalt püsima peab.

1. detsember 1919 ülikooli aulas?

12. detsembril 1902 oli mul juhus säälsamas ja umbes samasugusel pidustusel, vene ülikooli 100-aastaselt pidustusel, viibida. Kuid milline hingeline vahe nende kahe pidustuse tuumas!

Siis oli mundrites ja ordenites ning tualettides särav ametlik paraaditamine, millel puudus hingelisuus ja mille puhul korraldajad ootasid uusi ordeneid ja tiitleid Peterburist. Kaunis loius pidukõnes arendas üks professor, vist Michnov, mõtet, et arstiteadus ei võitle surma vastu, vaid püüab sellele, loomulikule surmale, teed tasandada, haigusi ja enneaegset surma inimestest kõrvaldada jne.

Siin aga tundus kogu rahva hinge ja osavõttu lehvimas õhus; siin algasid rühkinud kuubedes ja kaevikutes viibinud mundrites inimesed teed tasandama Eesti Geeniusele, Eesti Prometheusele haaranguks — oma tule järele, sest laenatud tuli soojendab vähe.

Oli teostunud J. Tõnissoni impulsiivne rusikaga pöörus lauanurgale a. 1905, vaidluses vene revolutsioonsete üliõpilastega samas aulaks: „See on meie, aga mitte teie ülikool!“ Ta avaski siis aasta 14 pärast meie ülikooli. Imelikud on tihti saatuse teed: mõtlematu mõttevälgatus teostub! Nii vist tekkisidki muiste piibli prohvetite prohvetlikud ennustused.

Pidukõnes, mis paatoseta, kuid soojalt ning sügavalt tuntud oli, analüüsis kuraator P. Põld küsimust, kas Eestil, õigem eestlastel, on juriidilist ja kõlblist õigust

asuda avama seda ülikooli. Kas oleme säärsed, kes ei võiks asuda edendama seda, mis kvantitatiivselt kaalumatamata ja üksnes sisemise, mõõtmatu väärtuse järele hinnatav. Eitades seda jõudis kõneleja veenvale otsusele, et ülikooliga võtab eesti rahvas vastu ainult selle, mis kuningas Gustav Adolf talle 287 aasta eest asutanud ja pärandanud.

Ja edasi rõhutas vaimustuses kuraator: „... See ülikool, *universitas litterarum*, on teaduse vaimu asupaik. Ülikool on teaduste kodu, mis viib kargesse mõtlemise õhkkonda, teispoole hääd ja kurja, kus kõik probleem, mõtlemine ise oma olemuses neist probleemidest kõige raskem. Ülikool on teaduste kodu, mis vahet ei tee juuda ega kreeka mehe vahel, millele *amicissima veritas*...“

See põhimõte erines diametraalselt endiste ülikooli võimude omadest, kus valitses siht ja püüe: „Mina olen sinu isand ja...!“ Ning selle järele käidi.

Sellel kuraatori poolt tookord deklareeritud põhimõttel on ülikool senini edukalt töötanud. Siin on õppinud ja õpetanud rida isikuid võõrrahvastest. Igaüks omas meeles ja keeles. Töötavad praegugi veel, millest Tartu ülikooli endiste võimude ajal ei saanud palju kõnetki olla. Usulised maailmavaated on alati üksteisele vaenulised olnud. Kuid eesti ülikoolis töötavad nendest juba ammu kaks kõrvuti koos, mis enne raskelt omavahel võistlesid. Soovi korral sünniks neid sinna vist rohkemgi kokku.

Järgnesid sadanded tervitused, telegrammid, õnnesoovid ja aadressid nii välis- kui ka kõigilt omamaa seltskondlikelt organisatsioonelt ja asutustelt ning üksikutelt.

Oli tunda kogu Eesti südame tuksumist oma — *alma materile*.

Nüüd oma kolmeteistkümnendaastase töö ja sihiga on ülikool juba näidanud, et ta kuraatori programmikõnet pole unustanud.

„Eesti Ülikool Tartus“

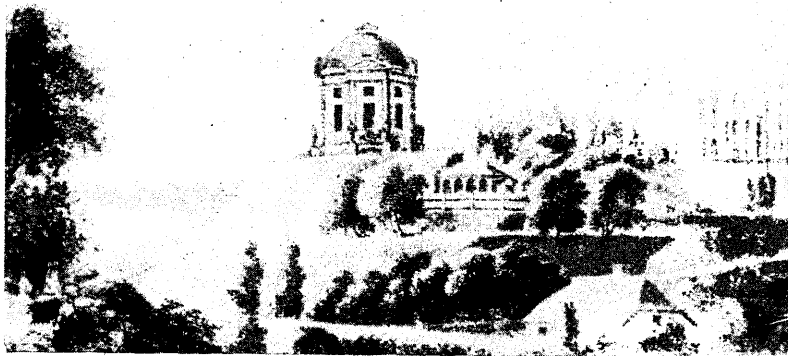
PROF. DR. V. G. ALEKSEJEFF

Tartu Ülikooli viimne vene rektor, tema poja V. V. A-i maalingu järele

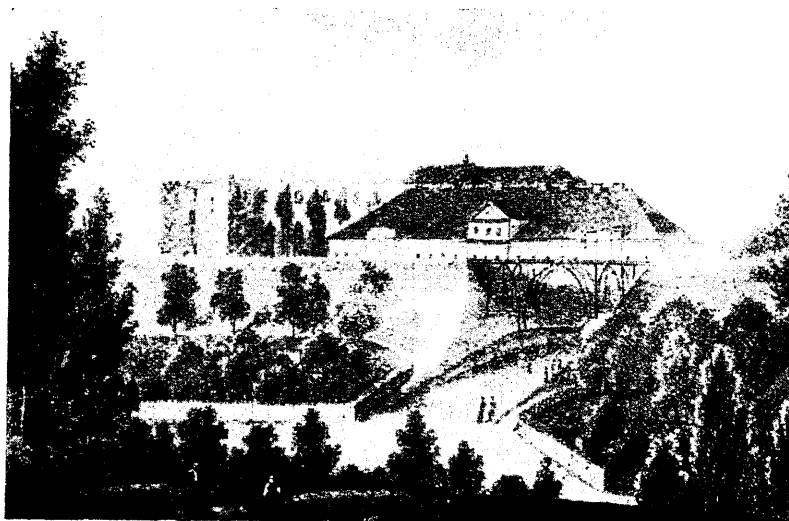
Üldjooni Tartu Ülikooli

Tundmatu kunstniku haruldane joon. Tartu Ülikooli tähetorniga ja anatoomikumiga (a. 1818)

Vaade Toome varemeele ja anatoomikumile Vallikraavi Tiigi tänava poolsest küljest (umb. a. 1820)

Ülikooli raamatukogu, Clinicum ja „Kuradi sild” oma esimesel kujul (umb. 1837—1840)

Tartu Ülikoolile pandi alus Rootsi kuninga Gustav II Adolphi poolt Nürnbergi sõjaleeris 30. juunil 1632. a. ja avati pidulikult juba sama aasta 15. oktoobril endise kuningliku gümnaasiumi ruumes „in dem gewesenen Jesuitencollegio in der Steinstrasse” (Backmeister). Selles ülikoolis, mille ametlikuks nimetuseks oli *Academia Gustaviana*, oli ette nähtud päale usu-, filosoofia- ja õigusteaduskonna ka arstiteaduskond. A. 1639—1640 ehitati *Academia Gustaviana*’le Tartus uus maja, mille asupaika aga on raske kindlaks teha. Petuhov’i arvates asus see praegusel Jakobi tänaval, vasemat kätt suurest puistest, mis Ülikooli pühaõone tagant viib üles Toomemäele, kohal, kus meie päevil püsib osa Toome puistikust. Teiste andmete järele asus see Jaani tänaval samanimelise kiriku pääsissekäigu vastu, kus praegu seisab vangla.

Akadeemial oli ka oma raamatukogu, millele pani aluse Gustav Adolphi tütar kuninganna Kristine, kinkides kehaka kogu teaduslikke raamatuid. Ülikooli õppekeeleks oli ladina keel.

Academia Gustaviana töötas 1632—1656, seega 24 aastat ja lõpetas oma tegevuse Tartu langemisega venelaste kätte 12. okt. 1656. a.

Õppetegevust püüti 1657—1665 jätkata Tallinnas, kuid sääl õpetati vaid mõningaid aineid ja neidki ilma kindla kavata.

Teine Tartu rootsi ülikool avati 18. aug. 1690. a. Kuna esimese ülikooli hoone põles Backmeister’i järele arvatavasti 1686. a. maha, ehitati selle varemtele üles uus hoone. Niikaua aga töötas ülikool Püha Maarja kiriku keldrites. *Academia Gustavo-Carolina* — nii nimetati teist rootsi ülikooli — töötas 20 aastat (1690—1710) osalt Tartus (1690—1699), osalt Pärnus (1699—1710).

20. aug. 1710 langes Pärnu Peeter Suure vägede kätte ja seega olid ka Rootsi ülikooli päevad lõpetatud jäädavalt.

Uuesti avati ülikool Tartus alles a. 1802, seekord vene võimude poolt. Juba 9. aprillil 1798. a. avaldas vene keiser Paul I Eesti-, Liivi- ja Kuramaa rüütelkondadele käsu kokku astuda ühiseks nõupidamiseks, et avada balti kubermangude jaoks kiires korras ülikooli. Rüütelkondade saadikud asusid Miitavis tööle, mille tulemuseks oli „protestandi ülikooli plaan”. Ülikooli asukohana jääd peatuma kahel linnal: Miitavil ja Tartul, millised ka vene senatile väljavalmiseks ette pandi. Senat andis oma otsuse Tartu poolt, millise Paul I ühes ülikooli põhikirjaga ka 4. mail 1799 kinnitas. Ülesse nõudis keiser, et ülikoolile antaks Tartus sobiv asukoht ja kroonuehitus töö algamiseks.

Õppetegevust kavatseti üldjoonis korraldada Lääne-Euroopa ülikoolide ja ka tol ajal ainukese vene ülikooli eeskujul Moskvas.

Teaduskonna kolleegiumi pidid moodustama kõik korralised professorid, eesotsas korralistest professoritest vanuse järele üheks aastaks valitava dekaaniga. Teaduskonna kompetentsi pidi kuuluma õppekavade

ajaloolisest arengust

väljatootamine, akadeemiliste kraadide ja *venia legendi* õiguse andmine.

Professoriks saamine seoti teadusliku kraadi omandamisega ja avaliku disputatsiooni korraldamisega ladina keeles. Õpetegevuses pidi valitsema vabadus ja iga õppejõud võis pidada loenguid iga aine kohta, ilma et oleks tarvilik nõutada eriluba. Üleselle nõuti õppejõududelt, et nad kannaksid ette oma loenguid kavakindlalt ning selgesti ega jätaks seletamata ka teaduslikke algküsusi. Seejuures ei tuleks loenguid ainult ette lugeda või dikteerida, vaid katsuda anda seletusi ka pääst, et avaldada kuulajaisse suuremat mõju.

Õppekeele kohta määrusi ei tehtud.

Ülikool pidi avatama 15. jaanuaril 1801. a., kuid juba 25. detsembril 1800 järgnes Paul I ukaas, mille põhjal ülikool tuli avada Miitavis. Selle kavatsuse täideviimist takistas Paul I surm 12. märtsil 1801 ja tema järeltulija Aleksander I määras ukaasiga 12. apr. 1801 ülikooli asukohaks endiselt Tartu. Ülikool avati pidulikult 21. apr. 1802. a.

Õpetegevuse vabadus kitsendati selles mõttes, et ükski õppejõud ei tohtinud lugeda aineid, mis kuulusid teise teaduskonda.

Kindla organisatsiooni evib A. Gerne't'i järele ka eradotsentide instituut, ilma et põhikirjas esineks eradotsendi nimetus. Vastavaid õigusi andis ülikooli nõukogu, kusjuures *venia legendi* seisis sõltuvuses väitekirja kaitsmisest *pro venia legendi*.

Põhikiri 1803. a. nimetab kõigis teaduskonnas kaks akadeemilist astet: magister ja doktor. Üleselle anti veel kandidaadi kraad neile, kes „*die Fähigkeit zu Ämtern bewiesen*“. Kandidaadi kraad puudus arstiteaduskonnas.

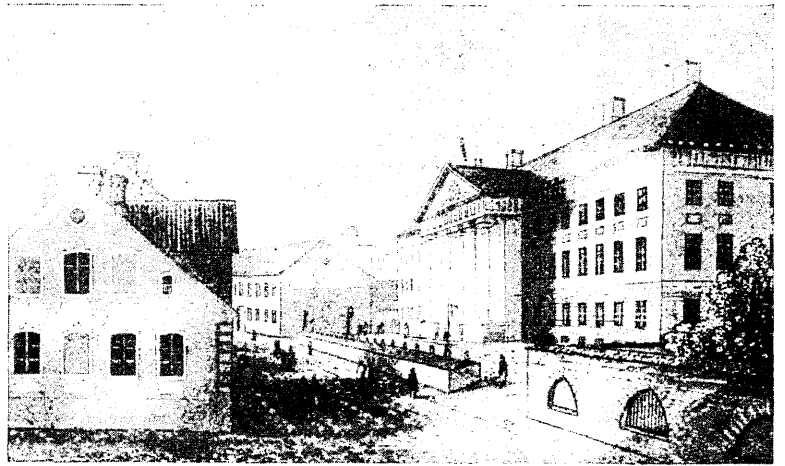
Põhikiri 1803. a. nägi ette ka auhindu, millele teemad määrati iga aasta kohta kindlaks. Kõige paremate tööde eest anti audoktoreile kuld- ja hõbeaurahad. Tööd pidid kirjutatud olema ladina keeles ja ainult teaduskonna erilisel loal võisid olla saksakeelsed.

Samuti oli teaduskonnal õigus valida suurte teenetega mehi teaduslikus või riiklikus elus Venemaal või välismaal nõukogu nõusolekul audoktoreiks (*doctor honoris causa*).

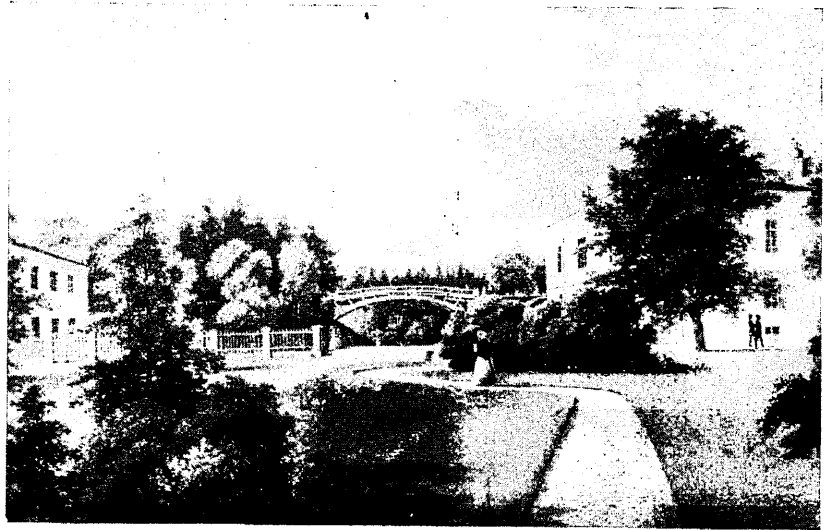
Juunis 1803 astus kokku 5 professorit koosnev ehituskomisjon arhitektuuri professori J. Krause juhatusel, et läbi viia ülikooli asutuste ehitamist. Selle töö tulemusena kerkib Toomemäele 1803—1805 anatoomikum.

A. 1827 pannakse alus huvitavale asutusele Tartu Ülikooli juures — professorite-instituudile (Профессорский институтъ), mille andeks oli ette valmistada õppejõude vene ülikoolide jaoks.

Tartu Ülikooli venestamine algas a. 1889. Ametlikuks keeleks võeti vene keel ja vana Tartu Ülikool seati ühele alusele teiste vene ülikoolega. 14. jaan. resp. 27. veebr. 1893 nimetati Tartu linn ümber Jurjeviks ja Tartu Ülikool — Jurjevi Ülikooliks.

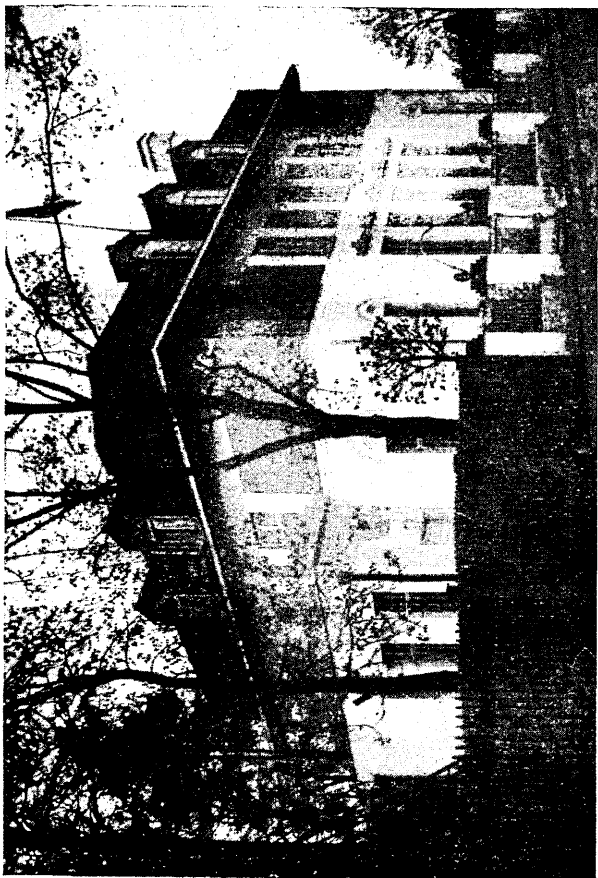
Tartu Ülikooli päähoone (paremal) a. 1820

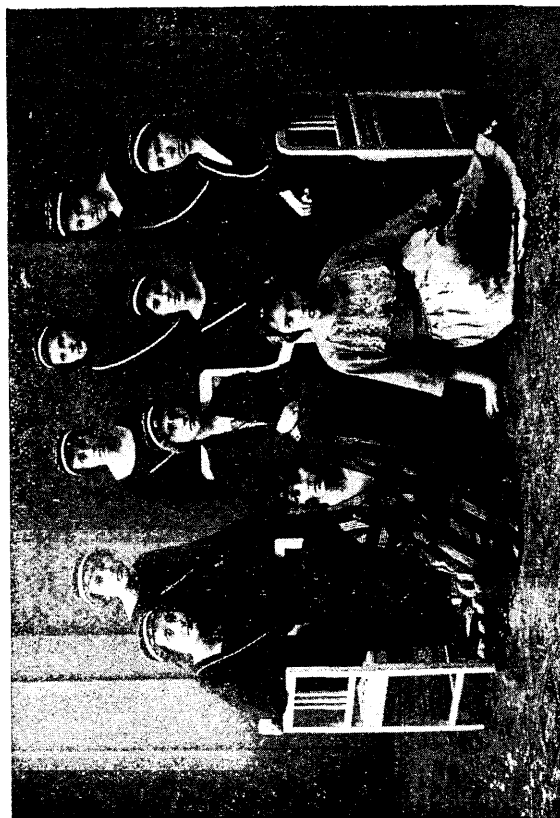
Toomemägi kliinikutega, ühes „Kuradi sillaga“ oma teisel kujul (umb. 1860)

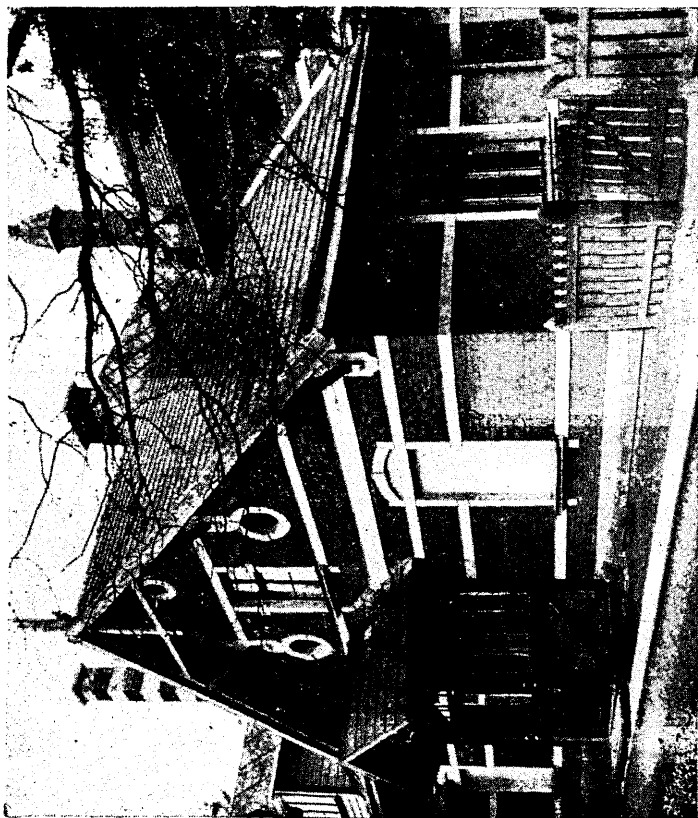
Ülikooli raamatukogu ja Clinicum (vasakul), 1820—1830

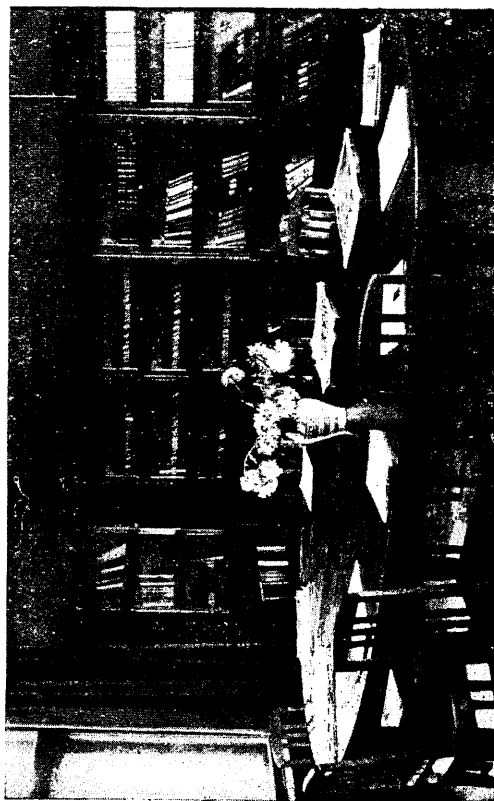
Korp! Sakala asukoht Tartus, Veski tän. 69

Korp! Indla asutajad liikmed

Korp! Ugala asukoht Tartus, Tähe tän. 40

Eesti Naisliõpilaste Seltsi lugemistuba, Aia tän. 19

Tartu Ülikooli valitsuse koosseis 1932. a.

Prorektor J. Uluots

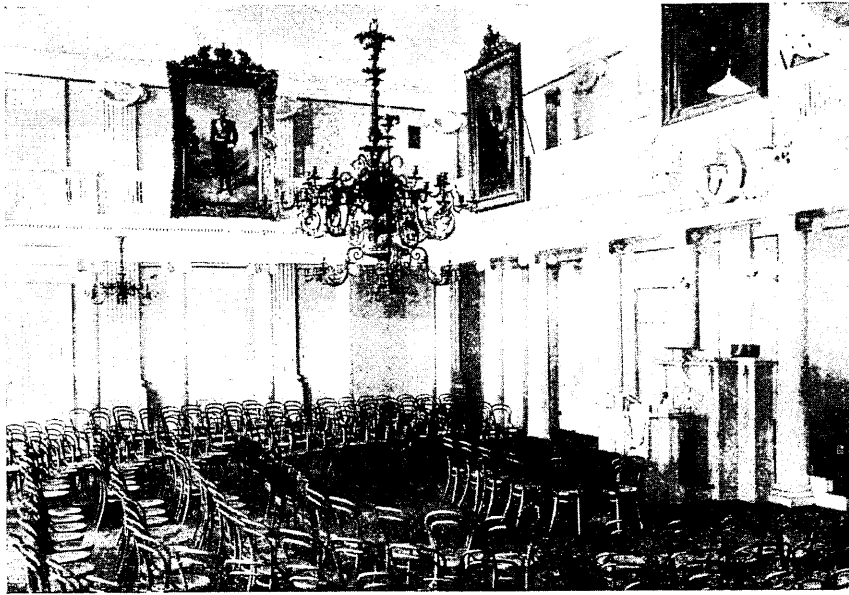
Rektor Joh. Kõpp

Prorektor H. Jaakson

Dekaan A. Lüüs

Keiserliku Tartu Ülikooli veneaegne aula

Dekaan H. Riikoja

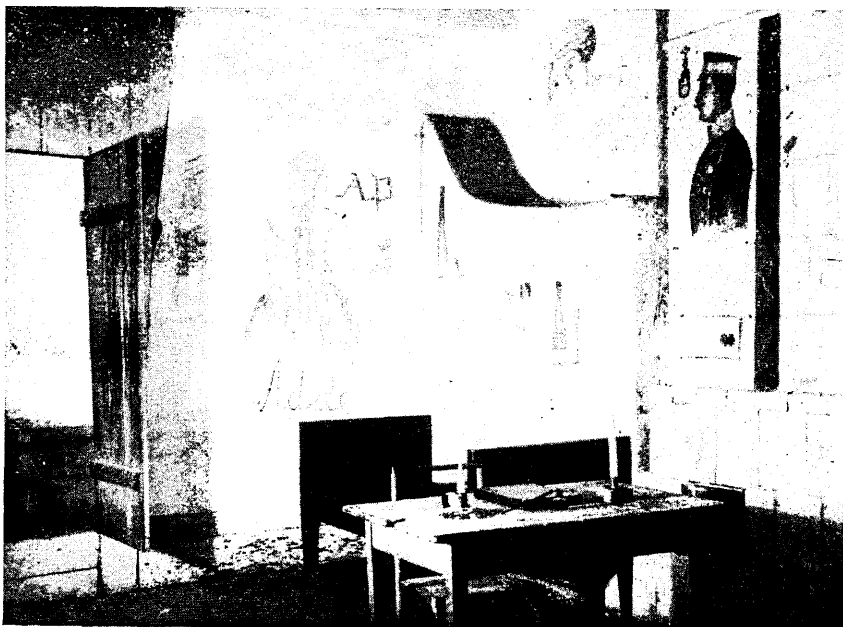
Dekaan E. Roots

Dekaan H. B. Rahamägi

Dekaan P. Haliste

Üliõpilaste kartser

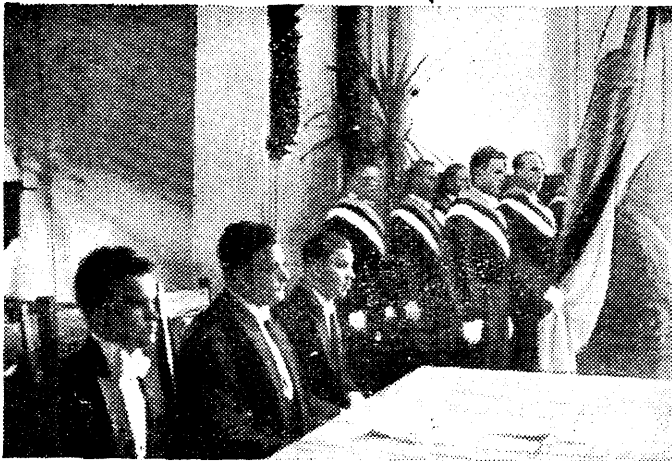
Dekaan A. Mathiesen

Dekaan N. Maim

Prodekaan R. Mark

Silmapilk aktusest Eesti Üliõpilaste Seltsis, Ülikooli 300-a. juubeli ajal. Pildil seltsi eestseisus ja ajalooline sini-must-valge lipp

valdselt likvideeriti ning tema asemele astus lühiaegne saksa sõjaväelikkool, siis tuleb täiesti loomulikuks pidada, kui see sündmus võimsalt äratas tegudele ka akadeemilise küsimuse alal Eesti ringkonnad: seati üles kindlalt ja selgesti iseseisvuse nõue teaduse ja kõrgema hariduse vallas, nii nagu see oli sündinud poliitikaski.

On senini vähe tuttavaks saanud, et 9. märtsil 1918, päev päälle selle, kui kindral Adams käskis likvideerida 14 päeva jooksul Tartu Vene ülikooli, otsustati Tartu seltskondlike ja üliõpilasorganisatsioonide asemike koosolekul: „meil võib juttu olla ainult Eesti ülikoolist.“

Nii palju kui seni teada, oli see esimene kord, kus Eesti ülikooli nõue lühiformelina välja üteldi.

Kui aga vaadelda ajaloolises perspektiivis, siis areneb see nõue rööbiti Eesti akadeemilise haritlaskonna arenemisega. Selle haritlaskonna iseteadvam areng on läinud teisest küljest rööbiti just nende viimase vaheldusriikka viiekümne aastaga Tartu Ülikooli elus.

See asjaolu on ehk omalt poolt kaasa aidanud (kuid mitte ainsana), et ühe õilsa traditsioonina Eesti iseteadvais akadeemilises ringkonnades on juba algusest päälle välja kujunenud päälle autonoomse organiseerumispüüde ka teaduslikud harrastused, eriti rahvuslike teaduste alal.

Tarvitseb vaid meele tuletada esimeste EÜS:i asutajate „Kalevipoja“ õhtuid a. 1870 päälle, ainelise ja vaimulise vanavara korjamist Eesti üliõpilasorganisatsioones, alates samast EÜS:ist juba 80-date aastate lõpust päälle, eriteadlisi osakondi EÜS:is päälle 1907. a., samuti kui mõnes teises org-nis, eriti aga ühiskavatsusi terves Eesti organiseeritud üliõpilaskonnas maailmasõja päevil, mille hulgas teaduslikke ühisüritusi oli esirindes.

Sellest jätkub, et väita: Tung iseseisva teadusliku kultuuri poole on Eesti üliõpilaskonna spetsiifiline joon juba enne riiklikku iseseisvust olnud, joon, millele täiesti vastavat teiste rahvaste akadeemilises haritlaskonnas vist nii kergesti ei leia, eriti kui arvestada sellega, et nende ühisürituste ümber püüti koondada kõik akadeemilisi ringkondi. Seetõttu ei ole iseseisva Eesti ülikooli mõte 1918 mitte sel määral vasttekinud ja üllatuslik, kui ta alul paistab — eod ja sugemed olid enne juba olemas.

Mis puutub rahvuslike teaduste kultuuri, siis on tänapäeva Eesti Ülikool seda harrastanud suure eduga: viimased 13 aastat tähendavad ses mõttes rohkem kui 287 eelkäinut. *)

*) Sellest saab küllaladase ja kujuka pildi vahepääl ilmunud teosest *Tartu Ülikool sõnas ja pildis 1919—1932*. E. V. Tartu Ülikooli kirjastus.

Dr. phil. nat. Artur Luha

Eesti teadusliku elu tänapäeva probleeme

Mõtteid aktuse kõnest ülikooli 300-a. juubeli puhul EÜS-is 29. 6. 32

VIIMASED 4—5 aastakümnet on Tartu Ülikooli elus olnud väga vaheldusrikkad, täis vapustusi ja draamatilikkust. Leidub üldse vähe teisi kõrgemaid õppeasutusi, mis viimase poole sajandi kestes oleks üle elanud nii palju režiimimuutusi, isikute ja poliitikasuundade vahetusi.

80-date aastate lõpus pidi tähelepanndava tasemeni jõudnud Tartu Ülikool, ühtlasi balti eesõigustatud ringkondade traditsioonide kandja ning assimileerimisasutus, taganema Vene suurriigi võimulaiendamise püüete ees.

Seda asendanud vene ülikool, alul mitte küllalt samaväärne oma eelkäijale, suutis ligi kolme aastakümne kestes läbi teha siiski teatava evolutsiooni, mitte ainult aineliste võimaluste poolest.

Kui 1918 seegi ülikool saksa sõjavõimude poolt vägi-

Üliõpilasorganisatsioonide esindajad lippudega Ülikooli päähoone ees ootamas külalisi

PROF. DR. HANS KRUUS
Ajaloolane

DR. PHIL. NAT. ARTUR LUHA
Geoloogia eradotsent

ELSE MÄE, SÜND. ROSENTHAL (†)
Majandusteadlane

Ühtlasi on võrratult laienenud ka teadusliku töö har-
rastamise võimalused eestlasile üldse.

Kuid kui meie ülikool tahab jätkata teaduse alal eel-
iseseisvusaegse akadeemilise haritlaskonna traditsioone
täies ulatuses, siis peaks ta ka oma ülesandeks
võtma koondada ning organiseerida enda ümber kōiki
seda eesti inimmaterjali, mis on tahteline ja võimeline
teaduslikuks tööks. Selles näemegi ju riikliku ja kultuu-
rilise iseseisvuse kõrget tähendust, et ta igal alal peab
võimaldama kõigi väärtuslike jõudude väljaarenemist ja
soodustama nende täie jõulist, rõõmsat ning tujuküllast
loovat tegutsemist. See ei ole küll ainult meie ülikooli

probleem, see on meie kultuurelu probleem laiemas ula-
tuses, kuid ülikoolil on ses küsimuses keskne tähendus.

Kolme ülikooli saatus Tartus, millele alul viidatud,
peaks meenutama, et ülikooli enda seisukohalt on väga
oluline, kui võrd ta on kokku kasvanud teda kandva ühis-
kondliku organismiga.

Ka teaduse asutus, mis tahab elada,
püsida ja ajaga kaasa sammuda, peab oma
juured ajama laiemale ning sügavamale.

Seda enam on selleks väiteks põhjust, et tänapäeva
teadusliku töö alal üldse mõjub kaasa terve rida vägagi
vastolulisi tegureid, ning teisest küljest teaduslik uuri-

DR. MED. HERBERT NORMANN

*Tema valimise puhul Tartu Ülikooli arstiteaduse ajaloo
eradotsendiks*

DR. MED. JÜRI GRÜNTAL

*Tema valimise puhul Tartu Ülikooli röntgenoloogia
eradotsendiks*

„SIGILLUM ACADEMIAE DORPATENSIS
IN LIVONIA. ANNO MDCXXXII“

mistöö korraldub ja teaduslikud töed imbuvad tegelikkus ellu ning arenevad sääl väga mitmekesiseid teid mööda.

Mis puutub vastoludesse, siis on ülikoolide elus rööbiti mõjumas nii konservatiivsed kui ka radikaalsed tendentsid: ühest küljest alalhoidlikkus vanade akadeemiliste, ka välistegi, traditsioonide suhtes, teisest aga peatamatu ja kartmatu uute tõdede otsimine; ühest küljest autoriteet, teisest — õppimise ja õpetamise vabadus.

Ka üliõpilaselusel näeme kontraste: autoriteetne ja demokraatlik kasvatus ning organiseerimissuund, ohjeldamattus ja suurima distsipliini nõue, leivastuudium ja aadete taotlemine.

Mitte väike ei ole ka vastolu rahvuslike ja rahvusvaheliste tendentside vahel: pea eranditult on arenenud ja arenevad teaduslikud asutused rahvuslikus miljöös, ainult erandina ja enamasti ainult ajutiseks lepib rahvuslik ülikoolikeha võõraste ollustega endas. Kuid selle kõrval on endastmõistetav, et teaduslik töö toimub rahvusvaheliselt: ilma läbikäimiseta eri maade teadlaste vahel ei ole edukas ja suuremõteline teaduslik töö enam mõeldav.

Need vastolud ei ole veel liiga hädaohtlikuks saanud ülikoolidele kui niisugustele: nagu ennegi tegutsevad nad edasi mõlema oma tegevuse küljega — nii teadusliku uurimise kui ka õppetöö alal. Isegi valjemini kui varemalt kõlab nõue: ka õppija ülikoolis ei pea piirduma ainult valmi vastuvõtmisega, vaid õppima ka ise aktiivselt uurides.

Kuid need vastolud näitavad, millistes keerulistes tingimustes tuleb tegutseda ka tänapäeva teaduse inimestel. Ka nemad ei saa enam püsida mingis pilvedetaguses riigis ja vaadata kõrgilt alla igapäevsusele. Tuleb just astuda keset seda igapäevsust ja kohanduda tema nõudeile.

Sest see igapäevsus on end juba maksma pannud ka teaduse töömail: ülikoolide kõrval on juba sajandeid töötanud teaduse asutused teaduste akadeemiate näol, kelle liikmed end pühendavad teaduslikule tööle, tarvitsemata kulutada jõudu ning aega sageli tüütule õppetööle. Näiliselt on need veelgi eluvõõramad asutused. Kui aga arvesse võtta, kuidas tänapäeval levivad uurimisasutused eeskätt kõiksugu tegelikust elust tuletatud probleemide lahendamiseks (katsejaamu, bioloogilisi jaamu, tehnilisi uurimisasutusi jne.), siis on selge, kui raske on tömmata piiri tegeliku elu nõuete ja „teaduslike kõrguste“ vahele. Ja kui veel arvesse võtta, kuidas tänapäeva teadus ja selle saavutused imbuvad tegelikkus ellu ning laiaesse hulkadesse lugematuid teid kaudu ning üha tihedamini, kuivõrd vähe rea alset tähendust on sageli diplomidel tegelikus elus, siis peab tunnustama, et ülikoolid ei ole enam üksi need asutused, kes kontrollivad teaduse edusamme ja nende levitamist.

Eesti jaoks tema ühe ja ainsa *universitas*'ega tuleb sellest teha mõnesuguseid kaugeleulatavaidki järeldusi. Seni kui ainelised võimalused ei luba meil arendada mitmesuguste uurimisasutuste võrku suuremaulatuseliselt väljaspool ülikooli organisatsiooni, seisab viimase ees suuremaid ülesandeid ja kohustusi kui on tavalisel üksik-ülikoolil suurrahvaste juures. Terve ülikool kui ka iga üksiku eriala edustaja peab tundma end vastutava rahvusliku tegelasena, kel lasub kohustus mitte üksi teha oma tööd, vaid hoolitseda, et see võimalduks ka teistele: teaduslikuks tööks sobiva inimmaterjali väljaarendamine, koondamine ja rakendamine.

See organisatoorne kohustus on seda suurem, et meie kodumaa nii loodus kui ka kultuur pakub rohkesti soodsat teaduslikku uudismaterjali, mille avastamine, läbitöötamine ja kättesaadavaks tegemine on meie aukohustus. Sellest viimasest seisukohast ei ole Eesti eneseteotamisel teadusliku kultuuri alal mitte halvad väljaütled.

Artur Luha

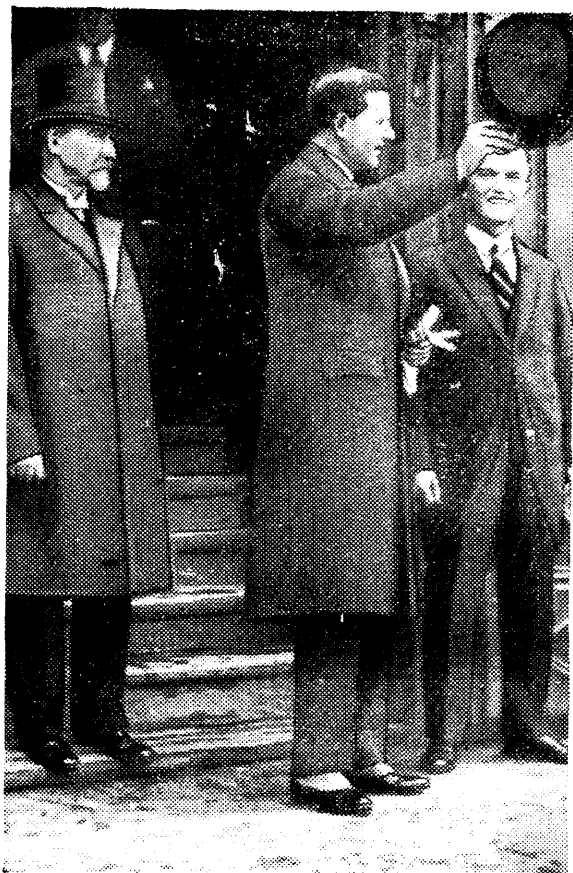

TARTU ÜLICOOLI 300-A. JUUBELI MÄLESTUSRAHA ESI- JA TAGAKÜLG

Ülesvõte on tehtud kunstnik V. Melnik'u mudeli järele ja on raha tõelisest suurusest (55 mm läbimõõt) natuke suurem

Kroonprints saab Kambja kiriku ees lastelt lilli

Kroonprints Gustav Adolf Tallinnas. Kõrval välisminister Jaan Tõnisson ja linnapäa Uuesson

Erik Axel Karlfeldt (1864—1931)

sai läinud aastal veel pärast oma surma Nobeli (loe Nobeeli) kirjandusauhinna. On rootsi omapärasemaid lüürikuid, rahvalik, realistlik, evides sageli luuleski huumorit. Lauldes esijoones oma sünnipaigast Dalar-

nast, on ta meisterlik rütmis, riimis ja keeles. Kõiki ta kuut luuletuskogu iseloomustab mingi põhjamine jahe — muusikaline kargus. Oma vokaalmuusikaga hurmab eriti luuletus *Sub luna*.

Sub luna

Sub luna amo.

Tume on mu neid,
hõõgub pruunides õhtutes,
tantsiskleb kuuvalvaid teid,
lõhnab nagu öölill
all sumeda kõu,
jahendab hommiku kastena,
kasvab — kahaneb kui kuu.

Sub luna bibo.

Tume mu õlu,
mustist kesvist käärimd mahl,
kihab all kuukiirte võlu.
Mõtteid ja naeru
lehvib ümber kruusi valla,
lehvib nagu nahkhiiri,
lehvib kui sügislehti alla.

Sub luna canto.

Tume mu laul,
helab kui vesi roos,
rullub otseku murdlaine,
sööstab pilgates,

langeb tagasi kurvana,
mõõnab viivu ja voogab,
noor ning valulik — vana.

Sub luna vivo.

Tume mu elu,
nigel ja sihitu maailmas,
ajaprisk ning valu.
Meelsasti jagan
maa ja aegade langusi,
õnnelik nuttes ja nautides
elu hääbuvauid hingusi.

Sub luna morior.

Tume mu haud.
Anna mind nimeta mättale,
uhab vihm või põletab põud:
rahu maamullas
või tolmlivases kalmus,
värelev, kui mu igatsus
väreles kuukiirte hõlmus.

Tõlk. P. K.

Mag. phil. Villem Grünthal-Ridala

Soome luuletaja professor Otto Manninen 60 aastane

OTTO MANNINEN

AASTASAJA vahetuses elas soome luule ühe kõige tähelepanavamatest ajajärkudest läbi. Välismaal sündinud, n. n. uusromantiline vool oli luule uuestielustumisele eriti soodus. Osalt väliste mõjude, osalt kodumaiste äratuste tõttu tekkis Soomeski aastasaja vahetuse paigus uus, lopsakalt võrsuv, uueaegne lüürika.

Selle Soome meieaegse luule kõige nimekamaks esindajaks võiakse õigusega Eino Leinot pidada. Ta on kõige viljakam, kuigi mitmeti mitte ühetasane ja -taoline, kuid kahtlemata ometi kõige algupärasem, algjõulisem ja spontaansem. Oma mõne tähtteosega, nagu näit. *Helkavirret*, märgib ta soome uue luule tippaavutusi.

Soome uue aastasaja luule on päälegi õige mitmekesine, mitmekülgne ja -palgeline. Terve rida andelisi lüürikuid on teda esindamas. Nimetatagu neist päälle Eino Leino: Kasimir Leino, Otto Manninen, Larin Kyösti, Aarni Kouta, Joel Lehtonen, hiljemini romaanikirjanikuna esimeste hulka tõusnud, pisut noorem A. V. Koskenniemi, kes soome luules pigemini klassilist suunda esindab.

Viimaste aastakümnete, iseseisva Soome luulest ei ole meil, kahjuks, juhust selles ühenduses kõnelda.

Otto Manninen kuulub Soome luuletajate seas kõige omalaadilisemate, iseloomulisemate hulka, nii kitsapiirilise kui ta algupärase luule toodang muidu ongi. Ta on praegu elavate ja toimivate kirjanikkude hulgast kahtlemata üks kõige esimestest. Soome nii proosa- kui luulekeele suveräänsena valitsejana on ta ületamatu. Selle tunnustuse on pidanud kaasaegki talle andma.

Nagu Juhani Aho ja Joel Lehtonen, et ainult kõige nimekamaid loetella, nii on Otto Manninen Ida-Soomest, Savost, pärit. Sääli valitseb teatavasti rahvakeel palju algupärasemas ja mahlakamas kujus kui Lääne-Soomes, enam kultuurilises ja jõukas maa osas.

Otto Manninen sündis Mikkeli läänis, Kangasniemel 13-ndal augustil 1872. Ta käis Mikkeli linnas rootsikeelses Antelli ettevalmistavas koolis ja lütseumis, mis sel ajal kahekeelne, rootsi- ja soomekeelne oli. Astus siis ülikooli soome keelt ja kirjandust õppima. Osutas ülikoolis, nagu varemalt keskkooliski, haruldasi andeid. Lõpetas ülikooli, töötas hulga aega kirjanduse alal, sõl-

mis abielu Anni Svaniga, Soome kuulsaa nooresooskirjaniku, kelle teosed Eestiski tuttavad on. Sai pärast Helsingi ülikooli soome keele lektoriks, mis ametit tema, hiljemini professori autiitliga teenuste eest, on senigi täitnud.

Kauaaegse kirjandusliku tegevuse kestes on Otto Manninen mitmele puhule pikki väliseise teinud Prantsusmaale, Itaaliasse, Kreekamaale, viimasesse riigistipendiaadina Homeruse tõlkeid valmistades, ja teadagi Skandinaavia maile, ennegi Norramaale ja mujale.

Ta on andumusega osa võtnud Soome kirjanduse- ja teatrielust, m. s. Rahvusteatri dramaturgina. Ta on tegutsenud auhinna toimekonna liikmena Soome Kirjanduse Seltsis, Kordelini Säätiös ja mujal. On olnud juhtivatel kohtadel Soome Kirjanikkude Liidus, mille esimees ta praegu on. Soome keele võrratumana tundjana on ta Juhani Aho järele liikmena Soome Piibli tõlkimise toimekonnas tegev olnud.

Juba noorena üliõpilasena äratas Otto Manninen tähelepanekut oma vormikindla ja keelelises suhtes klassiliselt puhtajoonelise ja täisküpsse luulekoguga *Säkeitä* — Värsid —, mis ta sõprade päalekäimise pääle avaldas. See oli a. 1905.

Sama arenemisejoont jätkas *Säkeitä* II, 1910.

Nimetatud luulekogud said selleaegse luuletajatepõlve keskel kohe imeteldud ja õhutavaks eeskujuks. Nii täissisuline oli see luule ja nii eeskujuline selle luule keeleline väljenduse laad. Senisele mitte just riimirikale ja pisut pikaliikelisele soome luulekeelele osutasid *Säkeitä* I ja II hoopis uusi võituisid. Muu seas oli O. Manninen osanud suure hulga enne tarvitamata riime ja helitõhulisi abinõusid leida. Soome luulekeele harimises tähendavad nimetatud kogud hoopis uue ajajärgu avamist.

Klassiliselt küpses, lõpetlikus kujus esindub Otto Mannise luule siiski kogu *Virrantlyven* — Vöreng —, mis a. 1925 välja tuli.

Virrantlyven on meheea täissaavutus. See on Soome viimaste aastakümnete ohtas luulekirjanduses hoopis eriline nähtus. Ta on üldise tunnustuse osaks saanud meisterlik näide sellest kõrgest luulekunstist, milleni soome suhteliselt noor kirjandus on jõudnud tõusta.

Virrantlyven on oma tõsiluulega traditsioone loov raamat, mille pääle kõike järav ajahammaski ei suuda hakata.

Palju laialisem kui algupärase luuleviljelus on ometi see luuletõlgete kogu, mille O. Mannise haruldaselt usin ja hoolas, kuid ühtlasi luuleline ind on tootnud. Tõlkijana on tema otseteed võrdlematu soome kirjanduses.

Ta klassiliselt täidlaste ja luuleliselt väga mõjusate tõlgete seast nimetatagu, pääle Runebergi tõlgete, kõigepäält Homeruse *Ilias'e* ja *Odyssieia* soomestused, mille Itaalia asjatundja Pavolini maailmakirjanduse esimeste ritta seab. Edasi Ungari rahvalaulude tõlkekogu *Heimokannel* II, ja samasugune *Heimokannel* III Volga Soome sugu rahvaste luulest. Need teosed ei osuta mitte üksi väga haruldast luulelist elandumisevõimet, sest tõlked on läbistikkude hoopis uued, algupärasest sagedasti ilusamad meistritööd, vaid samuti õige laia luuleksaalat. Need meie kaasajale vähem omased iseärasused on eriti kõrgesti hinnatavad.

Eelmiste luuletõlgete kaunisse ritta liituvad vahenditumalt ungari luule soomestused, valik Petõfi lüürilisi laule, *János kangelane* ja *Aranyi Toldi*, ja lõpuks suur hulk luuletõlkeid Goethest, Vergiliusest jmm.

Ka eesti luulet on Otto Manninen soomestanud: L. Koidula ühe isamaalaulu, Juhani Liivi *Kui kauaks veel tume*, E. Enno *Võiks otsast alata*, G. Suitsu *Sapine kuu*,

Otto Manninen

LINA KITKUJA

Muude särkideks lina sirgub,
mina vaid kitkun selle.
Muude rõõmuks ma rõõmustan,
kuid nutan eneselle.

Vaatlen päikese veerengut,
pilv punab, läind pilvedest kenam.
Enne ma uskusin, mis mina ootsin,
nüüd ei usu ma enam.

Pilved on pilved, kuigi nad nõnda
kuldseid ja punetavad.
Lootused tühised, kuigi nad nõnda
õnne kinnitavad.

LUIGED

Üle valguva vee nad sõudsid,
nad ujusid õisina voo,
kui valgused noortena tõusid,
ööd põhjas said punastushoo.

Lumikaelad, kaartena sirged,
vee välkesse kujusid lõid.
Pugud, hommiku suplustest virged,
kuld-unesid meele tõid.

Ja vahest, väljendades
suurt õnne, nad hüüdsivad,
voo helisid kajastades,
nii aimuselised nad

kui salukabeli kauge
sumin hommikukellade;
ja laine tasane, lauge
kaja kandis üle vee. —

Rahus hõljusivad salge
suve kerge üüri nad,
rida liugus lõmmu-valge,
veed all nii süvad, vaad.

Kord tõusivad, lentsivad ära,
suvi oli kui mälestus vaid,
voo lilled, lainete sära,
uni selgi kesk vaevald

Nad lentsivad lõunamaale;
veel hiilgavad tiivad lõid
kuju viimase peeglite vaale,
mis lained virama lõid.

KULD SAU

Päike kuhjab kulda palju
suve lillikule.
Tirtsud siristavad valju
Väike-Anderule.

Murul Anderu ju tukub,
rohi tasa voogab;
sinimetsa kägu kukub,
püha helgib, hoogab.

Emma hoiab, valvab, kaitseb,
kesta uni kaua!
Emma virve võrsus, õitseb,
soetab kuldse sau.

Aeg vaid veereb kahe võrra,
veereb, kõike mattes,
tõuseb suve muru korra,
taadi laugeid kattes,

taadi lauged, eide lauged,
väsinud tööd, päevad,
eluumistused kauged
Anderule jäävad.

Anderu nad teosta suudab,
kaugemale ehib,
emma haljas virb end muudab,
kuldne lehes lehib.

VAIKUS

Vaikus on minu varani,
haledus minu ihani,
tume õhtu tuttavani,
minu sõpra öö sõnatu;
jäivad mulle, muud need jätsid,
nad päästsid, muud need petsid,
aitasid vesiajulta,
varjasivad vaibumasta,
nad lõivad laju mereje,
udusaare hukkuvalle;
säällä on somusta telki,
tuli söameni süsista,
üksildase öömajaksi,
tuttavatuma to'aksi,
pühapäeva peatuseksi,
argise asukohaksi,
elu ränga üürideksi,
vanuspäevade varaksi:
sõnum ei saabu sinna muilta,
teade veere multa muille,
meri on saarta piiramassa,
sügavad sülelemassa.

VÖRENG

Liikvel võhumõõgad peegelduvad,
võhumõõgad, kroonitud kuldpeäd,
allpool heled liivad kajastuvad,
päälpool kiilparve pulmaväed.

All on jõgi päikeses vilkuv,
vete häll nii jahe, kihutu,
päälpool põuapilve lend, to pilv...
päeva kõrge käik, kuldkolmiku!

Päälpool pilve, allpool lainet taeva
silmil mõõtmatuma sinetus,
ilus nagu inimlaste vaeva
igatsetud rahu igisus.

Nii kui virab kelme jõe kullä,
mõlgub mõte, aade aeleb,
uinu ei, ei väledana hulla,
põuaaurudesse väriseb.

Vesineitsit laseb sinitivad
libiseda kuhu kutsub meel,
pilvelaevad kaugusesse viivad,
heled vullid sõudvad omal teel.

Suve rahu suur ja sügav, vaga
üle võrendiku valguva,
tean: sa kestad, viibid aga
ainult selge üüri põgusa!

Tuleb aeg ju viib käär esimene
kurku kuristikku neelava,
kus ei või võlv hiilgav, igavene
luua kuju voolu vagusa.

Sa, kooskõla, suurte vastakuste
vaigistaja armsa rahusse,
mässud rinna, vaevad ahastuste
laua ka jõe viisi vaikusse.

Tean, et sa ei säili rikkumata,
nagu vull, nii sinu selgus ka.
Sest siis hinges helgi tuhmumata,
kunni üür on võimu valeva.

Sineta sa õnsust suve hele,
et ei järaks mõte aja muu,
kõik viiv kaudu, kuristikudele,
läbi viimasegi jõesuu.

Et sa tõtateski inimrinda
kullakarva kujudega jääd,
nagu paistvad laine hiilgepinda
lilled suured, kroonitud kuldpeäd.

Tõlkinud *Villem Grünthal-Ridala*

V. Ridala *Nägemuse*, M. Underi *Valge värava*. Need ilmusid *Panu* nimelises ajakirjas.

Eesti poolgi on O. Mannise soliidilt ehitatud luulel tõsiseid austajaid ja ihalejaid. Kes teab teatavat mõjutustki võiakse siin-sääl Eesti aastasaja vahetuse luules aimata. Nii on lõuna pool lahtegi asja Soome luuletaja tähtpäeva meele tuletada ja vennalikke tervitusi Põhja poole saata.

Ülalesitatud luuletõlked, lõpuks, püüavad vähegi aimu anda Soome nimeka luuletaja peenest, lõplikku-seni kultiveeritud lüürikast, muidugi ligikaudselt, sest edasianni raskustest ei ole arusaadavalt puudust olnud, kui ka vaeva ei ole säästetud hellikute luule väärtuste ülekandmiseks eesti keelele. *Lina kitkuja*, *Luiged* on kogust *Säkeitä*, *Metsroos* ja *Kuld sau* kogust *Säkeitä II* ja *Vaikus* ja *Võreng VIRRANTYVENIST*.

PÄRIT a. 1705 see käsikirja-illustratsioon on huvitavaks keskajani tagasiulatuva ikonograafia-traditsiooni ülekandmiseks meiegi keele- ja kultuuriühendusse. Piiblimõtte meeleliseks esiletõstmiseks sümbolse pildikeele kaudu oli keskaegne katoliiklik kunstiareng loonud kõrgelekuündiva traditsiooni, mis avaldus miniatiürseist käsikirjailustusist kuni monumentaalsete katedraaliskulptuurideni.

Meie varasem kirikukirjandus, mis arenes päämiselt reformatsiooniaja vaimus, on vaene selle meelelise kujukuse pärimusilt. Seda enam väärub tähelepanu siin jälgendatud illustratsioonileht, mis on võetud äsjailmunud *Akadeemilise Kirjandusühingu IV väljaandest Eesti Kirjandusajalugu tekstides I* (toimet. G. Suits ja M. Lepik).

Nimetatud tiitelleht päälistab Uue Testamendi eestikeelse tõlke. Stokholmi kuninglikus raamatukogus asuva käsikirja, mille on kirjutanud Johann Daniel von Berthold (Pilistvere õpetaja 1684—1710), säilinud teadete järele Berthold olevat tegelenud ka kujutava kunstiga, mis teeb tõenäoliseks ka aratoodud tiitellehe autoruse omistamise temale, seda enam, et Stokholmi käsikiri (mille fotostaatiline jäljend leidub Tartu ülik. rmtkogus) on illustreeritud veel rea teiste graviiridega jne.

Siintoodud tiitelleht on joonistatud käsitsi musta värgiga ja tema selgituseks on lisatud 35 värsiline luuletus, *Kuis Arraselletamine*, mis täpsustab piltides väljenduvat mõtet: patulangemise ja kõige kurjuse lunastamist

Jumalapoja kaudu. Luuletus jälgib esimese inimpaari patulangemisest tulnud õnnetust, mida võis lunastada ainult Aabramiohvriga juba ettekuulutatud Kristuse tulek ja võtab suggestiivsesse lõpposa kokku oma õpetuse ja hoiatuse: kurjuse ja patu tõttu uputati maailm (wata) ja hukkus Jerusaleem (õppe), lõpetades üleva akordiga viimasel kohtupäeval kõike tasuvast lunastajast.

Vastav luuletus on ilmunud samuti teoses *Eesti Kirjandusajalugu tekstides I*, millega on tulnud meie puudulikule kirjandusloolisele kirjandusele oodatud ja väärtuslik lisand. On põhjust viidata siinkohalgi lähemalt sellele teosele, milles on tehtud jälle üldkättesaadavaks karakteristlikumad ja huvitavamad näited meie kirjandusarengust 17-ndast ja 18-ndast sajandist. Rääkimata keskkoolide vanema kirjanduse käsitlemise elustamisest nende ka tehniliselt eeskujulikult väljaantud algtekstide kättesaadavusega, on see raamat huvitav ka igale teisele haritud lugejale, tuues tekstide eneste kõrval ajajärgupilti oluliselt täiendavaid illustratsioone ja vinjette, samuti kirjandusajaloolise tagapõhja selgitus prof. G. Suitsult ja märkmete osa mõlemalt autorilt, mis pakub teoses esinevate autorite ja tekstide eneste kohta kogu viimaseaja kirjandusloolise uurimustöö nii vajaliku kokkuvõtte. Niihästi puhterialalise tähtsuse kui ka kultuuriloolise huvitavuse tõttu vääriks see teos kõige laiemat tähelepanu.

Henrik Visnapuu

Erni Hiir

Äike

Tuuled lahti on lastud lõunast,
tulevad tuhinal üles rõunast,
hõbedaks keedavad jõe vee.
Painutat okste ja lehtede kohin,
metsa imelik naerukihin
näitab tuulte tulekuteed.

Järele puhuvad pilvesõnnid,
taga mõiraten lövi kõnnib,
mao keelega nilpsab maad.
Päiksesse sõnnid sarved löövad
ja siis lahtivad tulelaavad,
maha pahiseb vetekaskaad.

Halli uputust, tuld ja müra
taevaalune täis! Siis tekib mõra,
praguneb pilvi pigine vööt.

Veri, mis südame kallast uhtund,
jälle leebelt on üle luhtund,
tulilinnud on tagasi lööd.

Äike vaevalt tunni on kestnud,
taevas jälle kui meren pestud,
laotab linna üle maa.
Akende silmad lõigataks' lahti,
metsa rohelist hää on vahti,
jälle päikene murule saab.

Põõsaken, peoga oksti su katsun.
Kas oli hirmus su palava kitsus,
hingeldid nagu päikesen särg.
Sinuga ühen ma mullale astun,
viimsein pisarain jahedaks kastun,
pää ja süda nii magusalt märg.

Henrik Visnapuu

Marta Kuus

Hilissuvisele põhjamaale

On see põhjamaa lõpulejõudev suvi sääil nii tõsise
taevaga
päikesest kõrbenud, igavesti pleekinud mändide
üle?

Suvi, mis põletand pikkade põudsete päevade kestel
pruuniks kõik kõrged palud; kuivatand nõmme
viljatu süle?

Mullune kanarbik punaka roostena kiratseb ainult
ja kõrgete mändide muutmatu laul ei jää kunagi
soiku;

leegib päike; kuldpruun variseb käbi vaiksena liiva,
päevast päeva nõristavad puud selget, mesikollakat
vaiku.

On see põhjamaa hiline suvi punase, varapaatunud
maaga?

Selle üle lamav vaikus, põua pilvede liuglev kah-
vatu hall.

Väljul keskpäeva kuumus, tolmund haljendus igav
ja tühi.

Põldude kahvatud kangad pleekimas juulipäikesel
all...

Umbveed

Tumemeelsed ja sügavad on umbveed
selle põuase õhtu sineluses, vahel ruskeid künkaid,
määndumist, läpasust tulvil, täis, tummad
all taeva kuuma udu ja piimvalgeid rünkaid.

Siin halle surnud ja vanu pajutüükaid
on kummuli kohal roostepunase, roiskunud vee.
Kalmuste mõrkjas kollendus, ligane, tihe
märgib surma ja vajumise koriseva tee.

Tumemeelsed ja sügavad on umbveed
täis roiskunud elu kui raba verdpinguli sooned,
violetne lasub hämarus, roomleb ja magab.
Paju korjuseid värvivad põua päikesel verised jooned.

Marta Kuus

Paraad

Kui mütt ta mütnud kungi keldri kurun
tööd teha terve nädal,
tööhoon kui tõrjeks käed ta vastu surund
nii piiravalle hädale!

Ning päevad läbi sama häda pärast
on naine õmblend, nõelund,
et elada võind koerustempe karan
ju lapsed oma tööle.

Nii saabub puhkepäev kui teenit püha,
mil koon taas näeb end pere,
näolt hirm ja higitarretis saab pühit,
et rõõm lööks värskelt veren.

Siis pidulikum, mis võib leida majast,
küll pannaks selga riie,
koon parki minnaks üle mitme aja,
kui muiste minti hiide.

Rind een ja kaelad imetellen õieli,
nii vaadeldakse elu,
ja pääle tapva töö rõõm endist õieti,
et kõik veel tervelt elun.

Mees lapsevankriga een teisi astub,
rean pere sammub võidu,
paraadi selle loodus võtab vastu,
et saata uuest' võitlema!

Erni Hiir

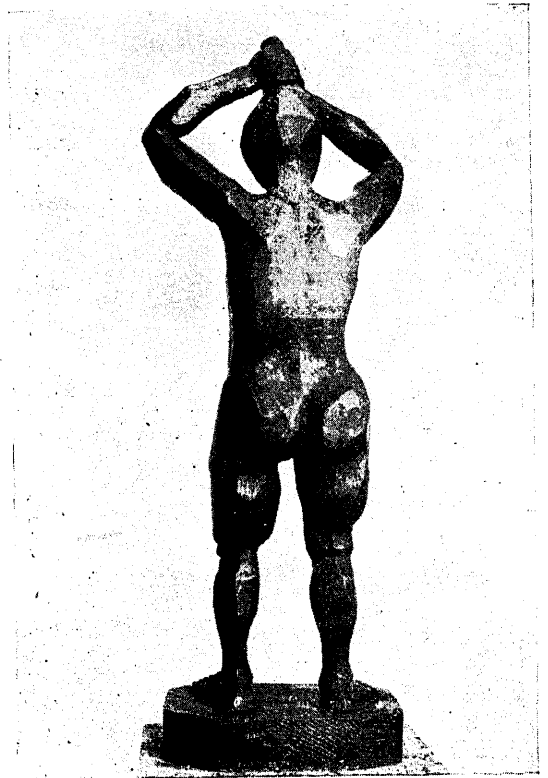

HEINO MUGASTO: „ILLUSTRATSIOON”

ALEKSANDER IPSBERG

„NU“ (pronks)
Paris, 1932

ALEKSANDER IPSBERG „NU“ (pronks)
Paris, 1932

A. Sïvard
Kunstnik

Sinilinnu jahil

MITTE ainult meie väikeses riigis ei ole kerkinud esile küsimus kujutava kunsti kriisist ja selle põhjustest, vaid sama kriisi tähe all elavad ka suurriigid ja on lastud lendu isegi hüüdsõnu kujutava kunsti kui niisuguse väljasuremise paratamatusest. Kui isegi selliseid hüüdsõnu aktuaalsetena esile manatakse, siis peab tähendama, et on midagi liimist lahti, mille üle maksab järele mõelda.

On teada, et kunstniku elukutselisele minnakse vastu, olles valmis rasketele pettumustele ja tihti peaaegu lootusetutele heitlustele. Kuid sellele vaatamata on olemas mingi jõud, mis terved leegionid noori inimesi ajab sellele võitlusväljale, kust vähesed veel tulevad tagasi tervetena, muu elu jaoks kõlblikena, sest suurem hulk neist jääb parandamatult haigeks loova jõu pisilase läbi. Ja see haigus viib igavesele rahuldamatusele, kui oopiumi suitsetaja, kes ei saa läbi ilma illusioonideta.

Kahtlemata on selle tõukejõu osakesed inimeses eneses, niinimetatud vaimu tulukeses, mille leeki vast iga inimene on tunnud eneses, kuid ei osata, kuidas ja mil viisil seda vormidesse valada. Kujutav kunst on üks haru sellest tööpõllust, ja ta võimaldab need vormid lõuendil ehk kivisse raiudes esile manada.

Riigi majanduslik rikkus ja sõjaväelise jõu paraaditamine ei anna talle kunagi veel seda vaimu, mille eest võiks tõelikult rõõmu ja jõudu tunda. Selle tõeliku jõu ja rõõmu annab ainult vaim, mille teenistuses kunstid

seisavad. Isamaa ja rahvus muutuvad ainult tühisteks sõnakõlksudeks, kui meie sellele rahvusele ja isamaale ei ehita oma kultuuri ja ei täida oma kunstide varasalved vaimlise rikkusega. Seepärast ei ole ime, et see ülesehitav töö kisub ennatsalgavalt kaasa lööma ja ei ole suurimat rõõmu, kui kas või üht hõõguvat telliskivi paigale panna.

Euroopa elab üle majandusliku ülesehitamise ajajärku, üle öö tõusevad uued ja ikka uued vabriklinnad, asfalteeritud tänavatele lastakse liiklema miljonid sõidukid, aeg võidetakse kiiruse ja tempoga; elektri jõujamad otsivad allikaid viimseks pingutuseks tööle rakendada loodust, meie kuuleme ja näeme tuhandeid kilomeetreid ookeanide ja maade taha, meie ehitame endile tiivad ning rakettidena lendame õhku, et kõikjal vallutada ja võita. Näib, kui oleks teostumas kauaaegne inimene unistus uuest ülestõusmisest ja vabadusest.

Kuid selle kiiruse tempos ja dollarite jahil, kas endi kirkede rahulduseks või endi elu mugavuste ja mõnu janul, peab tähendama, et oleme siiski hakanud kannatama, ja raskemalt kui kunagi enne, mitte ainult üksi majandusliku, vaid ka vaimlise kriisi all.

Miljonid inimesed heidetakse tänavale töötatöolisena kisendama leiva ja töö järele, ning ka need, kellel on tööd ja leiba, jooksevad lõbude näljas sensatsiooni järgi, kustutavad oma kirgi jalgpalli ja jazz-bandi rüt-

FERDI SANNAMEES

„ALEKSANDER MÖTTUS”

A. Mõttus oli üliõpilasena esimene Eesti värvide kaitsja. Suri Tartus 19. juulil s. a.

mis kuni väsimusest kokkuvarisemiseni ja lõpuks leiavad lageda tühjuse. Leiavad, et ei ole kogutud mingeid väärtusi, millele elada, millega süüdata oma väikest tulukest vaimlise pühimuse ees.

Suurlinnade askeldusest, bensiinist lehkava raua ja betooni juurest meie igatseme tagasi loodusesse, lihtsusele ja ürginimesele lähemale. Kuna looduse vaikuses rammestume, tunneme, et oleme mahajäetud ja tahame jälle inimeste, masinate ja elektri säravate lampide juure. Oleme nii kaugel, et ilma nende säravate lampideta, ilma masinate terase raginata on meil igav ja meie otse janu-neme nende seltsi, kui ei oleks ilma selle tungita suutnud enam kuidagi end sirgu ajada.

Enesele aru andmata kihutame selles pöörases tempos masinatega üha edasi võidult võidule, sääljuures ei tea ega tahagi keegi teada, et oleme kaotanud silmist tolle vaimlise sinilinnu, mida kohustatud oleme parandama tulevastele põlvetele.

Kus on see sinilind, mille valgusel meie rikastume ja anname jõu vaimlisele ülesehitavale tööle?

Kus on see sinilind, millega meie oma võite kroonime? Kas meie ei jää lõpuks liiga tühjaks ja liiga nõrgaks, et veel kunagi suudaksime kinni püüda seda sinilindu?

Ajalugu õpetab, kuidas võimu ja rikkuse juures loodi kõrgemad kunsti ajajärgud; nii Itaalia renessansi ei oleks olemas, kui mitte maailma ei oleks juhtinud katoliku kirik ja tema kõikvõimas valitseja Room. See kirik oma lunastuse tugevajõulise illusiooniga võimaldas areneda suurmeistritel kunsti-maailmas. Need töömehed andsid selle vaimule oma väljendusvormi ja manasid rahvaste ette selle lunastuse illusiooni. Ja kui Michelangelo mõjub just oma välise vormi jõulikkusega, siis ei või ütelda, et tal oleks endine mõju, kui puuduks sisu ehk see vaim, mida ta tahab väljendada. Ilma selle sisu ja vaimuta ei oleks suudetud nii mõjurikka vormi juure pääseda.

Kirik oma vaimu ja rikkusega rakendas need meistrid kõrgemate kunstide teenistusse ja oli seega tõukejõuks, mis võimaldas neil geniaalsuseni jõuda ning luua tervet ajajärku oma stiili ja kultuuriga.

KARIN LUTS

„PORTREE“
(Öli)

See kultuur oli niivõrd tulvil sütitavat leeki, et tema mõju ulatub sajanditesse, isegi meie päevini. Kuna näeme, et ka praeguse aja kunsti taotlejad on kat- sunud veel rabada Kristuse haudapanekute ja ristilöö- mistega, siis ei mõju see enam teisiti kui ainult pimesiku mänguna, millega ei looda väärtusi.

Meie päevil tehakse paremini, kui sõidetakse Pariisi selleks, et sääl õppida sibulaid maalima, sest hoidku sel- lest, kui keegi hakkaks veel Madonne ja Kristuseid mee- leheitlikult pääle sundima. Ja arvatavasti ka tulevikus ei saa kirik enam oma vaimuelu pankroti juures uue kul- tuuri ülesehitamisele kaasa anda ühtki vaimustavat tellis- kivi.

Kuid meie teame ka, et need sibulad ja heeringad, mida Pariisist lõuendile maalituna toome, ei vii meid kuigi kaugele. Nad võivad olla kuis tahes peene tehni- lise ime saavutus, kuid jätavad varsti külmaks. Sest ka viiuli virtuoos võib oma näppude osavuse viia kõrgema tehnikani, kuid ta jätab meid siiski tuimaks, kui ei anna seda sädet, kas või väiksemagi tulukesele, mille valmis tahti igaüks meist siiski hinge nurgakestes hellitades hoiab.

Juba läinud sajandil hakkas kujutavasse kunsti tun- gima vool, mis heitis kõrvale sisulise külje, tahtis vaba- neda sellest literatuurist, mille raskuse all vormi täius juba ammugi hakkas nõrkema. Ja impressionistide teene ei ole mitte selles, et nad vormi oma endisele klassilisele kõrgusele oleks tõstnud, vaid nad läksid hoopis kauge- male. Jättes kõrvale sisulise jutustava vaimu nad tõst- sid täies omas ulatuses esile konkreetse põhimõtte, et mitte see ei ole tähtis, mida maalida, vaid kuidas. Vorm oli see, mis pakkus nende loovale jõule täiesti uued seni- tundmatud uudismaad.

Kui impressionistid hakkaksid leidma igapäevases elus, maastikes ja vaikelus seda ilu, valgust ja vaimu, mida andis kirik ühes antiikmaailmaga renessanssaja suur-

meistritele, siis peab tähendama, et see maailm, mille nad leidsid ja täies ulatuses meie silmade ette manasid, tõi suure rahulduse- ja rõõmutunde uute väärtuste leid- misel. Näis, kui oleks uuesti avastatud see igavese tule allikas, ning kogu Euroopa süttis põlema talle sesami ja impressionistide poolt valla lastud vormi otsimiste sini- linnust. Kuid peab tähendama, et sellel ajal ei olnud pikka iga, nii nagu kõik tormi ja tungi ajad rauges ta silmnä- tavalt oma võimete ülihindamisel. Ei loonud see ajajärk mingit stiili ega eluvormi, ainult julgustas ja andis tuge- vajõulised toed uue kultuuri ülesehitamisele.

Kõik vormid ja sisud on ära katsutud, tehtud labo- ratooriumi pingutavat tööd, et ei oleks eksimisi ega kahtlustusi. Sesamist ei ole mindud siiski kaugemale, kõikjal leitakse ainult teda ja temast alatakse. Kuid uus sinilind peab siiski olema, see sinilind, millega an- name vaimu nendele uutele leitud vormidele.

Selle uue sinilinnu jahil peame tahtmatult ikka jälle pöörama silmad tollesse ajajärku, kus ristiusk andis vai- mumamaailmale oma põhitooni. Rahvad ja riigid elasid sel- les usu harduses ja kandsid oma püha Madonnat kui kal- limat aare põlvest põlve ja ehitasid templeid, kus kividki pandi sisemises hurmas sosistama palveid taeva poole. Sellega ehitati üles tuhandeaastast vaimukultuuri, mille valguse kumas soojendatakse end praegugi, ehk küll pet- likult ja uskumata tema mõjusse.

Ja kui meie nüüd võtaksime oma jõu kokku ja tõs- taksime niisama kõrgele veel selle illusiooni Madonnast, siis ometi puudub meil naiivne usk seda pühaks neitsiks ja lunastajaks Kristuseks pidada. Ja sellega ühtlasi teame, et ei saa kunagi tagasi anda talle seda leegitsevat tuld, millega ta kivid rääkima pani ja mäed liigutas. Kus- tunud tähti aga endiste säravate tähtede asemele uuesti üles lööma hakata oleks paratamatu languse ja nõrkuse tunnusmärk.

Pääle seda, kui oleme kahurite ja kuulipildujate tu- lega hävitanud miljoneid omasarnaseid vendi ja poegi, ei tea keegi enam, kes meist põrgu ja kes taevariigi pärib. Seepärast ei saa meie ka kunagi tagasi enam toda nai- ivset usku viimse kohtupäeva lunastusse.

EDUARD OLE: „JUHAN SIMM'i PORTREE“

Sai I-se auhinna kujutava kunsti S. K. V. poolt korraldatud portreede-võistlusel

Oleme kiskunud maha pühaduste oreoolid Madonnade kaunitelt pääkestelt, oleme vabastanud nad askeesi tardunud tõsidusest ja kui meie paneme nad lihtse lihhaliku emana õnnest naerma oma terve ja kilkava poja üle, siis on see ka üks võit, mille nii suurte ohvritega oleme saanud.

Kui renessanss vabastas inimese keha keskaja petlikust moraali katetest, tõi päevavalgele antiik-maailma katmatuse kogu omas ilus ja täiuses, siis ei suutnud ta seda inimest siiski vabastada sisemistest hinge piinadest, ei suutnud vabastada teda hirmust Jumala ja põrgu nuhtluse ees. Keskaja askees, maailmast lahti ütlev munk oli istutatud selle kauni alasti inimese kehasse. Sellest askeesist oleme meie inimese täielikult vabastanud ja talle uue rõõmu annud, sest meie tahame elada kõigi oma närvid ja viie meelega ja meid ei kohuta ühedki tontlikud põrgu piinad ega hammaste kirinad. Oleme sisemise vabaduse ja uue valguse teel ja miks meie ei peaks nii suure rõõmu juures leidma uue sinilinnu, mille võidurõõmus kanname edasi tulevastele põlvetele.

Praegusel ajal, vaatamata kõigi modernsuste, tehnika imede ja internatsionaalile, vaatamata kõikjal ühesuguse rekordide pingutuse, kapitali surve ja fox-troti helide nivelleeruvale mõjule, mis põhjast lõunani, riigist riiki sarnastab rahvaid, on siiski tõusnud enneolemata jõuga tahe, igal rahval oma vaimliste ürgallikate juure pääseda.

Meie vanema põlve kunstnikul Köleril on maalings, kus mustad ristikandjad rüütlid tungivad meie maale ja rahva vaimukandjat Ilo sunnivad murtult alla andma. Ja kas mitte nende ristikandjate tulise mõõga ikke all ei äganud kõik Euroopa rahvad ja kas ei ole sellest vabanemise tendentsist nüüd tingitud see ürgallikate juure püüdmine kõikjal, mitte ainult noortel riikidel.

Nõukogude Venemaal, kus rajatakse mingit uut sotsialistlikku riiki ja elatakse viisaastakute majandusliku ülesehitamise tähe all, püütakse kõigi pingutustega üles ehitada ka oma „proletaarset“ kultuuri. Kuid ka sääl on tulnud äranägemiseni, et vaimlisi jõude ei ammendata ainult viha kasvatamises kapitali vastu, vaid ka sääl on pööratud tagasi rahva vaimuvara aitade juure.

ERICH LEPS: PR. MELNIK'U PORTREE

ERICH LEPS: EMA JA POEG

Ristikandjate rüütlite poolt ärahävitatud igivana Ilo uuesti ülesleidmisele meie rahva muistse kultuuri allikate juure on nii mitmedki püüdnud teed rajada. Kuid selle sinilinnu jahil ei ole olnud meil ikka veel peaaegu mingeid tagajärgi.

Kas on meie rahvas niivõrd nõrga vaimlise potentsiga, et ei ole suutnud anda isegi oma Gallén-Kallela, oma Aleksis Kivi, või on ta vaim niivõrd rusutud ja murtud sajandeid kestnud võõra võimu piitsutatavast mõjust?

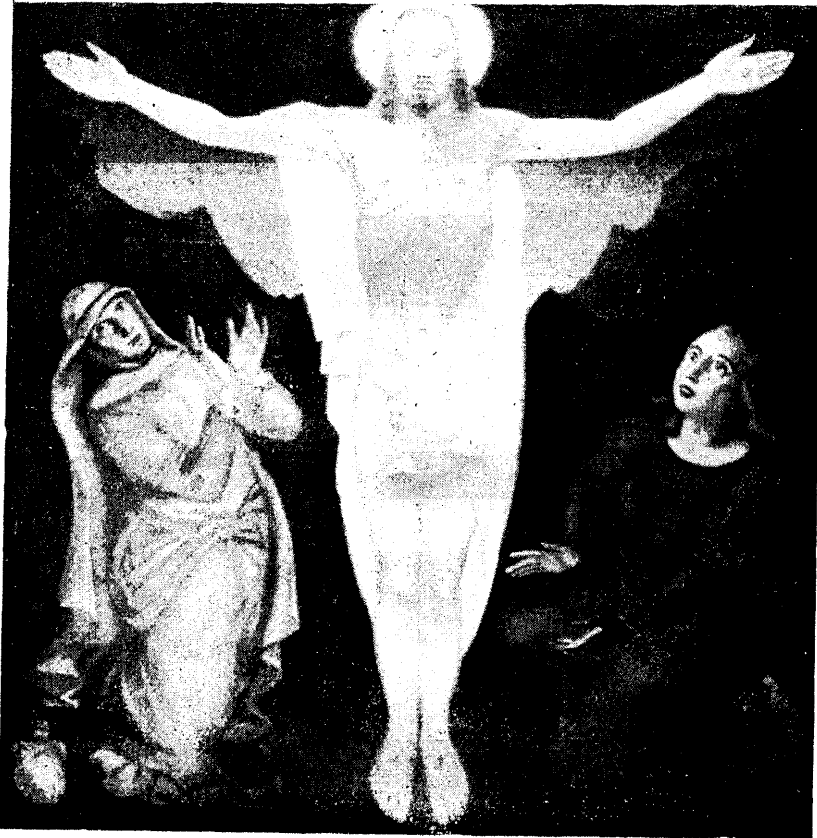
Olime küll vaprad sõjamehed punaste ja landeswehri vastu, et isegi praegu ei suuda lahti saada neist mälestusist ilma priiskava uhkuset, ja pussiga märkilaskmise vaimustusest oleme loonud endile suure eesmärgi. Sääljuures ei ole meie aga end vaimliselt veel sirgu ajanud, küürutame vana harjumuse kohaselt selgi, sest osav pussilask ja hurraatamine ei anna tõesti jõudu veel oma selja sirgeksajamiseks.

Samas tunnistame ka, et peaaegu läbipääsmatusse tihnikusse viib meid käesolev rahvusliku sinilinnu otsimise tee. Liig tugevaks osutuvad moodse tehnikavõidukäigu raudsed sammud ja ameerikalise elu kiire tempo, et kas ei jää liiga kaugeks ja mahajäetuks too Ilo, mida tahame leida ja ellu äratada. Säält kauguselt on meil päalegi niivõrd väetid teadmuste varad ja ainult vaimuriismete midagi ehitama hakata ei saada ega juleta. Ja mida meie suudame või milliseid alusmüüre anname oma kultuurile, kui isegi rahvaeepose *Kalevipoja* tembel-dame Kreutzwaldi fantaasiaks!

Oleme teadlikud, et selles kahepaikeses ja meeleheitlikus võitluses, kus ühelt poolt tungib esile moodse tehnikaga kaasa sammuv kunst, oma keskuse Pariisiga, teiselt poolt aga püüab ta teed rajada rahvusliku omapära poole, et selles võitluses vahest peitub kogu praeguse aja Euroopa ja Aasia rahvaste vaimuelu traagika ja kriisi põhjus.

Kumb võidab? Vahest ehk nende võitluste ristiteil leitakse mingi kompromiss? Võib-olla meie, kes me ei ole milleski vanas nii tugevalt kinni, oleme alles ärganud, kui kõikjal ehitatakse uut ning sel ajal, kui teistel on oma ajalugu, traditsioonid ja rahva vaimuvaram, meie teeme alles oma ajalugu ning kogume väärtusi, — ehk on meil selle uue sinilinnu jahil rohkem õnne.

A. Sivard

A. KULKOFF

ÜLESTÕUSMINE

KONSTANTIN DYDYSCHKO: „PORTREE”

KONSTANTIN DYDYSCHKO: „PORTREE”

Richard Patzner
Ajaloo- ja kunstiteadlane

Kirjanduslikud ja muud viiped Tallinna fajanssvabriku kohta

EESTI fajansid Carl Christian Fick'i manufaktuuri Tallinnas kuuluvad 18-nda sajandi Rootsi ja Põhja-Saksa keraamika hulka. Sel alal on küll juba uurimisi ette võetud, kuid need pole kaugeltki lõpule viidud. Nagu paljudes linnades, ja iseäranis Saksa vürstiõuekondade juures, nii asus Tallinnaski a. 1780—1792 fajansi ja portselani vabrik. See on Eestis ainsam katse kunstilisi keraamika saadusi valmistada ning seepärast peaks seda meele tuletatama — kaovad ju kiiresti jäljed selle kunsti harrastamisest ja tuntakse ju veel nii vähe Tallinna fajanssi kodu- kui ka välismaal.

Esimene kirjanduslik viibe Tallinna fajanssvabriku kohta on pärit a. 1807. Moskvas ilmus statistiline-geograafiline teos nime all: „Pilt Venemaast, mis ajalugu ja geograafiat kronoloogiliselt, geneoloogiliselt ja statistiliselt kujutab, ühes ülevaatega vaimulikult, sõjaliselt ja kodanlikult alalt“, milles Tallinna kohta lausutakse lhk. 357: ... kõige suurem Vene fajanssvabrik kuulub kroonule (riigile); ta on Peterburis. Tema järgmised on kaks eraisikuile kuuluvat Moskvas, kuna üks Tallinnas asetseb... Mis aga puutub Tallinna fajansstööstusse, siis valmistab see väga häid nõusid...

Ei ole võimatu, et suurim asjatundja keraamikas, Friedrich Jaennicke, nimetatud viipe ja andmeid erateel oli saanud. Oma vähestes andmeis vene fajanssvabrikute kohta 18-ndal sajandil mainib ta lühidalt Tallinna fajanssvabrikut oma *Keraamika Ülevaates* (1879, Paul Neff, Stuttgart): ... Tallinnas tegutses saksa töölistega töötav asutus...

Tallinna fajanssvabriku asutamisaastast Jaennicke viipeni oli möödunud 100 aastat ja möödus veel inimiga, enne kui tehti esimesi katseid koguda ligemaid teateid Tallinna fajanssmanufaktuuri kohta. Viimastel aastatel enne maailmasõda said Tallinnas mitmed kodumaa fajansstööd tuttavaks. Need kandis ärimärki „Tallinn, Fick“, ja oma stiililt pidid nad 18-nda sajandi II poole kuuluma. Tänu ühele daamile juhiti a. 1910 kunstisõprade ja asjatundjate tähelepanu Tallinna fajanssile.

„E. M.“ (paruniproua E. Meyendorff, sündinud krahvinna Šuvalova) avaldas enne maailmasõda Venemaal tuntud ja hästi redigeeritud vene kunsti ja vana-aja sõprade ajakirjas *Starye Gody* („Vanad aastad“) nov. 1910, lhk. 36—38, lühema artikli päälkirja all: „Mõningaid sõnu Tallinna fajanssvabrikust“ (*E. M. Une manufacture de faïence a Reval*). Selles annab ta lühidalt andmeid vabrikuasutaja ja saaduste kohta.

Sellega äratas ta huvi Tallinna fajansi vastu. Juba kaks kuud hiljem leiame 1911. a. jaanuari esimeses numbris „Riia Päevalehe Kunstilisas“ (*Kunstbeilage des Rigaeer Tageblattes*) Dr. Wilhelm Neumann'i artikli „Tallinna fajanssidest“. Tuntud balti ajaloolane Dr. Wilhelm

TALLINNA FAJANSS

Neumann avaldab 2 toodet fajanssvabriku asutajast, kirjeldab lühidalt Carl Christian Fick'i elulugu ja räägib vaid üldiselt ta vabriku fajanssaadustest.

E. M. artikkel *Starye Gody's* ja Dr. W. Neumann'i publikatsioon „Riia Päevalehe Kunstilisas“, mille väljaandjaks ja redigeerijaks oli Paul Kerkovius, on varustatud ühe ja samade (4) joonistustega, millest 2 Carl Christian Fick'i tööstuses valmistatud tarbenõusid kujutab, teised 3 vabrikumärki ja pitserit. Pääleselle on E. M. artikkel ka eritriikis ilmunud; üldmüügile see aga ei läinud, sest autor jagas teda isiklikult huvitatute ringkondades.

18. juunil 1912 avati II Balti Ajaloolaste Päev — esimest peeti Riias a. 1908 — mis 4 päeva kestis ja mida peeti *Mustapäide Klubi* ruumes, sest mustapäälased lubasid oma ruume tasuta eeltööd tegeva komitee koosolekuteks. *Eesti Kirjanduse Seltsi* aastaaruandes 1911/12 (Tallinn, 1913, *Revaler Zeitungi* trükk) leiame täieliku kirjelduse II Tallinnas juunis 1912. a. peetud Balti Ajaloolaste Päevast (v. lhk. 42—57).

Nagu mainitud tõist näha, ja see hulk on osavõtjail ja külastajail kindlasti veel meeles, oli samaaegselt istungitel peetud loengutega ka Eesti linnade plaanide ja vaadete näitus korraldatud. Suurt huvi pakkuv näitus, mis ühtlasi integreerivat osa II Balti Ajaloolaste Päeval etendas, avati teisel koosoleku päeval, s. o. 19. juunil 1912 *Eesti Provintσιαal Muuseumi* ruumes, ja ta lõppes sama aasta 8. juulil. Suur ainek oli näitusel kasutada. Näituse kataloogis tõuseb väljapanekute numbrite arv 750-ni. Nagu teada, külastas näitust päle istungite päevade 149 *Kirjanduse Seltsi* liiget ja 334 võorast, nii siis 483 inimest 17 päeva jooksul, mida tuleb pidada rõõmustavaks nähteks Tallinna kunstinäituste kohta. Näituse väärtuslikemate esemete hulka kuulus umbes 110 koloreeritud käsijoonistusest koosnev Carl Buddeus'e kollektsioon (1775—1864) ja üks Tallinna fajanss- ja portselanvabrikus valmistatud lauaserviis. Viimaste eksponaatide kohta loeme juba mainitud *Eesti Kirjanduse Seltsi* aruandes a. 1911/12, lhk. 55:

TALLINNA FAJANSS

TALLINNA FAJANSIST VAAS

Kõrgus 27 cm

„Tänu apteeker mag. Rich. Fick'i lahkusele saadi näitusele välja panna ka üht laua serviisi apteekri ja suure gildi vanema, Carl Christian Fick'i vabrikust, mis Tallinnas tegutses a. 1780—1792. Kollektsoon koosnes 24 asjast; talle lisaks oli vabrikupitser väikese linnavapiga, selle üle kroon ja all ladina tähestiku F. Pitseri kirjaks oli: „Revalsche Vagance-Porcelain Fabrick.“ Nimeetatud kollektsoon oli näituse tõmbeaineks ja et tema vaatlemist üldiselt võimaldada, paigutati ta laen-andena muuseumi.“

Vähe enne maailmasõja algust peatus Tallinnas õppe-reisil viibiv praegune vaselõike kabineti direktor Dresdenis, prof. Zoege v. Manteuffel, kes siin oma huvi Tallinna fajansile pühendas. Ta uuris tähelepanelikult ka fajansse, mida eraisikud talle näitasid. Oma uurimuste tulemusi avaldas K. Zoege v. Manteuffel pikemas ja tähelepanu väärivas artiklis „18-nda sajandi Tallinna fajanssvabrik“, mis ilmus kunstiuurijate ja kogujate poolekuurkirjas *Der Cicerone's* (IV aastakäik, nr. 16/17. sept. 1914, Klinkhardt ja Biermann'i kirj., Leipzig, v. lhk. 559—570).

Seni oli nimetatud töö kõige täielikum ja asjalikum Tallinna fajanssvabriku kohta. K. Zoege v. Manteuffel'i huvitavad tooted sisaldavad andmeid fajanssvabriku

omaniku Carl Christian Fick'i elust ja asjatundlikke käsitlusi temale suurel arvul esitatud Tallinna fajansstöist. Artikli lisaks toob K. Zoege v. Manteuffel 17 kujutust ning ühel tahvilil Tallinna fajansside märke.

Maailmasõja ajal oli huvi Tallinna vana keraamika vastu uinunud. Pärast sõda avaldas nende ridade autor eesti ajakirjas *Ronk* (IV aastakäik, nr. 17 (136), 1. mai 1926, lhk. 401) kirjutuse „Tallinna portselan“. Artiklis kirjeldatakse lühidalt Tallinna fajanssvabriku tegevust ning kirjutust täiendab Tallinnas valmistatud vaasi kujutus.

Päevalehes (XXI aastakäik nr. 91, 3. apr. 1926, lhk. 11) avaldas nende ridade kirjutaja artiklis „Tallinna Muuseumid“ lühidaid andmeid Tallinna fajansi kohta ning 2 Tallinna keraamika saavutuse kujutust — vaasi ja kannu — millised praegu laen-andena *Eesti Provintσιαal Muuseumis* leiduvad.

Lõppeks, mõnede *Kunsti ja Kirjanduse Ühingu* liikmete soovil pidas nende ridade autor loengu „Tallinna 18-nda sajandi fajanssidest.“ Loeng peeti 9. märtsil 1929 *Eesti Provintσιαal Muuseumi* ruumes. Sama aasta 19. märtsil korraldati sama loeng eesti keeles Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi saalis. Loengut selgitasid kujutused ja valguspildid.

Sellega piirduvad kõik kirjanduslikud ning muud avalikud viiped Tallinna fajansi kohta. Ei ole veel palju kirjutatud eesti keraamika kunsti harrastamisest. Üldmainitud vähesed kirjeldused ajakirjades ja lehtedes on huvitatuile raskesti kättesaadavad ning ühtlasi väheses kasuga Tallinna fajansiga tutvunemise katsel. Iga teise 18-nda sajandi fajanssvabriku kohta on raamatuid kirjutatud, vaid Tallinna fajansside kohta pole tänini ühtki raamatut ilmunud.

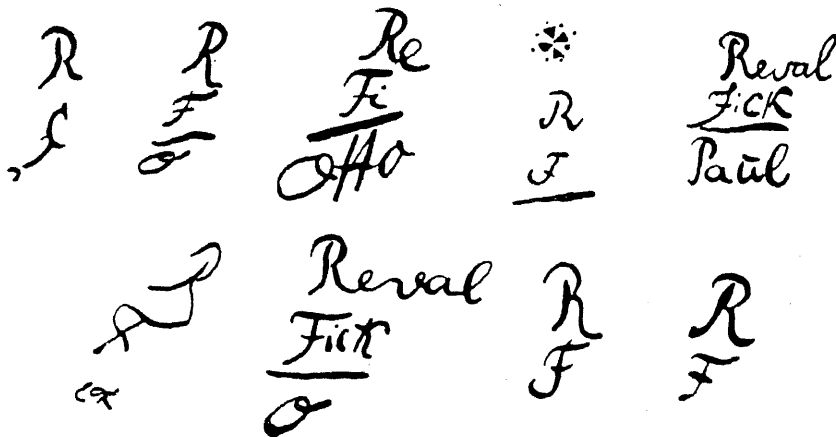
Tallinna fajansid olid esmakordselt välja pandud II Balti Ajaloolaste Päeva puhul korraldatud näitusele. Pärastistel Tallinna ja Eesti vanaaja mälestuste näitustel puudus alati Tallinna fajans.

Mainitud, nende ridade kirjutaja poolt a. 1929 peetud avalikud loengud valguspiltidega „Tallinna 18-nda sajandi fajansist“ on seni ainsamad olnud. Üheski teises Eesti linnas ega ka kuskil välismaal, kus kunst õitsejargul seisab ja kunstiajaloolised uurimused suurt huvi äratavad, pole veel Tallinna fajansist avalikult refereeritud.

Eesti muuseumides leidub Tallinna fajanssi väga vähesel arvul. Üksikud esemed vaid peidavad end vitriinides külastaja silma eest. Mõnedes vähestes välismaa muuseumides leiame Tallinna fajanssi. Ja ka siin on vaid üksikuid, vähe tuntuid asju.

Ülaltoodust selgub, et liiga vähe on kaasa aidatud Tallinna fajansi tutvustamiseks nii sise- kui välismaal ja et huvi selleks peab alles ärkama.

Richard Patzner

Tallinna fajansi markide tabelid

Naljatehnikast

Sigmund Freud'i andmeil

HUUMORIL, naljal ja anekdootidel on seltskonnas tihti otse rabav hurm, ja psühholoogilised vaatlused sel alal võivad heita uut valgust teistelegi hingeelu avaldusile. Senised naljaprobleemi käsitlejad alistasid enamasti selle koomilikkuse mõistele, aga jõudsid niiviisi ebatäielikele ja kooskõlastamata järeldusile. Päälegi toetuti uuringuil ahtrale näidete hulgal.

Prof. Sigmund Freud evib ammu juba tuntud nime oma nüüdisajal päevakorras seisvate esteetika probleeme käsitlevate teoste kaudu. Kõige hilisem raamat on tal *Nali ja ta suhe alateadvusele*, mis moodustab järje ta tööle igapäevase elu alateadvuse, psühhoneuroosi ja psühhopaatoloogia alal. Siin toob ta ka uut materjali.

Naljatehnikat vaadeldes teeb Freud kõigepeält vahet sõnanalja ja mõttenalja gruppide vahel. Sõnanalja grupis eraldab ta järgmisi naljatüüpe, mille huumorikarakter leidub nende väljendusvormis:

1. Väärirääkimise naljad, näit. mõne segasõna kujundamise kaudu: „Rotschild käitus minuga täitsa nagu omasugusega, üsna familjonaärselt“ (familjonaärselt); või modifikatsiooni abil, mõne sõna teise sõnaga teadlikult asendamise kaudu: „Ta on nagu Cincinnatus tagasi läinud oma kohale adra ette.“

2. Nimelise materjali kahemõdulise kasutamise abil kord tervikuna ja siis üksikute silpidena: „Kõik itaallased tantsivad väga halvasti,“ lausus Napoleon itaalia daamile. See vastas: „Mitte kõik, aga *buona parte*“ (= häa osa); või jälle sõnade ümberasetuse kaudu; või kerge modifikatsiooniga: keegi ristitud juut kõneleb halvustavalt juutidest. Üks tema suguvendi vastab: „Tundsin teie antisemitismi, aga teie antisemitism on mulle uus“; või niiviisi, et teatud sõnu kasutatakse kord täie tähendusega, teinekord tühjana, kahvatu varjundiga: „Kuis läheb?“ küsib pime jalutult. „Nagu näete,“ vastab jalutu pimedale.

3. Naljad kahekordse tähenduse abil, kas või mõne pärisnime ja ta asjalise mõiste kõrvutamise, näiteks Shakespeare'is: „Vajuta end meie seltskonnast, Püistol“; või päris kahemõttelikkuse ehk sõnamängu abil, näit. lausuti Napoleoni III-nda valitsuse alul Orléans'i mõisate võõrandamise puhul: „*C'est le premier vol de l'aigle*“ (= see on kotkale esimene lend), kusjuures *vol* tähendab „lendu“ või ka „röövimist“, nii siis võis nali olla sihitud Napoleoni kui ka Orléans'i pihta; või lihtsama kahemõttelikkuse kaudu: „See tüdruk meenutab Dreyfus'i. Armeed ei usu ta süütust.“

Edasised vaatlused viivad Freudi naljatehnikate gruppide juure, need kuuluvad mõttenaljade sarja:

1. Mõttevead, mis tõelisest tähendusest möödahiilimise ja psüühhilise aktsendi nihutamise teel annavad näilise loogika, nagu näit. kui järgneb küsimusele: „kas sa oled võtnud päikesevanni?“ vastus: „Kuis nii? kas puudub mõni?“, nagu poleks küsimuses rõhk seisnud „päevavannil“, vaid sõnal „võtnud“; või mõttetuse naljad, mis mõninga lolluse, mõttetuse serveerimisega arvustavad muud rumalust ja mõttetust: „Osta endale kahur ja saa iseseisvaks“, sõnab ohvitser intelligentsele, aga distsiplineerimata juudi kahurväelasele; või naljad, mis üllatuse ja rabavuse tootmiseks teadlikult kasutavad mõttetust; või sofismid, väidete ja vastuväidete summa kooskõlas vaatlemata jätmise tõttu, näit.: „Esitaks pole ma B-lt üldse laenanud mingit katelt; teiseks oli katlal juba siis auk, kui ma ta sain B-lt; kolmandaks andsin katla tervena tagasi“; või automaatsed mõttevead situatsiooni nõudeile kohanemise viibimisest tingitud: Värskel peigmees laseb sõbral kõvendada oma kiituse pruudi kohta: „Sirge on ta nagu kuusk.“ — „Otskui kuusk!“ — „Ja silmad on tal, neid peab alles nägema.“ — „Need silmad, mis tal on!“ — „Ja haritud on ta nagu ei keegi teine.“ — „Ja kui haritud!“ — „Aga üks on tõsi, ta evib väikese küüru.“ — „Aga milline küür!“ rõhutab jällegi kaja.

2. Samastusnaljad, kujutluste suhteid üksteisesse seadeldavad, kõigepeält loogivalmis vastuseis oda ümberpööramisega: Tema Hiilgus mehele rahvajõugus, kes tema kõrgele isikule märgatavalt sarnleb: „Kas on ta ema teeninud vast kunagi residentsis?“ — „Ei, Hiilgus, küll aga mu isa.“

3. Kaudne võrdlus, kas või võrdlus vastupidise kaudu, nagu: „See daam sarnleb paljuis asjus Milo Veenusele: ta on ka ääretult vana, tal pole ka hambaid ja evib ihu kollakal pinnal mõningaid valgeid laike“; või ülepaakumisnaljad: „Räägitakse, ta värvivat oma juukseid mustaks, kuna ometi ta juuksed olid mustad juba ostes“; või sarnasuse ehk taolikkuse kaudu võrdlus nokkimise eesmärgiga, mille iseloom seisab mõttekäigus varjatuna (ridade vahelt loetavana): „Kuski suurel näidatakse kaht üksteise kõrvale riputatud mitte väga õrna südametunnistusega ärimeste pilti. Keegi küsib, osutades tühja ruumi mõlema portree vahele: „Ja kus on sääl õnnistegija?“; või väljajätmine ilma asendamiseta — ja iga märgleva mõttelise osutamise korral jäetakse midagi vahele, nimelt mõttelise osutamise juure viivad mõttekäigud.

Kaudse võrdluse juure kuulub veel võrdlus vähema või vähima kaudu.

Mõningaid neid liike, nagu vääriri-rääkimised asendamistega, vastoksused, aktsendi nihutamised, mõttevead, kaudsed võrdlused ilmutavad naljatehnikat laialdasi ühiseid jooni unelmatehnikaga.

Meie nauding nalja juures sõltub ta sisust kui ka vormist, aga me laseme ennast harilikult petta ühe teguri abil teise ulatuse suhtes: naerame kogumilje üle, seejuures eraldamata sisu nalja ettekande viisist.

Süütu nalja puhul, milline on isenda pärast, teenimata mingit otstarvet, on naljatehnikat, mis ärritab meie lõbutunnet. Aga see lõbutunne on enamasti võrdlemisi möödukas. Tendentsita nali ei saavuta peaaegu kunagi selliseid tendentsnaljad nii võitvaks tegevaid naerupuhanguid. Sest see viimane nali võimaldab kultuurist allasurutud primäärsete kalduvuste rahuldandamist: ta on vaenulik või salvav, passib ka aggrissiooniks, satiüüriks, enesekaitseks, või ka paljastuseks. Ropendavat nalja tuleb võrrelda eksitamisest, teda kasutatakse seksuaalse aggrissiooni asainena; ropendava nalja sisu moodustav seksuaalne peab mõjuma ärritavalt. Ta muutub naljaks nalja pärast, pörgates kaitseaktsioonile naise poolt, kõigepeält teise mehe juuresolekul. Selle ürgselt öieti segava kolmanda kutsub päaletungija lepinglaseks, niipea kui ta *libido*-impulss ei leia rahuldust naise poolt ja seep. muutub tema vastu vaenulikuks meeleoluks. Mehe nilbe kõne abil nüüd paljastatakse naine selle kolmanda ees, kes siis kuulajana rahuldab vaevata oma *libido*'t. Too kolmas ongi, kelle ajab nali naerma. Analooiline on kolmanda osa vaenuliku nalja puhul. Sestsaadik kui peame loobuma vaenulikkuse teoga väljendamisest kultuuri ja just tolle kiretu kolmanda tõttu, kelle huvides seisab enese isikliku julgeolu säilitamine, oleme kujundanud vaenuliku naljatehnikat, mis sihib meie vaenlasele kolmanda appikutsumisega.

Salvava ja aggrissivse nalja liiki reastab Freud ka tsüünilise ja skeptilise nalja. Tsüüniline nali võib olla kriitiline, kui teadlikult paljastatud tsünism oma sügavamas sapis sisaldab tõtt ja kui nalja all peitub tõsiseid, sageli sügav-pessimistlikke sugemeid, nagu loos parunist, kes vaese vigase kannatuste-jutust liigutatuna kõlistab teenrile: „Visake ta välja: ta murrab mul südame!“ Võib olla blasfeemiline, irooniline, nagu Heine sõna jumala kohta surivoodil: „Teadagi andestab ta mulle, on ju see ta äri.“ Väga haruldane on skeptiline nali, milleks Freud toob järgmise näite: „Kuhu sõidad?“ küsib juut teiselt raudteevagunis. „Kraakovi“. — „Kui sa ütled, et sõidad Kraakovi“, vihastab teine, „siis tahad ometi, et ma usuksin, et sõidad Lvovi. Nüüd aga tean ma, et sa sõidad tõepoolest Kraakovi. Nii et, miks sa valetad?“

Mälestusi järelhüüetest C. R. Jakobsoni surma puhul meie maa ajakirjanduses poolesajandi eest

CARL-ROBERT JAKOBSON

C. R. Jakobsoni 50-a. surmapäeva mälestamine hiljuti kutsus esile õige rohkelt arvul kirjutusi ja kõnesid tema tegevuse tähtsuse kohta. Sooviksin oma mälestuste najal käsitada üht nähet, mida mujal pole ligemalt puudutatud: järelhüüedid ajakirjanduses ta surma puhul. Kui langeb suur puu, kajab raksatus kaugele, ja kui kaovad mehed, käib nende isikute tegevuse järele hindamine. Endastmõista oli lugu nii ka C. R. Jakobsoni surma järele 1882. a. märtsikuul. Temast kirjutati palju, mitte ainult meie maa, vaid ka naaberriikide ajakirjanduses, kusjuures mõistetavalt mõtted ja vaated suurelt lahku läksid.

Esireas sündis see muidugi eesti ajakirjanduses. Jakobsonile kõige lähema lehe *Sakala* suu oli sel ajal suletud, sest vastutava toimetaja surma järele ei saanud leht mitmel kuul ilmuda, enne kui kinnitati uus vastutav toimetaja. (Esiteks J. Kõrv.) Ainult seevõrra said *Sakala* lugejad sünnimusest teada, et viimases numbris, mille all seisis veel C. R. Jakobsoni nimi (leht ilmus küll alles pärast ta surma, et ta aga oli juba tseen-seeritult trükkis, ei takistanud see ta väljatulekut), kuulustuste all anti koguni lühike sõnum kurvast loost. Teised lehed aga avaldasid temale järelhüüedid igauks oma laadilisi. *Sakala* senine suurem võistleja *E. Postimees*, kelle toimetajaks 1882. a. algusega oli asunud dr. Hermann, kel polnud kadunuga küll erilist sõprust, kuid ka mingit vaenu, kirjutas suure kadunu kohta õieti soojalt ja südamliselt, tema tegevust kõrgelt hinnates, seejuures asjalikult ja kainelt. Ta järelhüüet Jakobsoni ülistamise trumpas kaugelt üle noorem Tartu leht: *Tartu Eesti Seitung* (mille oli asutanud A. Aint a. 1879 ja mida juhtinud C. R. Jakobsoni sõiduvees. Ajutise seisaku järele oli ta läinud a. 1881. teisel poolel J. Järve kätte, kes pidas sama sihti *).

See leht tõi eesti tegelase kohta nii väga rohkesti austuse ja kiituse sõnu, et kirjutus tundus kohati mitte-õiglasena, vaid tehtuna. (Hiljemini erakõneluses kuulsin dr. Hermannilt, et ta väga imestanud Järve kirjutuse üle, kuna see mõni päev varem Hermanniga Jakobsoni

surma üle kõneldes oli avaldanud mitmeti teissuguseid vaateid ja hinnanguid.)

See asjalugu oli nõnda, nagu oodata võis, kuid koguni ootamatuna ja osalt üllatusena tundus, et C. R. Jakobsoni senine tuliseim ja vist ka tublim vastane A. Grenzstein, kes nüüd oli asutanud endale uue lehe *Oleviku*, kogu oma endise vastikuse suure mehe kohta täitsa maha mattis ning Jakobsoni tegevuse ja ta sihtide kohta tõi üsna kiitusest nõretava kirjutuse. Kui õiglasest südamest see tuli, on küsitav. Vahest oli tal õhutuseks soov edaspidi Jakobsoni asemel tõusta tähtsusele, ta teed jatkates. Veelgi tähelepanavam oli, et Jakobsoni kauaaegse vastase J. V. Jannseni mõlemad pojad, kes siis olid ajalehe toimetajad, ausalt käisid vanasõna järele, et „surm kõik lepitab“ ning ka omapoolt Jakobsoni püüedid kõrgelt hinnates talle jagasid õige ohtralt austust, kiitust ja otse ülistust. Eugen Jannsen oli saanud eelmisel aastal *Perno Postimehe* vastutavaks toimetajaks (kuigi ta Tartus elades toimetustööga palju tegu teha ei saanud) ning ta tõi nüüd oma lehes kõigiti positiivse arvustuse Jakobsoni kohta, avaldades ta varase surma üle leina. Lehe väikuse kohaselt oli kirjutus muidugi lühikene. Kaugelt rohkemalt, suuremalt ja täiuslikumalt tegi seda aga Harry Jannsen, kes 1882. a. alul *E. Postimehe* juurest lahkudes oli asutanud Tallinnasse saksa keelse päevalehe *Die Heimat*, kindlasihilise põhimõttega, et niiviisi ka mitte-eesti lugejaskonda paremini tutvustada eesti oludega, kui seda tegid saksa lehed, ja üldiselt eesti asja eduks töötada, muidugi oodates toetust ka eesti haritlaskonnalt. (Vististi oli tal selle ettevõtte juures eeskujuks nähe, et Soomes olid ilmunud enne ja ilmusid ka pärast mitmed täitsa soomemeelsed ja Soome hääks töötavad lehed rootsikeelseina: *Morgonbladet*, *Finland* jt.). Seda sihti pidas ka see leht silmas ja tegevuses igapidi Eesti eduks, millega lepitati ära ka Jakobsoni, nii et temaga viimastel elukuudel said läbi üsna hästi. Seetõttu tõi siis ka *Die Heimat* Jakobsoni surma puhul tema tegevuse kohta eriti kiitva ja kõrgekshindava artikli, mis läks kohati kaugemalegi, kui eestikeelsete lehtede järelhüüedid. Isegi erisihiline leht *Tallinna Sõber*, mis asutati a. 1879 saksa ringkondade toetusel otsekohe C. R. Jakobsoni *Sakala* vastutöötamiseks ning kogu aeg seisis temaga valjus vastolus, ta surma puhul hoidus igasuguse laiva hindamise eest, vaid andis enda vastase mälestusele tarvilist lugupidamist ning isegi teenitud kiitust. — Teine Tallinna leht *Ristirahva Pühapäeva Leht*, kes küll ka Jakobsoni kunagi polnud sallinud, kuid esireas vaimulikul alal töötades üldse palju ei puutunud eesti oludesse, teatas Jakobsoni surmast koguni lühidalt, viisakalt hoidudes iga hukkamõistmise eest. Rikveres asutatud ajaleht *Valgus* seisis sel ajal ja nii ei saanud süüdi tulla mingit avaldust.

Niipalju Eesti lehtedest. Mõistagi reageeris Jakobsoni surmale rohkelt ka naaberriikide: soome, läti ja vene ajakirjandus. Nende avaldusi ei saanud ma sel ajal mitte jälgida. Küll aga pidasin võimalust mööda silmas meie maa saksa ajakirjandust, kes endastmõistetavalt sünnimuse kohta sõna võttis ja sellest oleks mul ütelda midagi erilist.

Ei võinud teisiti olla, kui et siinsed saksa ajalehed, kes olid Jakobsoni tegevuse algusest saadik temaga seisnud suuremal või vähemal määral vastolus, sellisena seisisid ka ta surma puhul. Üldiselt aga peeti silmas vanade roomlaste põhimõtet „surnutest ainult hääd“ ning hoiduti tema isiku lausa halvastegemise eest, juhiti tähelepanu ta tegevuse valguskülgedele eesti kirjanduse kosutamises ja põllutöö-olu tõstmises. Erandiks oli sellepolest aga Riia a. 1867 saadik ilmunud *Zeitung für Stadt und Land*. See kandis omakohast vabameelsuse lipukirja ja värvi, ta rajatigi põhimõtteliselt koguni vana-meelse ja ammuse Riia ajalehe *Rigascher Zeitung*'i

*) Mail 1882 asus see leht Tallinnasse, kus muutus *Virulase* nimeliseks.

„Eesti mees ja tema sugu“

Selle laulu autoriks oli lambur Lepik?

Olin umbes kuue-aastane poisijõmpikas, kui (kas a. 1866 või 1867) ilmus mitu meest kõvasti kihutades Oriku karjamõisa „Pusule“, kus minu isa oli tol korral rentnikuks. Karates vankrilt ruttu maha tormati kohe pool-joostes uksest sisse minu isa juure ning nõuti temalt mingisugust laulu. Olin oma võorasema juures, kes istus laua kõrval. Ta võttis laualt väikese raamatu ning pistis selle ruttu põue. Võõrad mehed otsisid kapi juures, otsisid kummuti kallal, viimaks puistates ka laua sahtleid ning igas kohas toas nuuskides. Lõppeks tuli üks meestest minu võorasema manu ning hakkas küsima, et mis sinul põues on, ning ajas käe temale suhu ja võttis säält selle raamatukese välja, mis ema sinna peitnud. Küsis, kust sa selle said. Isa tuli nüüd juure ning ütles: „Selle oli minu poisikesest vend Jaak ei tea ütelda kelle külapoisi käest toonud.“ Raamat võeti ära ning nõuti, kus see Jaak on, kuid Jaaku ei olnud kodus. Siis sõideti minema. Mõni päev hiljem käidi Jaagul järel ning toimetati ta Tartu. Hiljem, kui suuremaks olin saanud, nõudsin isalt, et mis mehed need olid, kes tol korral meil käisid ning ema põuest ühe raamatu välja võtsid ja ära viisid. Isa seletas, et need olid maakohtu liikmed Tartust, ja et see, kes ema puhust raamatu välja tõmbas, oli nende päamees Freyman (teda kutsuti ka Saunapapaks, kuna ta rahvale palju vitsu annud), et raamatusse oli kirja pandud laul *Eesti mees ja tema sugu*. Rätsep Kotlep olnud selle laulu teinud ning temale, minu isale, parandamiseks ja ümberkirjutamiseks annud. Isal olnudki laul juba ümber kirjutatud ning just tol korral, kui maa-

kohus seda otsis, laulu teisend venna Mihkli kätte toimetatud. Kätte said võimud Kotlepa originaali. Isa kartis, et ka teda tahetakse türmi paigutada. Seepärast räägitud venna Mihkliga kokku ning seletatud ka vend Jaagule, et ta kindlaks jääks ja ütleks (ta oli alles 14-aastane poisikene), et ta on selle laulu külast saanud. Jaak oli veel noor ja temale ei võidud midagi eriliselt halba teha. Isa kartnud nimelt saksu, kes olid temale vihased juba Nõo kirikumõisa ehitamisest saadik.

Maakohtust tuligi käsk Jaagu Tartu toimetamise kohta. Sõideti siis Tartu, teel teda veel hoolikalt manitsedes, et teda ükski ähvardus ei kohutaks. Poiss jäigi kindlaks ka siis, kui talle viisteist vitsahoopi antud. Kahe nädala pärast ta lasti lõppeks vabaks.”

Mis puutub rätsep Kotlepasse, kes elas Kriüdnveri vallas ja kes oli oma nime laulule alla kirjutanud, siis oli ka tema vangistatud ja kauemat aega kinni peetud, viimati viiskümmend hoopu saanud ning siis vabastatud. Laul *Eesti mees ja tema sugu* aga levis igale poole laiali ja seda loeti suure vaimustusega. Kuulsin seda pikka laulu viimselt Valgjärve Põllumeeste Seltsi majas, maja 25-aasta juubeli ajal, mil Aadu Mõrd näitelavalt selle rahvale pääst ette luges.

Kuuldavasti ja tõelikult aga olnud selle laulu luuletaja siiski Siberi ja Pikajärve mõisa lambur Lepik. A. 1928 kirjutati ajalehes, et selle laulu tegija olnud Kambja köster. See igatahes ei ole õige!

Kiltrel, 1932

Karl Mitt

vastukaaluks, olles eriti Liivimaa rüütelkonna vabameel-sema voolu häälkandjaks, kelle eeskavaks oli maapäeva ka talurahvale aset anda. Aga Jakobsoniga, kelle püüdmisi ta pidas liialdusiks, oli ka mainitud leht sattunud vastollu. See leht tõi nüüd, päale esialgse lepliku üldhinnangu, pikema kirjutuse C. R. Jakobsoni sihtide kohta, milles teda kahtlustati otsekohe Vene riikluse vastases tegevuses, kuna ometi oli üldiselt tuttav, kui väga Jakobson oli tegutsenud riigiustavuse mõttes, alati meele tuletades keisri ausust ja ülistust, seejuures kohati liialduseni minnes*). Ilmus ju *Sakalas* ka tuntud A. Reinvaldi laule, milles tõsist olukorda üle hinnates kiideldi, et:

Otsatud on mõne riigi väed
Suurem, kuulsam on ta algusest.
Kui ta põhja piiril lumemäed,
Läigib lõunapiiril lilledest.
Kui ta idaveerel tõuseb päike,
Viibib lääne ääres alles sügav öö.
Põhjataeva virmaliste läike
Vaevalt märkab lõuna tähtevöö.

Mainitud saksa lehe arvamise järele Jakobson haudunud ei midagi vähemat kui Vene riigi lõhkumise püüet ja tegutsenud selle eduks. Ta unistanud suurest Soome-Ugri rahvaste riigist, (mille alla pidid kuuluma muidugi ka eestlased), mis ulataks Läänemerelt Uralini j. n. e.

*) Muuseas ilmus *Sakalas* paaril korral märkus mõningate vallavanemate ja kooliõpetajate kohta, kes kroonupühade pidamisel küllalt hoolsad ja tähelepanelikud ei olevat olnud.

See kirjutus oli kuri kahtlustus, kus riivati mitte ainult Jakobsoni mälestust, vaid kogu Eesti rahvuslikku liikumist, mis ju oli üldiselt solidaarne Jakobsoni tegevusega. Nii on mõistetav, et eesti ajakirjandus selle kohta reageeris kõige tõsisema ja käremana protestiga. Vähe-mad lehed puudutasid asju ainult lühidalt, pikemate ja valjumate kahtlustuste tagasitõrjumisega esinesid aga suuremad lehed, *E. Postimees* ja *Olevik*. Esimene tegi seda täielise meelepahaga, jäädes seejuures tõsiseks. *Olevik* aga lisas oma protestile ligi õige kibedalt pilke-soola, küsides, et kui Riia leht kõnesoleva asja üldse kõnele võttis, oleks ta pidanud kõik ära ütleva, mis olemas, ta olevat aga vaikinud sellest tõsiasjast, et Jakobsonil olnud nõutatud juba valmis kullatomp, millest taguda krooni uuele Soome-Eesti tsaarile. Sõna võttis asja kohta ka *Die Heimat*, samuti karmilt hukka mõistes Riia lehe koguni põhjuseta kahtlustusi.

Suuremaid laineid kõnesolev Riia saksa lehe kirjutus ei löönud, kuna üldiselt tunti ta mõttetust. Teised saksa lehed ei võtnud asja kõneleegi ning riigi ametivõimud ei reageerinud sellele üldse. Asi vajus kokku oma enda tühjusesse. Vahest mõjustas ta vähekeese Soomemaa võimukandjaid, keda muidugi võis kohutada Soome-Eesti riigi loomise mõte, sest teatavasti oli säälnu kindralkuberner von Berg avaldanud rahulolematust soome ajakirjanduses ja nimelt *Rahvalalgustuse Seltsi* kalendris ilmunud ülistavate kirjutuste pärast C. R. Jakobsoni tegevuse kohta.

Kuid igatahes jääb eelkirjeldatud Riia saksa lehe mõtteavaldus iseloomustavaks tunnuseks meie maa saksa ringkondade meeletulest poole sajandi eest ja seetõttu väärrib ta meeletulest värskendust.

H. Prants

A. Meri

Draamastuudio

POLE möödunud kümmetki aastat, mil *Draamastuudio* teater alustas tegevust (1924). Aga juba on ta aastaid meie üheks elukutseliseks teatriks, kel päälegi välja arenenud oma mängustiil. *Draamastuudiot* on nimetatud ja hinnatud meie kolmanda suurteatrina. Võibolla peaks siin, arvesse võttes viimaseid nähteid meie lavaelus, võtma ette ümberhinnangu, ja küll mitte seda *Draamastuudio* kahjuks.

Nii mõnigi meie suurteater püsib võrreldes eelistatavamal kohal oma vana kuulsuse tõttu. Aga see ei tohiks edasi nii kesta.

Draamastuudio sõna otseses mõttes on meie uue generatsiooni teater. Seda kannavad sõna igakülgses mõistes noored, kes sündinud a. 1900 ümber.

Meil on kurdetud uute isikute, näitlejate juurekasvu puudumist, kuid külastagem korra *Draamastuudio* etendust, ja te saate mulje, et on tegemist eksitusega või siis tõeluse ignoreerimisega.

Draamastuudio viimase hooaja tegevuses võib märkida ülesannete laiendamist. Näiteks kauemat aega eduga ta annab ringreisietendusi kahes harus.

Draamastuudio nähtavasti oma kutsetöös on püüdnud saavutada antud võimalustes ja võimetega parimat, mis ka vahest tal on õnnestunud, kuna võistlevais kokkupuuteis teiste teatritega (*Iiri roosi, Põrunud aru õnnistuse, Agulirahvas läheb ajalukku* puhul) pole võidud konstateerida tema allajäämist ametalistele teatritöölajajate poolt.

Võime kõrvaltvaatajana märkida rohkemgi: *Draamastuudio* püüdeks kaua enam pole olnud teiste, vanemate teatritruppide kunstilise nivoo saavutamine, ei, olles teadlik oma võistlusvõimes ta omalt poolt on otse provotseerinud teisi suuremale aktiivsusele ja viljakusele, kes ei vaata just päris sõbralikult noorema kaaslaste päale. Ja miks ka mitte! Saades välistoetusi kahe miljoni sendi ümber, samal ajal kui teised suurteatrid seda saavad kes 13, kes 7 miljoni ümber, ja sääljuures ometigi püsida eesrinnas — säärane olukord, mis küll teeb auigähele, äratub kadedust ja põhjustab lõppeks enamatki.

Oma võrdeliste võitude ning aastaid kestnud minevikule vaatamata *Draamastuudio* on korduvalt jäetud välja meie mõnede vanemate teoreetikute meie teatrielu käsitlevaist üldartikleist, eriti seda võõrkeelsetes väljaannetes (H. Kompus, B. Linde, Pullerits).

Selle asemel, et objektiivne olla oleviku vastu, korrutatakse ikka veel vana luitunud laulu kuulsast Menningu-aegsest *Vanemuisest* (mille tase tõeliselt eriti kõrge ei saanud olla juba seepärast, et ta märgib meie elukutselise teatri alguse) ja siis lõpetatakse loomulikult *Estoniaga*, eriti muidugi viimase saavutusterikka ooperiga.

Säärane *Draamastuudio* olemasolu unustus loomulikult ei tee hääd ega halba sellele kui teatrile, kuigi see on olemasoleva võõreri tutvustamine, .. meeleldi omalt poolt sooviksin selle enamatki unustust nende poolt, kes — antagu andeks mu avalikkust — kõigile silmatorka-

valt on väljas tihti selleks, et noorteteatrile valmistada tuska ja halba.

Draamastuudio möödunud hooajal, nagu tähendatud, avaldas võrreldes suuremat aktiivsust, kui seni oma tegevuses. Ringreisietendusi anti kahes harus. Töö on laiendunud, aga aineoline olukord, nagu meil võimaldunud tutvuda, pole ometigi halvenenud, vaid pigemini küll paranenud.

Mida eriti tuleks alla kriipsutada: *Draamastuudio* möödunud hooajal lavastas ainuüksi algupärasest repertuaari — kõigi hoiatuste ja kartuste kiuste.

Draamastuudio auks ja teeneks jääb meie teatri ajaloo, et ta esimesena läks üle oma repertuaarile, esimesena asus tegelikult teostama omateatri ideed. Sääljuures ta suutis oma kirjanikku tõlgitseda ja esitada sääraselt, et publik asus eelistama oma võõrale, et ulatati oma kirjanike tööle täis tunnustus, võites oma loomingu talle kuuluv austus. Et see ei kujunenud iseeneest, ilma pikema vastuseismiseta — tuletagem meele kas või *Mikumärdi* saatust!

Kahtlemata *Draamastuudio* märgitud usk oma kirjanike loomingusse omalt poolt mõjustas kirjanike usku nende endi võimeisse. Ja tänu viimasele on meie lavaliteratuur viimasel aastal tublisti kasvanud.

Rännates kõigekülgselt publiku ees, *Draamastuudio* on kujunenud välja ka oma mängustiil, mis on täiesti erinev nii *Vanemuise* kui *Estonia* draamatruppide omast. *Draamastuudio*laste tõlgitus on julge; tuuakse välja tekstist iga võimalik huumoriessents; kasutatakse ära võimalikult täielikult iga situatsioon jne. *Draamastuudio* esindab rahvapärast mängulaadi, mänguinstinktid elulisust ja psühholoogilist elulisust tõlgitsusis. Teise sõnaga, siin on leitud jõuline rahvateatri stiil.

Kui meie teiste teatrite puhul viimasel ajal on kõneldud kriisilukorrist, siis millestki säärasest ei tea *Draamastuudio*. Käesoleval kevadel, mil Tartu draama ähvardus kord likvideeruda, oli *Draamastuudio* valmis ka siin kaasa aitama, et ülikoolilinn draamalavastusita ei jääks.

Draamastuudio tegevus ei piirdu ainuüksi teatriga, vaid tema juures töötab edasi ka teatrikool, mille kaudu on võrsunud meile kandvad *Töölisteatri* jõud, juhtivaid *Ugala* tegelasi, näitlejaid *Estoniasse* ja teistesse meie teatritesse ning üksikuid välismaa lavade juure.

Seni *Draamastuudio* ainuüksi omal jõul ja oma võimalustega on kasvatanud päale uusi lavakunstnikke ja jätkab seda ka edaspidi. Senisel tööil on olnud küllalt suuri tagajärgi (kahe teatri koosseisud jne.). Tema oma truppi kunstiline tase aina küpseb. Koosseis on kasvanud ühte sääraselt, et korduvad teiste teatrite katsed seda lõhkuda pole suutnud, loodetavasti ka edaspidi seda teha ei suuda, ning meie noorteteater jätkab eduga oma päale võetud ülesannete täitmist: teatri kultuuri kandmist ka kõige kaugemaise maanurkadesse, sääljuures teostades meie omateatri ideed ning mõjustades lavakunsti taseme tõusu.

A. Meri

Draamastuudio juhte

LEO KALMET, üldjuht. Näitejuht-näitleja

PAUL SEPP, näitejuht

RUDOLF KLEIN, näitejuht-näitleja

KARL OTTO, näitejuht-näitleja

Hugo Raudsepa „Mikumärdi“, R. Kleini lavastus

Rasmus Kangro-Pool
Kunstiteadlane ja kriitik

Eesti teater vajab teist uuesisündi

KUI arvestame oma lühikese teatriarenemise minevikuga, siis võiksime küll päris rahuliku südamega kinnitada, et selle ajakese kestes on teater meil teinud üsna ja väga suuri edusamme.

Meie keskealine põlv oli siis noormeesteks saamas, kui algas oma tegevust eesti kutseline teater. Me praeguseid tugevamaid näitlejaid on mitu ja mitu, kes mängisid juba kaua varem kutselisi teatreid ja kes olid hiljem kutseliste teatrite algatajajaks ja praegusteks nurgakivideks.

Selle lühikese aja kestes on olnud liikumine asjaarmastajalisest näitemängu armastusest kuni näitleja talendi kohustuslikkuseni. Ei olnud meil teatrikunstijaoks alul ei näitlejad ei ka publik üks teisest parem: kõik oma maitsetes ja arusaamistes liikus keset vaimlise lapsea lõpmatut vähenõudlikkust. Üks sukeldas mängida, paisutas häält kui arvas, et mõirgamine on hääl, ja kui oli vaja kangelane olla, siis ajas rinna püsti nii kandilisel ning tõstis roomlasena käe õhku, otse et hirm oli, aga teine (publik) laskis enesele seda meeldida vaimustamiseni. Kui oli vaja pastori kuju, siis oli see kindlasti selge: kõgisev hääl ja vagatsev nägu; kui oli vaja midagi koomilist, siis oli selleks vajaline atribuut: punane taskurätt pandi tagupoole kuu alla sabana rippuma; kui oli vaja ülevat, siis toodi murueidetütreid, sortsid, muistsed jumalad ja ausad inimesed lavale romantilistesse toiminguisse. Pikk hall habe andis auväarsuse näo; punane sasiparuk andis totaka, must juuks ja habe kurjuse — nii umbes lahendati grimeerimist. Etteütteleja hääl ütles publikule teksti tükk aega varem ära, kui see lavalt tuli. Näitlejad laval mängimise asemel rohkem võitlesid kimbatuses pääsmiseks, kuidas saaks etteüttelejalt kuulda, mida kõnelda. Päämine mõte kogu trupil oli — et saaks „loo ära mängida“ ja toppamist ei tuleks. Kuid tõeliselt oli nii, et kuigi lugu ära mängiti, terve asi oli ikkagi üks paljas suur toppamine.

Nii oli siis, kui valmistuti kutselisele teatrile.

Kutseline teater 25 a. tagasi tõi suuremaid nõudmisi. Meie väikene seltskond, vaimliselt-kunstimeeliselst vägagi kujunematu ja iseteadvusetu, võttis siiski

hoogu kujunenuma kultuurtahte poole. Ja kus on nõudmist vähemalgi kujul, sääl on ka täitmist. See nõudlikkuse tõus saigi aluseks meie kutselise teatri sünnile 25 a. tagasi.

Olgu küll, et meil näitlejajaks tuli siis mehi asjaarmastajate vaimukehvalt kunstimeele arenilt ja olgu küll, et neid astus lavale päris valgete paberitena, ometigi süvendati siis neis mõtet ja tahet, et näitlemine pole mitte „loo ära mängimine“, vaid näidendi draamatiliste elamuste kujundamine elavaks kunstiteoseks, tegelaste sisemaailma väljendamine plastiliseks kujuks, pidades selle juures stiililise ühtluse kindlust meeleolude täielikuks puhtaks toonitamiseks. Näitlejaskonnale sai selgemaks, et „lugu“ on teatris küll vajaline, aga päämiseks väärtuseks osutub näitleja ja koosmängu ühine loominguine ehitus, mille nad sellele „loole“ oma kunstivaimsuse kaudu püstitavad ning sellega teatriõhtu annavad.

Eks meie mäleta, kuidas kirjanduse alal a. 1900 paigu noorema intelligentsi ja noorte kirjanike ridades midagi pakitses ja käärima löi, kuni sellest mõni aasta hiljem kujunes *Noor-Eesti* kunstikultuuriline liikumine, millest nüüd oleme arenenud tänapäeva nõudmiste tasemeni.

Eks see murrang olnud vajaline, aga eks see toonud ka palju valu ja meeletõdemust nende ridadesse, kes varem olid ustavalt töötanud, aga nüüd „vaetud ja kerge leitud“ kõrvale pidid jääma ilma aupaiste tunnustuse tseremooniata.

Samane vaikne kustumisele minek sai osaks ka paljuile neist, kes varem me lavadel „teinud näitemängu“ ja kes loonudki neid näitemänge. Mäletan veel palju aastaid hiljem, kui kadunud August Viera tuli *Postimehe* juure ja nuttis, et millega on tema rahvale teinud niipalju halba, et ta jäeti uuest *Vanemuises* kõrvale ja et ta tööd uuem aeg kui vajalist ei aktsepteeri. Samuti palju hiljem, kui dr. Herman löi oma lauleldise *Uku ja Vanemuine* ja kui see pärast ettekannet ajast ja arust läinuks ning ebakunstiliseks naiiviteediks tunnustati, siis ka see auväärne mees nuttis meelekedusest samuti *Postimehe* juures.

Kõik rõõmud ja kõik valud me teatritegelaste ja teatritegevuse juures on seletatavad sellega, et teatrigi elu meil kõige muuga kõrvuti suurehüppeliselt edasi on astunud.

* * *

Teaater meil nüüd on kunstiasutus. Ta on kujunenud eeskujudel, nagu neid on nähtud välismaal, kus vanem kultuur nad on arendanud sellisteks. Kui me teatud vajadusest oleme pidanud kõigil aladel vaatama võraste kujunemiste poole, siis loomulikult pidi seda tegema ka me noor teaater. Ta pidi seda ehk veel rohkemgi kui mõni teine ala, sest repertuaar ja lavatehnika on kõikjal rahvusvahelised. Meil enestel polnud aga alul kumbagi.

Tänu meie pingutusile oleme senini rahuldavaid, osalt meisterlikkegi saavutusi annud klassiliste teoste, realismi ja sümbolistlik-impressionistliku kooli alal teatris. *Vanemuine* saavutas kord kõrge küpsuse realismis, *Estonial* on olnud häid teatraalsuse-paatose päivi ja tal on tänaseni kõrge tase, kui valib enese tagasi vanasse vaimu ja pakub meile impressionistlikku meeleolutsemist ja sellele lähinevat salongitsemist moodse sentimentaalitsemisega.

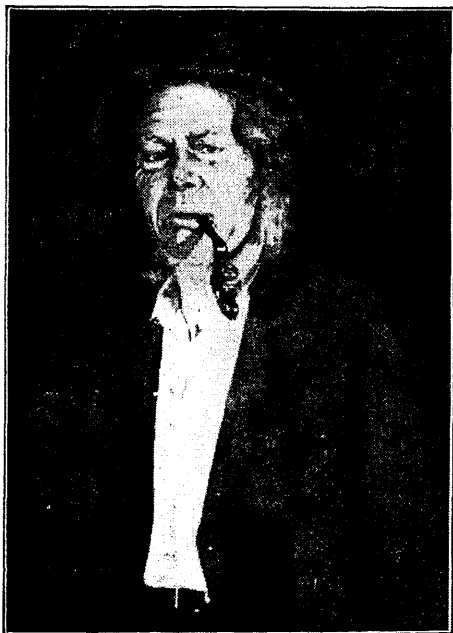
Me käesolev näitlejaspere ei ole vaimlistelt huvilt kuigi erk, hariduslik tase on madal, ta on jäänud peatuma nendele kunstiprintsiipidele, mis olid siis hinnas ja elulised kogu seltskonna kunstilises mõtlemises. Ütleme — p ä ä m i s e l t on jäänud peatuma.

Nii on meil praegu tooniandvaks noodiks teatrite kunstilises elus see, mis oli varem värske ja hää, aga nüüd on vanaks läinud ja meil pole suuremat isu ta järele.

Sellest siis meil, nagu mujalgi palju „kriisi“ teatrites, mida püütakse selgitada päämiselt majandusliku kehusega ning vaimliste-kunstiliste huvide langusega keset üldist hingeelu ajavaimu materialiseerumist.

* * *

Ei saa aga võtta tõeks seda, et publik oleks ainuüldlaseks teatrit võõrdumises. See, mille järele „nälg ja jänu“, tõmbab ikka inimesi enese ligi ka keset kõiki hädasid ja takistusi. Olen kindlas veendumuses, et teaater on vana juures kinni ja pole kaasa elanud seda suurt ümberkorraldamist, mis on teostunud ja teostu-

A. Mägi — „Pops“, Hugo Raudsepa „Mikumärdis“

K. Otto — „Piibeleht“, Ed. Vilde „Tabamata imes“

mas käesoleva põlve hingeelus, mõtlemises ja elu- ning kunstimõistmises. Ma leian, et viimasel teatri kunstiliste juhtide päeval läbirääkimistel väga õieti märgiti, et meie teaater vägisi elab ümbrusest mööda. Uus ühiskondlik ja kultuurimõistmise murrang pole läbi käinud teatrist. Me teatris kiputakse esteetitsema, meie teatris ei kajastu see, mis meie inimestes kõige rohkem käärib.

Teatris meil eriti on vähe vaimlist ümberkujunemist olnud, olgugi et kogu uus inimene palju endas on ümber kujundanud.

Midagi vaimse surmaune taolist on teatris ja elav elu ei taha seda.

Vanugi väärtusi uus inimene näeb uue silmaga, aga teatris ka seda näidatakse vana silma jaoks.

Ja selles on süüdi tublisti meie lavade kunstilised juhid. Ei ole meeste jutt, kui kunstilised juhid püüaksid seletada, et nemad teeksid juba teisiti, aga teatrite kõrgemad peremehed olevat takistuseks. See tegemine nõuab enese uuestisündimist, ja kui see oleks olemas, ei saakski enam endiselt teha.

Mul on varem olnud juhus kirjutada, et kus ei ole sisemisi uusi kunstilisi ja elusuhtumise tõekspidamisi, uuest vaimustusest kantud ümbersündimise ideid ja loominguilisi ehitusi, sääal paratamatult võtab aset vananemise koltumus. Kas aga kunagi see koltumus ise saab mõninga lappimisega midagi elustada?

Kindlasti mitte. Vaid selle murrangu teeb noor põlv.

Kui eelpool ütlesime, et kutseliste teatrite sündimisel tuli palju kibedusi nendele, kes küllalt varem ustavat tööd on teinud, siis ärge imestatagu, kui see kibedus tuleb ka nüüd paljuile neist, keda mäletame hääl meelel, aga kes meie teatreile oma kunstilise mõtlemise seismajäämisega enam kasulikud pole.

* * *

Hugo Raudsepa „Põrunud aru õnnistus“, R. Kleini lavastus

Me uus elu nõuab reaalselt karakteriküllasust keset nende probleemide käsitamist, mis meie elulisusele, meie murede probleemidele kõige lähemal.

Nagu meile vanem ja uuem klassika on saanud ebatarvilikuks, nii ka impressionistlik-esteetitsev ja salongitsev tunnete lillit *inferno* ei seo.

Võrreldgem seda meie ilukirjandust, mis oli tooniandvaks 10—15 a. tagasi, ja seda, mis meid seob nüüd — siis mõistame, et eluline teatergi oma kunstilise *credo* peaks samuti ümber mõtlema. Peab, kui ta tahab enesele poolehoidu nõuda.

Kõige rohkem me teatritest elab kärsitud taht end tänapäevaga sidemesse viia noormees *Draamastuudio* ja nooruke *Tallinna Töölisteraater*.

Vaadake, uus jõud tõesti tuleb noorte poolt. Nii on elu seadus.

Mul oli hiljuti juhus kõnelda tuntuma ja juhtivama näitlejaga ühest teisest teatrist. Tema seletas, et vaa-dake, me teeme ju palju tööd, ja mitte halba tööd, aga meil on midagi, mis ei ela. Aga *Draamastuudio* ja *Töölisteraater* teevad ja kasvatavad omale publikut. *Draamastuudio* oma lopsakusega, *Töölisteraater* oma huvitava värskete lavastusprobleemide julgusega. Vahest ei olegi kõik kõige paremini viimisteldud, mis teeb *Draamastuudio*, aga ta elab siiski elavat elu ja see viimistlemise ärajäämine sageli näib kasukski tulevat.

Nii umbes, kui mõtleme tagasi mõne aasta, siis näeme tõesti, kuidas *Draamastuudio* on haaranud julgelt elulisema repertuaari järele ja vabastanud enese kõigest inisevast magusast ilutsemisest, pakkudes elu selle täite mahladega.

Suurima hää sammu selle saavutamiseks tegi tema esmajoones, et mõistis algupärase repertuaari väärtust õieti hinnata. Siin on maailm, mis meile kõige lähemal kõigile, ja ka näitleja saab siin oma jõuga esineda kõige tabavamalt-teadlikumalt.

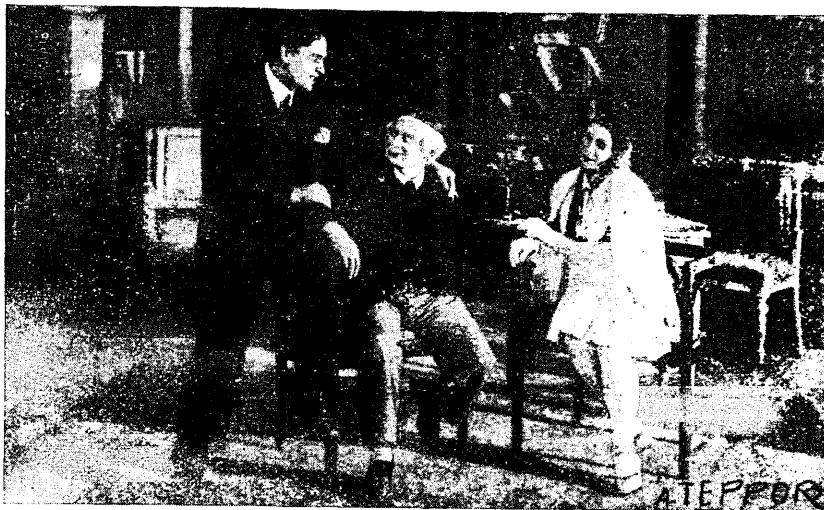
Viimane hooaeg möödus *Draamastuudio*l täiesti algupärandite tähe all. Ja kõik me oleme näinud-kuulnud, et nende juures pole juttugi kriisist, vaid nemed elustavad armastust teatrielu vastu. Olgu vigadegagi (kes ei tee vigu), aga nad on täiesti uue hoo viinud inimestesse teatrikultuuri järele.

Kui neid selle töö juures sageli on tulnud märkida mõningategi puuduste pärast, siis on see loomulik just eriti ja mõistetav: vanas rutiinis võib tehniline viimistlus ja näitleja esinemine ülima peensuseni avalduda, aga uue murrangu otsinguis peab julgus olema tähtsamal kohal, kui viimistlemise pisiasjakeste virin. Ainult julguses kasvab uus vorm, küll aeg ja töö selle ka siis viimistleb.

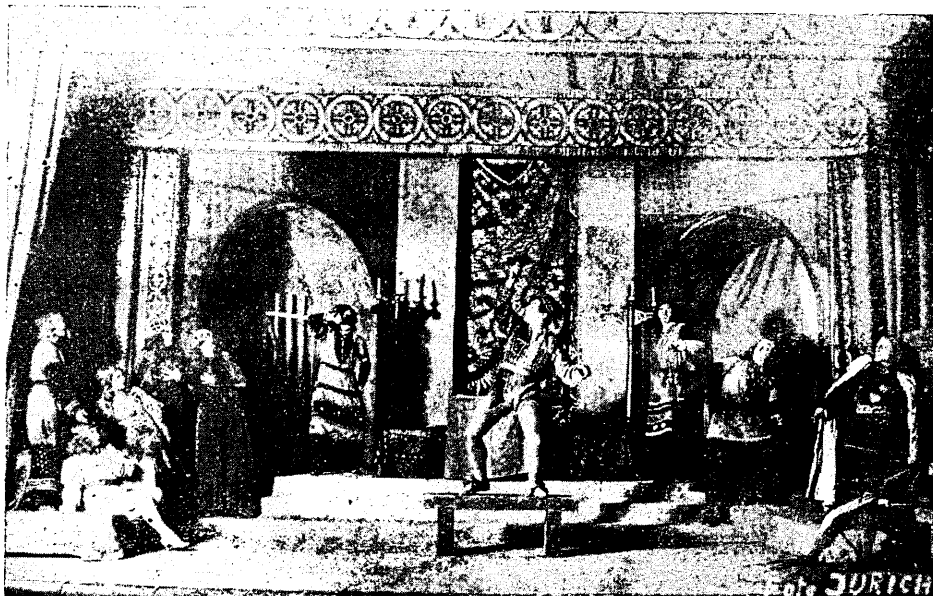
Rasmus Kangro-Pool

J. Migeri „Õpetaja-härra jumalavallatud lambad“, R. Kleini lavastus

A. Nicholisi „Iiri roos“, P. Sepa lavastus

E. Hardt — „Narr Tantris“, R. Engelbergi lavastus

A. Särevi dramatiseering „Prints ja kerjus“, P. Sepa lavastus

Ly Lasner — „Anna Gagarina“, Merežkovski „Paul I-ses“ R. Klein — „Dr. Kersentsev“, L. Andrejevi „Möttes“

Mag. phil. Jaan Pert
Kunstiteadlane, kriitik

Kõne-intonatsioonist

1

KAHTLEMATA mõisteintonatsioon on esinenud meil sõnatarvituses kõneliste ettekannete puhul, samuti kui sõna kõnemeloodia. Mis puutub eesti keele kõnemeloodiasse, siis selle küsimusega on võrreldumisi tegeldud. Siin on loetella ülikooli foneetilise seminari uurimuste tulemusi, eeskätt rida Petersi avaldusi ajakirjus ja eriraamatutena.

Mis aga, mulle tundub, oma mõistelt ja sisultki meil piiriteldamata, see on kõne-intonatsioon. Taotledes enamat teadlikkust kõnekunsti küsimustesse, ei saa me mööda kõne-intonatsioonist.

Termin intonatsioon on kasutatav ka muusikas, kus ta tähendab antud muusikalise fraasi ettekandmise seda või teist karakterit.

Kõne-intonatsiooni puhul vaatleme silpide-rea toonide järgnevust, mis võivad erineda kõrguse, jõu, tempo ja tämbri suhteis.

Mõõtmis- või eritlusüksusena seega võetakse silp, mitte aga täht (häälik või umbhäälik) või sõna, terve periood või lause.

Edasi, siin vaatluse alla tuleb toonide järgnevus, mitte aga ükskõik millise toonide grupi akord antud silmapilgul.

Kõnes järgnevate toonide rida võib osutada üheaoliseks, intonatsioon sel korral jääb monotoonseks, kuid ta võib mitmekesisituda. Viimasel korral, s. o. kõne-intonatsiooni muutuvuse põhjustavad tema neli sisumomenti: kõrgus, jõud, tempo ja tämbri.

Intonatsiooni mõistet on samastatud ebaõieti meloodia omaga (viimase formulatsioon on antud juba antiik-kreeklaste poolt kui: kõrguste rütmiline järgnevus).

Kirjeldavalt, intonatsiooni alla kuulub inimese kõne

kogu vokaal-muusikaline, hääldus-foneetiline külg; kogu kõne väljaspool sõnade ja sõnaühendite mõistelisi ning emotsionaalseid tähendusi. Sõna graafilise kujuga võrreldes, intonatsioon on see elu-vesi, mis muudab surnu elavaks; graafiline sõna tema kaudu alustab mitte üksi materiaalselt kehalist elu, vaid ka hingestatud elu.

Eeltoodus esineks mingi vasturääkivus. Esiteks võis järeldada, et intonatsioon on vastand intellektuaalsele, loogilisele, psühholoogilisele, emotsionaalsele. Kuid tegelikult üks ei tõrju välja teist, vaid nende olus võime märkida teatud paralleelseid algeid. On näiteks isegi keeli, kus intonatsioon samastub sõna mõttega. Näiteks hiina keel, milles umbes 450 eraldatavat häälitust, kuid millistest nende intonatsiooni muutes võib moodustada 50 tuhat mõistet. Või näiteks jaapani keel: kõnetooni kõrgusest oleneb, kas *su* tähendab „pesa“ või „äädikat“, kas *hi* tähendab „päeva“ või „tuld“, kas *ku* tähendab „üheksat“ või „kurbust“.

Eesti keel ei kuulu eeltoodud keelkonda oma intonatsioonilt. Eesti keeles intonatsiooni muutus iseloomustab ainult kõneleja suhet kõneobjekti vastu. Näiteks lauset: „On ka kena neiu“, me võime lausuda mitmeti: kuulaja saab mulje, et kõne all tõesti kena neiu; või siis, et kõneldakse väga ebakenast neust. Ainult mõne üksiku sõna puhul intonatsiooni muutusest oleneb ka sõna mõiste muutus. Võrreldes keeli osutub, et intonatsiooni tähtsus väheneb keele arenemisega ja et ürgrahvaste juures intonatsioonil on tunduvalt suurem tähtsus kui kultiveerunud rahvaste keeltes. Elajate juures võime märgata ainult üksikuid sõnataolisi häälituskombinatsioone, mis avaldavad alati kindlaid aistinguid. Nende juures päätähenduse evib intonatsioon.

On põhjust kinnitada, et sõna eel oli intonatsioon. Esivanemad kõnelesid intonatsiooni-keeles, mitte aga sõnade-keeles.

Nagu me nägime, graafiline sõna ei ole samatähtne lausunud sõnaga. Juure tuleb intonatsioon oma mõttelise sisu ja oma emotsionaalse isiksusega. Kui me nüüd küsime, millised seadused valitsevad intonatsioonis, millele olemasolus me ei kahtle? Kas valitseb siin sama seadusepäratus, millele allub kõne üldse, s. o. akustilistele, füsioloogilistele, loogilistele ja emotsionaalsetele seadustele? Või siis ehk siin ilmneb täiesti individuaalne seadusepäratus? Ja lõppeks, kui intonatsioon on seadusepärane, kas võib mõistuslikult, seadusepärast komponeerida intonatsiooni, mis kõlaks elava organismina, aga mitte tühja hääliksusena?

Eeltoodud küsimistele vastamine on olulise tähtsusega, eriti veel meil praegu, kus keeleküsimus ja uute sõnade looming aastaid päevakorras.

Sõna sünnib häälikühendest. Häälikühendite kui terviku väljajätkemisel tekib selle intonatsioon. Häälikühendil kui graafilisel sõnal on oma loogiline mõiste, igal mõistel oma emotsionaalne kaasaheling psüühikas. Aga ka häälikühendite nüüd juba selle või teiseviisilisel intonatsioonil on ka oma mõtteline sisu ja oma emotsionaalsus. Siin siis võib tekkida vastolu sõnale antud mõtte ja sõna intonatsiooni mõtte vahel.

Eks ole selle parima näitena tuua meil loodud sõna „helge“, mis keeletarvituses on saanud teise mõtte, mitte selle, mis talle tahetud anda.

Me peatume nii paljude vanade ja ka uute loodud sõnade juures ning intuitiivselt tunneme, kuidas nad kas ei sobi antud mõistega, või siis mõjuvad intonatsioonilt surnud, ei midagi sisaldavate häälikühenditena, või siis nende intonatsiooni ürgvituuaalsus, sisu, emotsionaalsus on liialt nõrk ega avalda, ei too kuuldavale küllaldaselt sõna sisu.

Pakub kindlasti huvi mitmetes keeltes samade sõnade erinevat sisu seletada erikeelte erinevate intonatsioonide kaudu. Miks näiteks soome keeles *sulane* — *sulhanen* tähendab peigmeest? Samavõrra kui ühe keele sõnastik erineb teise keele omast, samavõrra erineb ühe keele intonatsioon teise keele omast. Seega sisuliselt soomlase hääldusel *sulhanen* intonatsiooni intellektuaalne sisu ja emotsionaalsus on juba täiesti midagi muud, erinevat eesti „sulase“ intonatsioonist. Sarnasus on ainult sõna graafilises ülestähenduses, s. o. sõna surnud pildis.

Eesti keelegi arengut jälgides võime kinnitada: on

OTTO ALOE, Draamastudio teatri majanduslik juht ja näitleja

võimalik tahtlikult luua elavana sõna; sel korral sõna intonatsiooni sisu peab vastama sõna-mõttele.

Et intonatsioonil on suggestiivne ja määrav tähendus, seda kogesin *Draamastudio* teatrikoolis pr. H. Gleseri tundides, kus viimane laskis õpilasi kanda ette seda või teist tähte üle kümne erilist elamusmõistet tõlgitsedes; näiteks tähte a:d, kord selle intonatsioon pidi sisustama rõõmu, kord melankooliat, kord hirmu, kord ehmatust, kord valu, kord leina jne.

Intonatsiooni küsimusis mõndagi võib tabada intuiitivselt, paljugi tunduks juba mõistetavana, kuid siit kaugemale me nii kergesti edasi ei pääse.

Igal keelel on talle omane intonatsioon. See on põhjustatud rahva geograafilistest, etnograafilistest, majanduslikest jne. oludest. Edasi, ka väiksematel rahvaüksustel, kihelkonna-murrakutel on oma erinev intonat-

G. Kaiseri „Gaas II“, F. Põldroosi lavastus

A. Brigaderi „Pöialpoiss“, L. Kalmeti lavastus

sioon. Lõppeks — isegi sugukondade intonatsioon võrreldes differentseerub, ja iga isiku oma samuti.

Iga isiku erineva, individuaalse intonatsiooni määrab: sugu, vanadus, temperament, vaimline areng, väline kasvatus, karakter, kurgu ümbermõõt j. t. anatoomilisi füsioloogilised kui ka psüühilised erinevused.

Vähe sellest, ka elukute mõjustab intonatsiooni. Võrrele masinate müras töötava töölise katkelist-karjuvat kõnet, dotseeriva kooliõpetaja liialt asjalike-vormiliste argumentidega põhjendava advokaadi omaga, miitingukõneleja pateetika ja ekspansiivsusega, kes kõnelevad hooletult valjusti (Lenin, Kerenski, Tõnisson). Vaatamata sellele, et intonatsioon individualiseerub, iga üksiku kõneleja oma erineb teisest, kõikides intonatsioonides on midagi, mille kaudu võib aru saada üksteisest, ka siis, kui me ei mõista teise keelt, või kui me kuulame juttu läbi seina.

Intonatsioon on orgaaniline, loomupäraselt-väljenduv hääliitus, milles sisu on lahutamatu kaasakõnelevast emotsionaalsusest ja häältejäljendeist.

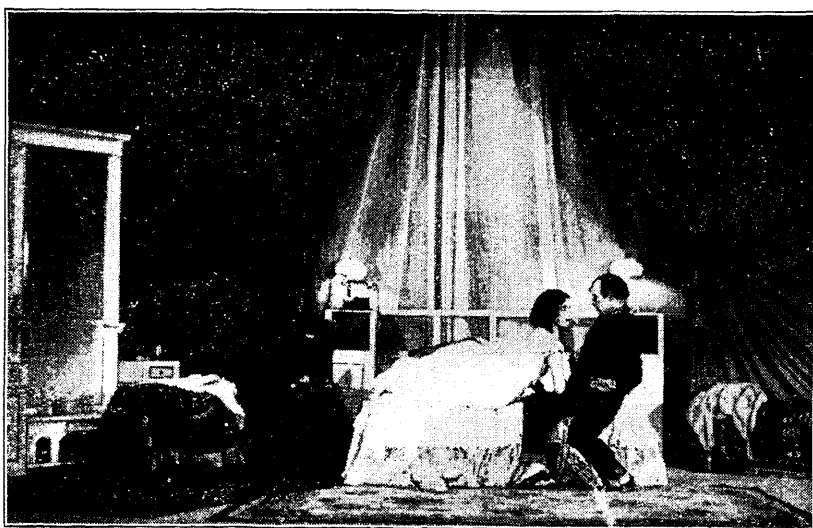
3

Intonatsioon elustab graafilise sõna; selles, surnud sõna, dialoogi jne. elustamises peitubki lavakunsti saladus.

Intonatsioon erineb või jaguneb kaheks: üks — kõneleja oma, teine — millist kuulatakse, vastu võetakse. Nende vahele ei saa asetada kaugeltki võrdsusmärki. Kuuldav, vastuvõetav intonatsioon on ärarippuv ruumi kaugusest, ruumis hääle edasikandvusest jne., ja kuulaja psüühilisest seisukorrast.

Iga üksiku kõne intonatsioonil on oma tonaalsus. Edasi võib jälgida, et passiivsed emotsioonid avalduvad minoorseis kõnemeeloodia gammades; aktiivsed emotsioonid aga — mažoorseis.

Siin, nagu muusikaski, modulatsioonid, s. o. ühest tonaalsusest ülemineku teise põhjustavad emotsionaalsete momentide muutvused. Dialoogis kõne tonaalsuse määrab see, kes algab kõnet. Vastaskõneleja allub esimese tonaalsusele.

Hasencleveri „Napoleon lööb sekka“, P. Sepa lavastus

Kuid võib juhtuda, et kõnet algaja hääle tessituur (kõrgus) on vastuvõtmatu teisele. Siis nad koos tavaliselt esimeste repliikide kestes otsivad endile ühise kompromisstonaalsuse, mille järele alles sobib hästi dialoog.

Laval dialogiseerijatele vastuvõetava tonaalsuse leidmine on üks olulisemaid tingimusi, mille pärast lavalemineja pea alati väriseb: kas võimaldub võtta üle teise tonaalsust, kas viimane talle vastuvõetav jne. Sest on juhtumeid, kus kaks näitlejat üldse ei leia kooskõnelemises ühist, kummalegi vastuvõetavat tonaalsust ja nad kõnelevad üksteisest mööda. Säärased dialoogid on dialogiseerijaile kannatuseks, kuulaja aga need ätavad täiesti külmaks.

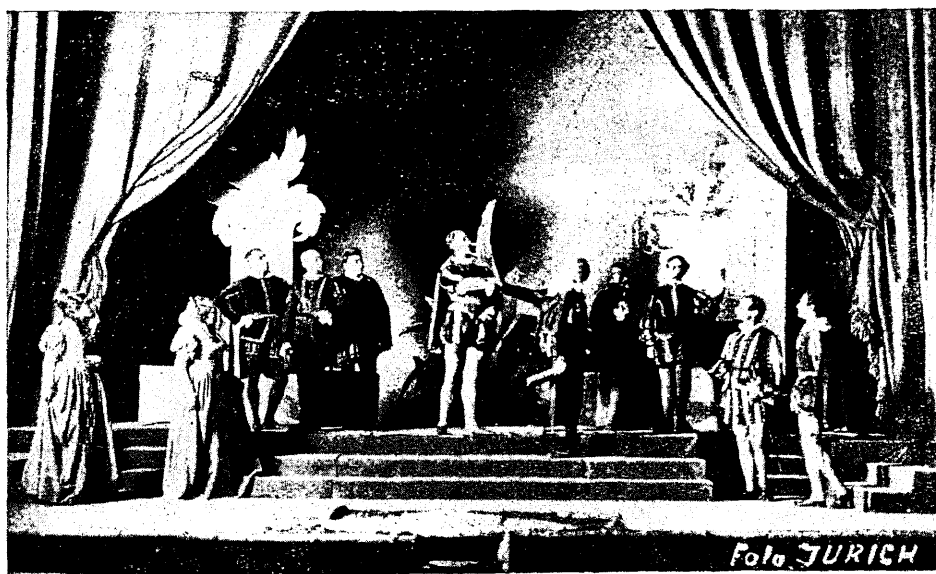
Kui me lõpetame oma mõtte, me alati langetame ja aeglustame tooni; kuid erikordadel võime ka vastupidiselt tooni tõsta ja kiirustada. Igal juhtumil aga järsult muudame senise hääle voolavuse. Vastavalt enamale juhtumeist, toon langeb — seda nähet nimetatakse kadentsiks, lõpetamiseks. Muusikas kadents esineb muusikalise fraasi lõpus; kõnes aga — loogilises keskuses, s. o. kõne taktidest viimases loogilises rõhus. Kadents — märgib püüdu rahusse. Kadents võib olla täieline või puuduline. Täielise kadentsi tunnuseks on konsoneeriv intervall — oktaav, kvint, kvart; puudulise — ükskõik milline dissoneeriv intervall.

Kadentsist kõne siirdub intervallile. Intervallides on eristada kahte elementi: ulatus ja siht. Intervall, olenedes sihist, võib tõusta või langeda. Tõusev intervall on ärritav intervall (aktiivsete emotsioonide korral); langev aga — rahustav (passiivsete emotsioonide korral). Erilise tähelepanu võiksime omistada kahele intervallile: küsimise intervall — tõusev kvint ja jaatamise intervall — langev kvart. Mõlemad normaalses, rahulises, võimalikult mitte-emotsionaalses olukorras. See oktaav moodustabki hariliku, tavalise hääle diapasoni.

Kui küsimusega või jaatamisega seltsib tunne või emotsioon (aktiivne või passiivne), näiteks kahtlus, us-

E. Vaarman ja V. Alev — Rolland'i „Mäng surmast ja armastusest”

W. Shakespeare'i „Palju kára ei millestki”, A. Lauteri lavastus

L. Kalmet — „Bubub“, „õpetaja Bubus“

kumatus jne., siis vastavalt intervall kas suureneb või väheneb, ületades tõusva kvindi ja langeva kvardi.

Tavalise isiku diapason on oktaav, ka sekst, või isegi

kvint. Lõunamaalaste ja eriliselt ekspansiivsete, emotsionaalsete iseloomude oma kuni kaks oktaavi. Näitleja peab evima diapasoni vähemalt $1\frac{1}{2}$ oktaavi.

Tundma õppides tõusvate ja langevate intervallide karakteristikat, võime ära määrata selle või teise hingeliigutuse intonatsiooni. Hingeliigutusi on eristatud mitmete autorite poolt; toon näiteks järgmise loetelu: küsiv, hüüdev, imestav, nimetav, kinnitav, veenev, õpetav, jaatav, paluv, kutsuv, manitsev, käskiv, sideme või katkemise intonatsioon, ülelugev, jutustav ja indifferentne.

Küsiv intonatsioon on teatud ärrituse sünnitus, mis põhjustatud millegi mitte-teadmisest ja selle rahuldamise otsimisest. Kuna küsimus on aktiivne hingeliigutus, siis ka intervall siin on tõusev ja proportsionaalne küsimuse jõule; kõige lihtsemal korral — on kvint; kuid mida keerulisem küsimus mõistuse ja passiivsete tunnete kaastegevusel, seda väiksem intervall ja dissonantsilisem. Vastupidiselt, mida tugevam ja otsesem algutune, seda suurem intervall, ulatudes oktaavini, isegi detsimini.

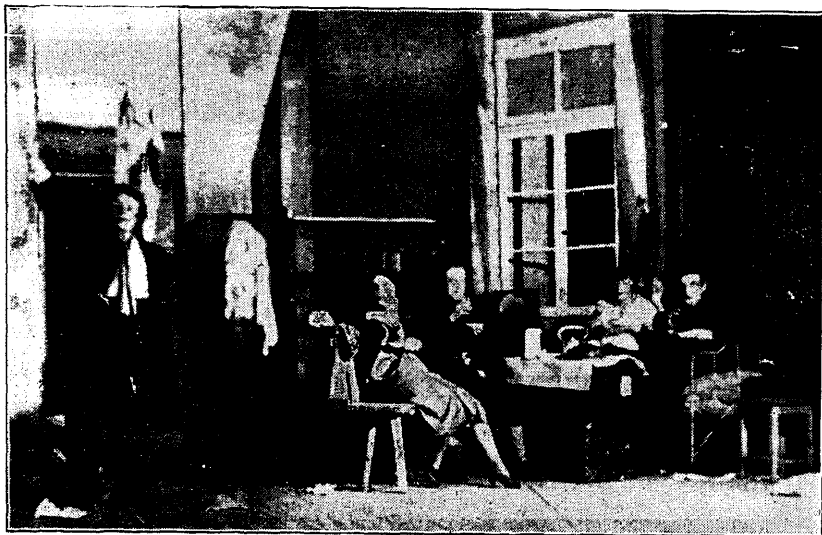
*

Eesti keele kõne-intonatsiooni pole seni vist kuski puudutatud. Ka antud korral on vaid tahtetud tähelepanu juhtida sellele tühjale kohale. Ma ei sõanda osalt intuitsioonist juhituna, osalt kasutades võõraid allikaid, esi- algu, või sel korral küsimusse tungida sügavamale, kuigi selleks indu ja taht oleks.

Kuivõrd tähtis on lavaettekandeis teadlik intonatsiooni käsitus, tohiks olla piltlik eeltoodugi järele, näiteks hingeliigutuste tõlgitsemisel, teksti toonika tabamisel ja lõppeks jõu, tempo ja tämbri küsimusis, mida antud korral riivata ei olnud võimalik.

Vähe sellest, erinevate hingeliigutuste intonatsioone võib siduda samas ka žestidega. Kui kõne on madalatest instinktest, praktilisest kasust, siis liigutused koonduvad kõhu piirkonda; rinna piirkonda — kui kõneldakse armastusest, meeldivusest, õrnusest; otsaesise piirkonda — kui arutellakse intellektuaalseid probleeme.

Ainetel Jaan Pert

Katajevi „Ringi kvadratuur“, Paul Sepa lavastus

Draamastudio näitlejaid

LEIDA MÕTTUS

MIZZI MÖLLER

B. ROSENWALDT

ALLY ENGELBERG

J. KALJOLA

„Vargamäe“: Joosep (K. Otto) ja Liisi (L. Lindau)

„Vargamäe“: Mari (L. Tui)

Kuidas maa võtab vastu „Draamastuudio“ ringreise?

Draamastuudio kui teatri tähelepanu on suunatud eriliselt maale. Tallinnas mängitakse vaid oma töö esitamiseks kõige nõudlikuma publiku ees, või kui — siis iseäranis soodsail ainelisil kaalutlusil.

Ei ole siis huvitusega pöörduda tähelepanu sellele, kuidas maa ise võtab vastu *Draamastuudio* esinemisi, kas ta täidab ka ülesandeid maa enda seisukohalt küllalt rahuldavalt.

Draamastuudio, mis puutub tema vastuvõttu maal, võib täie rahuldustundega vaadata tagasi oma tööle ja oma töö laadile. Vaevalt võib soovida paremat vastuvõttu, kui see on osaks saanud *Draamastuudiole*. Teatri ning publiku ja maa avaliku hääle vahel valitseb vastamisi soe tänutunne. Ja see tänutunne on selleks jõuks ning virgutuseks, mis ikka ja jälle vaimustab, elustab näitlejaid nende küllalt vaevalise ja puudusterohkes lavatöös; see hoiab näitlejaid ikka värsketena, ikka loovatena ka pikemate ringreiside kestes.

Toome näiteina väljavõtteid maa provintsilehtede arvustustest, mis kõike eellausunud illustreerivad küllalt hästi.

Võru Teataja (nr. 31, 1932) kirjutab: „*Draamastuudio* seekordne ringreisi repertuaar (*Vargamäe*) on sisukamaid, paremaid ja ilusamaid. Ei olnud paljudel usku, kui teatavaks sai A. H. Tammsaare *Tõde* ja õiguse dramatiseering. Dramatiseering aga üllatas täiesti — kui tihe, kui täiuslik kompositsiooniltki, kui terviklik on *Tõde* ja õigusest tehtud *Vargamäe*. *Vargamäe* on ilmahtlematult suurem ja ulatuselisem lavateos, mida annud meie algupärane looming aastakümnete jooksul.

Kõik, mida me laval näeme ja kuuleme, on oma, meile nii lähedane ja see ei jäta südant külmaks, otse vastupidi — see paneb värisema meie tunded ja manab armastuse kõige vastu, mis on meil olnud halba, rasket, kurba, aga ka hääd. Kahju, et niisuguseid sooje, südamesse minevaid õhtuid vähe saame! Need, kes aga jätsid *Vargamäe* vaatamata, peavad tõsiselt kahetsema — ühe ilusa ja sügava elamuse võrra on nad vaesemad. Publikut *Võrus*, ja ka mujal, kus mängiti, rohkesti, app-lause palju.”

Sakala toob järgmise sõnumi draamastuudiolaste vastuvõttu Põltsamaal: „Läinud teisipäeval *Draamastuudio* tegi järjekordse külaskäigu Põltsamaale. Põltsamaalastele *Draamastuudio* külaskäik pakkus jällegi tõsise teatriõhtu, sest teatrit kui niisugust lastakse põltsamaalastele osaks saada nautida ikkagi vaid *Draamastuudio* külaskäikude kaudu. Publikut saalis oli rohkesti.”

Tõrvalaste arvamisega tutvume ajaleht *Tänapäeva* järele (nr. 9, 1932): „Viimasel ajal on *Draamastuudio* valinud oma kavasse järjest näidendeid, mis on lähedal meie igapäevasele elule, ja see on rahvale märksa enam meelepärane, kui vaadata „krahvide armastust“ jne., millega meil midagi pole ühist.“

Lõppeks pärnulaiste vastuvõtu kajastusena väljavõte *Pärnu Vaba Maast* (26. III. 1932) *Õõ tulvil õnne* puhul. „*Draamastuudio* Rändteatri näitlejaskond selle tüki ettekandmisel tuli oma tööga ilusasti toime. Too pinev revolutsiooni — tapakirve aasta — õhkkond oli ehtne, kannatused, piinad ja valutuksatused selle tagapõhjal loomulikud.

Draamastuudio tänapäeva ansambli tase pole spontaanselt võrsunud, vaid see on üksikute näitlejate pideva juurdluse tulemus ja väsimatute otsingute ahelik, kus iga liili kõneleb suurest tööst enese kallal.

Ja siis veel, mis on kogu stuudio voores — diktsioon! See on neil puhas. See on neil kiiduväärt.

*

Ei ole põhjust juure lisada eeltoodud lõikeile veel seletusi. Ka maa nii meeleldi näeks oma repertuaari, suhtub täie huviga omateatri ideisse. *Draamastuudio* õnneks on leidnud oma tee — omateatrit taotelles, mille puhul ta püüded, otsimused ja saavutused pole jäänud tunnustusetu. Endastmõistetavalt *Draamastuudio* on südamest tänuil kõigile neile, kes teda julgustanud tema uutes püüetes ja taotlusis, mil endis palju kordi tekkis kõhklusi, kahtlusi ning pessimismi, et kas on asutud teele, mis vastuvõetav. Kogemused kinnitavad: *Draamastuudio* pole eksinud.

K. L.

„Vargamäe“

Draamastuudio lavastus A. H. Tammsaare romaani «Tõde ja õigus» järele

„Pearu“ — Joh. Kaljola

„Anu“ — M. Suurallik

„Madis“ — A. Rutoff

„Kõrtsmik“ — A. Grosstal

AUGUST STRINDBERG

Teatrikongressi otsused

Toome alljärgnevas möödunud teatrikongressil vastuvõetud otsused, kuna need seni avaldamata ja kuna neis esitatud nõudeid aktuaalsena püsib meie teatrielus edasi endiselt.

Miks on jäänud kongressil avaldatud soovid, millistest paljud näivad teostatavaina, vaid soovideks?

Me ei asu otsima siin süüdlasi ega esita kellegi etteheiteid, peame aga nentima: oleme teatriküsimuses, teatrielu korraldustöis saamatamad ja pikaldasemad kui seda olla tarvitseks.

Esimene Eesti teatritegelaste kongress 2.—3. apr. 1931. a. ära kuulates ettekandeid ja mõttevahetusi, otsustas:

I. TEAATRI KUNSTILISE JUHTIMISE ALAL

Teater on eeskätt kunstiasutus ja tema juhtimisel peab olema mõduandev peamiselt kunstiline külg. Teatrite kunstilise tuleviku kindlustuseks on hädapärane, et nende üldjuhtideks oleksid laialdaste kunstiliste kogemustega inimesed, kellele oleks kindlustatud iseseisvus tegevuseks teatava aja kestes, kusjuures nad ühtlasi kandku ka vastutust oma töö tulemuste eest. Teatri ülalpidaja ülesandeks jäägu vaid ainelised mured.

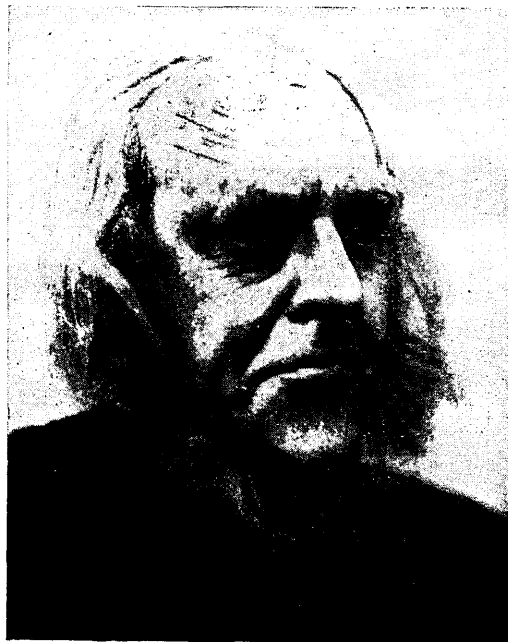
II. REŽIIKUNSTI JA OMATEAATRI KÜSIMUSES

1. Teatrijuhatusel tuleb repertuaari koostamisel ülekaalukamalt pooldada lavastuslikke ja režiiprobleeme seadvaid näidendeid ja lavastuste ning lavastajate järjekorra määramisel silmas pidada, et režiis ettevalmistustöö on olulisemaid ja nõuab vähemalt neli nädalat. 2. Näitejuhid pööraku suuremat tähelepanu režiiraamatu põhjalikule läbitöötamisele ja püüdku vabaneda juhuslikkusest režiis. 3. Dekoratorite tööd tuleb korraldada nii, et neil jääks aega lavastuste dekoratiivse ja lavatehnilise külje põhjalikumaks läbitöötamiseks koos näitejuhiga ja võimalusi vabaks loominguks. 4. Näitlejatel tuleks suurima kohustustundega ja korralikkusega anduda oma ülesannetele, enda vaimlisele ja lavatehnilisele arenemisele ja silmas pidada, et ansamblikunst on teatrikunsti alus. 5. Näitejuhi režiiraamat jäägu näitejuhi omanduseks. Poole aasta möödumisel näidendi viimasest ettekandepäevast tehtagu nõuetavaks teatrijuhatusel, kui ta soovib tarvitada programm- ehk müürilehel vastava näitejuhi nime, uue sellekohase kokkuleppe sobitamine näitejuhiga. 6. Lavakunsti soodsaim areng on võimalik kamerteatris. Seepärast tuleb asuda viivitamatult sar-

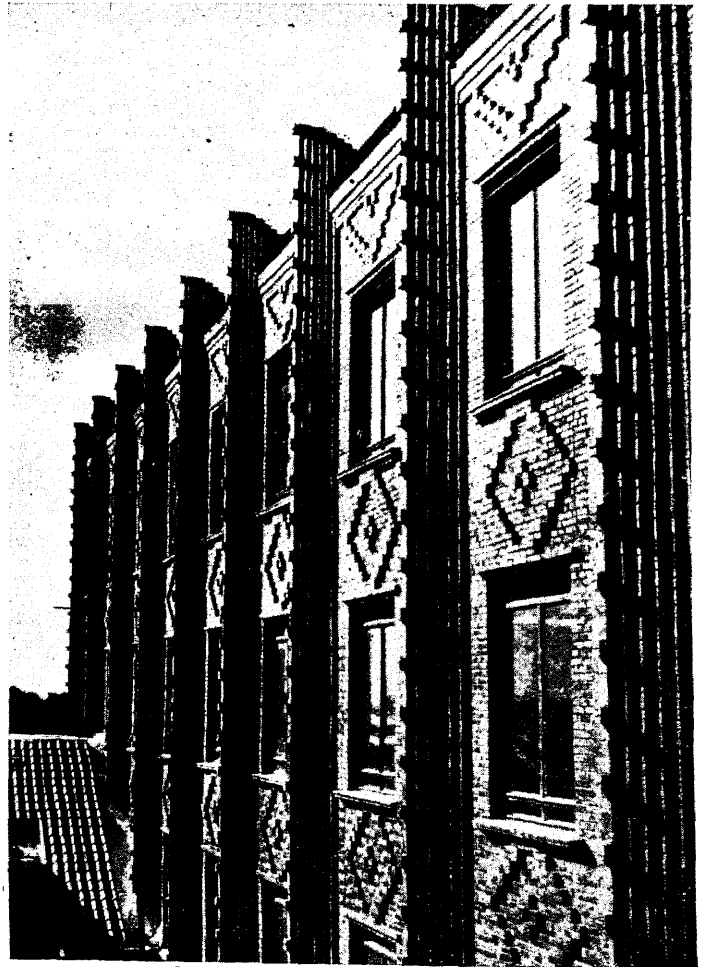
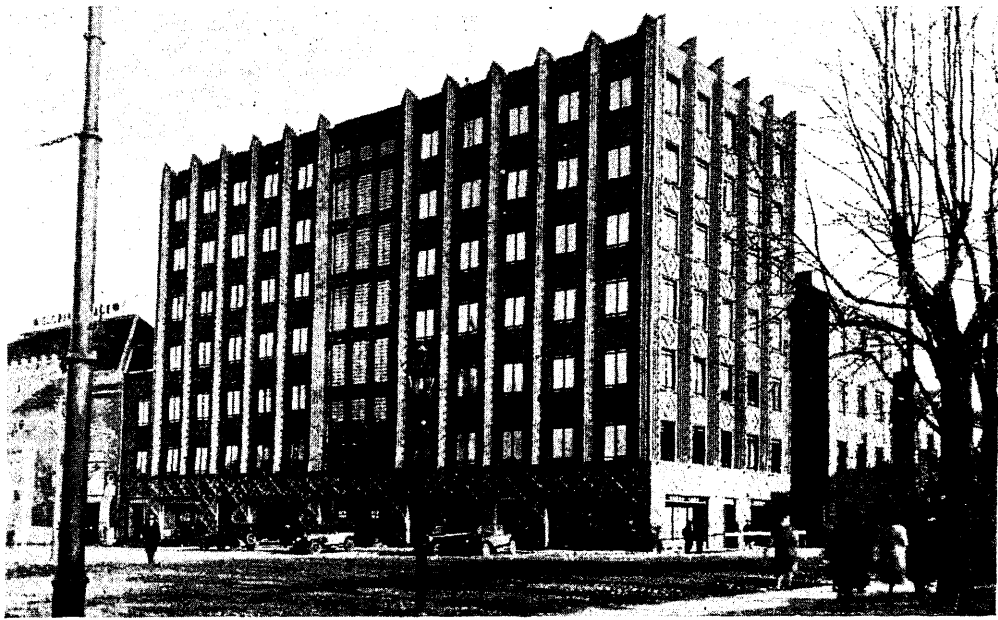
naste teatrite ellukutsumisele, vähemalt Tallinnas ja Tartus. 7. Näitejuhtidel tuleks oma kutsehuvide kaitsmaks organiseeruda ühinguks. 8. Näitejuht ei tohi anda oma näitlejaile liig kerget ülesandeid, silmas pidades, et iga näitleja kasvab oma repertuaariga. 9. Näitejuht peab hoolitsema ka näitlejate järelkasvu eest, andes nooremale näitlejaile iseseisvaid osi. Dubleerimine ei ole noorematele jõududele soovitatav, see olgu arenenumate jaoks. 10. Kuna ajanõuetele vastava dramaturgi ülalpidamine väikelinnade teatritele üksikult käib üle jõu, on soovitatav, et Eesti Kultuurkapitali Näitekunsti Sihtkapitali Valitsus leiaks võimaluse vastavate kogemustega ja teadmistega isiku ametisse seadmiseks, kelle juhtnõuete järgi töötaksid väikelinnade teatrite kohapäalsed tegeled. 11. Kogu looming teatrites peaks taotlema omateatri kujundamist. Selleks tuleb: a) igati soodustada ja ergutada algupärase lavakirjanduse arengut ja tõlke- teostes ette võtta kohandamisi meie keskkonnale. Algupärase lavakirjanduse edendamiseks soovitada Näitekunsti Sihtkapitali Valitsusele korraldada perioodiliselt näidendite võistlusi. On soovitatav samalaadilise ürituse jätkamine E. Haridusliidu poolt; b) näitejuhtidel omavahel luua tihedamaid sidemeid omateatri mõtte igakülgeks arutamiseks, võtta eritlemisele üksikute tunnete väljendusviisid eesti põhitüübis, asuda julgelt eksperimentidele omateatri kujundamise suunas.

III. REPERTUAARI KÜSIMUSES

1. Esikohal tuleb silmas pidada algupärast näitekirjandust. 2. Kuna meie teatrite tõlkerepertuaar jälgib ühekülgelt ning eesti lavakunsti iseseisvale arengule kahjutoovalt liialt saksa teatrite repertuaari, on hädapärane, et meie teatrite repertuaar koosneks suurrühaste meisterteoste kõrval väärset teiste, meie kultuuriliselt ligemal seisvate väikerühaste näitekirjanduslikest teostest. 3. Tõlkimisel tuleb võimalust mööda kinni pidada algkeelest tõlkimise ainuõigest põhimõttest. 4. Tõlgete soetamisel tuleb panna rõhku eeskätt tõlgete lava- keelelikkusele ja kirjanduslikkusele. On hukka mõisteta, kui tõlkeid valmistavad sama teatrit kutseliselt arvustavad isikud, teatriarvustajad. 5. Teatrites ettekantavad tõlked olgu eeskava-lehel varustatud tõlkija nimega, mis kindlustab eelpoolsete nõuete teostamise kontrolli. (Järgneb)

A. Himbeck — „Laukkus“, Haarla „Patt“

Imposantsemaid ehitusi balti riikides — Eestimaa Kinnitus A/S. „EKA“ maja, A/S. „Tulitikumonopoli“ ja kohvik „Corso“ asukoht Tallinnas, Vabadusplatsi ääres. Ülal vaade eest, all vasakul vaade Kaarlipuiesteelt ja paremal vaade sellele majale õuest

JAAN RATNIK

J. Ratniku Põllutööriistade- vabrik Tartus

on asutatud a. 1907 praeguse omaniku poolt, kes enne seda oli pikemat aega tegutsenud Peteburis, suures Putilovi rauavabrikus tööjuhatajana. Nõnda võib käesoleval aastal ühtlasi tagasi vaadata vabriku 25 a. tegevusele.

Vabrik algas tegevust alul Riia tn. 37, üüriruumides, valmistades mitmesuguseid masinaid, põllutööriistu jne. Maailmasõja päevil, nimelt 1915. a. sügisel, tuli ootamatu seisak töösse: vene sõjavõimude poolt rekvireeriti kõik tööstuse masinad ja viidi Peterburi, kuhu ka omanik ametisse määrati sõjaväetööde alal tööjuhina kuni 1918. aastani. Eesti Vabadussõja päevil oli J. Ratnik tegev kaitseväge varustuse alal.

Vabriku uuestiavamine sai võimalikuks 1920. a. Tartus, Võru (end. Pihkva) tn. 50—52, kus oli omandatud vastav maatükk ja kuhu ehitati ajakohased tööstuse ruumid. Samuti muretseti täielik sisseseade. Säl on vabrik enam kui kümne aasta jooksul valmistanud lugemata hulgal igasuguseid masinaid ja põllutööriistu, muuseas on ümber ehitatud 33 lokomobiili isesõitjateks, on ehitatud rida tuletõrje autosid, mitu suurt teerulli, mootorvedureid, vagonette jne.

Alatise täieneva ning järjest suureneva tööstuse jaoks hakkasid vabriku ruumid Võru tn. juba mõnda aega

kitsaks jääma. Ja kuna a/s. „Teguri“ põllutööriistade- ja masinavabrik a. 1931 oma tegevuse Holmi tn. 2—10 lõpetas ja vabrik Pikalaenu Panga kätte läks, omandas J. Ratnik ostuteel tähendatud vabriku kogu hoonete, masinate ja sisseseadega ja ühes kõigi ladudega.

Enne kui vabrik uues kohas võis tegevust alustada, oli tarvis endised a/s. „Teguri“ vabriku ruumid remonteerida ja masinad korda seada. Samuti tuli vabriku sisseseadet tublisti uuendada ja täiendada. Aega nõudis ka masinate ja sisseseade üleviimine Võru tänavast uutesse ruumidesse ja nende ülesseadmine. Kuni viimase ajani ei olnud ka a/s. „Teguri“ ja Pikalaenu Panga vahel korrad vabriku müügi asjus lõpulikult lahendatud. See kõik on rohkem aega nõudnud, kui alul oli ette näha.

Nüüd, kus endine a/s. „Teguri“ põllutööriistade- ja masinavabrik on täieliselt korda seatud, täiendatud oma endise vabriku ajakohaste masinate ja tööriistadega ja ka ruumid vastavalt ümber korraldatud, on uues vabrikus kindlustatud kiire, korralik ning odav töötamine ja tellimiste vastuvõtmine. Niisuguse sisseseadega ja tööviimaga vabrik osutub kogu Lõuna-Eesti kohta ainukeseks sellesarnaseks.

Vabrik töötab praegu täielikult kõigi osakondadega ja valmistab kõiki neid töid, mis ennegi ja päle selle täiel määral ka neid, mida valmistati endises a/s. „Teguri“ vabrikus, nagu: isesõitvaid lokomobiile, aurumasinaid, aurukatlaid, mootoreid, atru, äkkeid, hekslimasinaid, tuulikuid, sorteerijaid, külvimasinaid, põhuelevaatoreid, puutööstuse masinaid, tuletõrje pritse jne. Samuti parandatakse igasuguseid masinaid, nende seas ka igat seltsi traktoreid ja valmistatakse kõiksuguseid masina- ja põllutööriistade osi.

Erilist tähelepanu väärrib vabriku juures asuv täieliselt sisseseadega valukoda oma suure mudelite tagavaraga, nende seas igat seltsi ja suuruses hauristide mudelid. Vabrikus on võimalik ette võtta igasuguseid valamistõid ja täita ka kõige nõudlikumaid tellimisi sel alal. Ühtlasi on laos valmis suurel hulgal kõiksugu põllutööriistu, masinaid ja nende osi.

ALFRED KLIHMANN: 1905. AASTA VEREPULM EESTIS. I-se jao I-ne osa. Harjumaa. Mineviku kirjastus Paides, 1932. Lk. 64. Kolm annet 125 senti.

Raamat, mis pakub mõndagi huvitavat 1905-nda a. sündmustest Eestis. Nagu toimetaja lugejaile ise teatab, on ta „püüdnud võimalikult õiglasi ja erapooletuid andmeid edasianda“. Samas autor (?) esitab lugejaile palve: Hoiatage hästi, ära anna mind teistele lugemiseks jne. Kahjuks aga kubiseb I-se jao I-ne osa nii paljudest õigekirjutuse vigadest — tahaksime loota, et süüdi on korrektor, — et lugejate nimel peame pöörduma palvega toimetaja poole: Ärgu järgmise ande juures kiirustatagu trükkimise ja kontrollimata teksti.

*
Tellimisi
täidetakse
nii tellija kui
ka oma lao
riidest
*
**A
PIHU
UUSTURG 9**

T. Nõmmitsa

härrade ja daamide
juuksetööstuse ateljee

Cabinet de Beauté / Kestvad elektrilokid

Tartus, Rüütli 12, tel. 4-95 ja 19

Põllutööriistade- ja masinavabrik

Jaan Katnik

TARTUS, HOLMI TAN. Nr. 2—10 — END. «TEGURI» VABRIKU RUUMES
TELEFON 35

Alati saadaval:

Igasugused põllutööriistad ja nende osad,

tulekustutuse pitsid, isemäärija aparaadid, sindlimäsina osad, rihmašebid, katla-
restid, vankripussid, plüüdirestid, hauristid, õhukindlad ahjuksed,
malm pingjalad j. n. e. j. n. e.

*

Igasugused valamistööd Põllutööriistade ja masinate kiire ja korralik parandus

Ei leia teie soodsamat ostukohta, kui

Estonia Eksporttapamajade lihaärides

Jaani tä. nr. 1
Telefon 12-59

TARTUS

Tähe tä. nr. 72
Ringpoed II

*

Alati suurimas valikus saadaval igasugu

peekonsaadused

nagu: filee, pääd, jalad, neerud, maksad, südamed,
seasulatised, ploomirasv ja igasugused delikatessid

Uudis! Ilmusid müügile oma lihatöös-
tuses valmistatud igat liiki **vorstid**

Kaup värske ja kõrgeväärtuslik!

Hinnad võistlemata odavad!

A.-S.
Eesti Tuli- ja kindlustusmonopol

Kindlustage oma elu ja varandus

Eestimaa Kinnitus-A.-S. „EKA’s“

suurimas kodumaa kindlustusseltsis

Vastutuskapital 1.500.000 krooni

Toimetab elu-, tule-, õnnetusjuhtumite-, autokasko-, veo-, väärtsaadetuste kindlustusi
UUDIS: Vabaõhupidustuste kindlustamine vihma läbi tekkivate kahjude vastu!

Juhatus:

Tallinnas, Vabadusplatsil, Eka majas

Hind 1 kroon